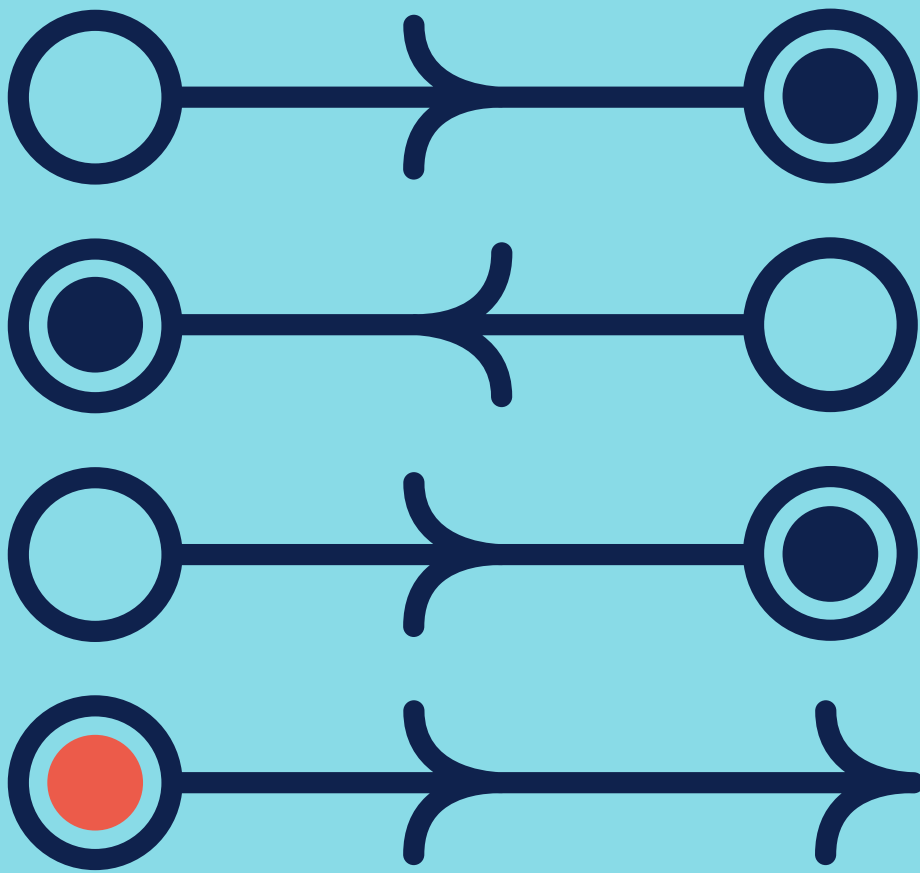
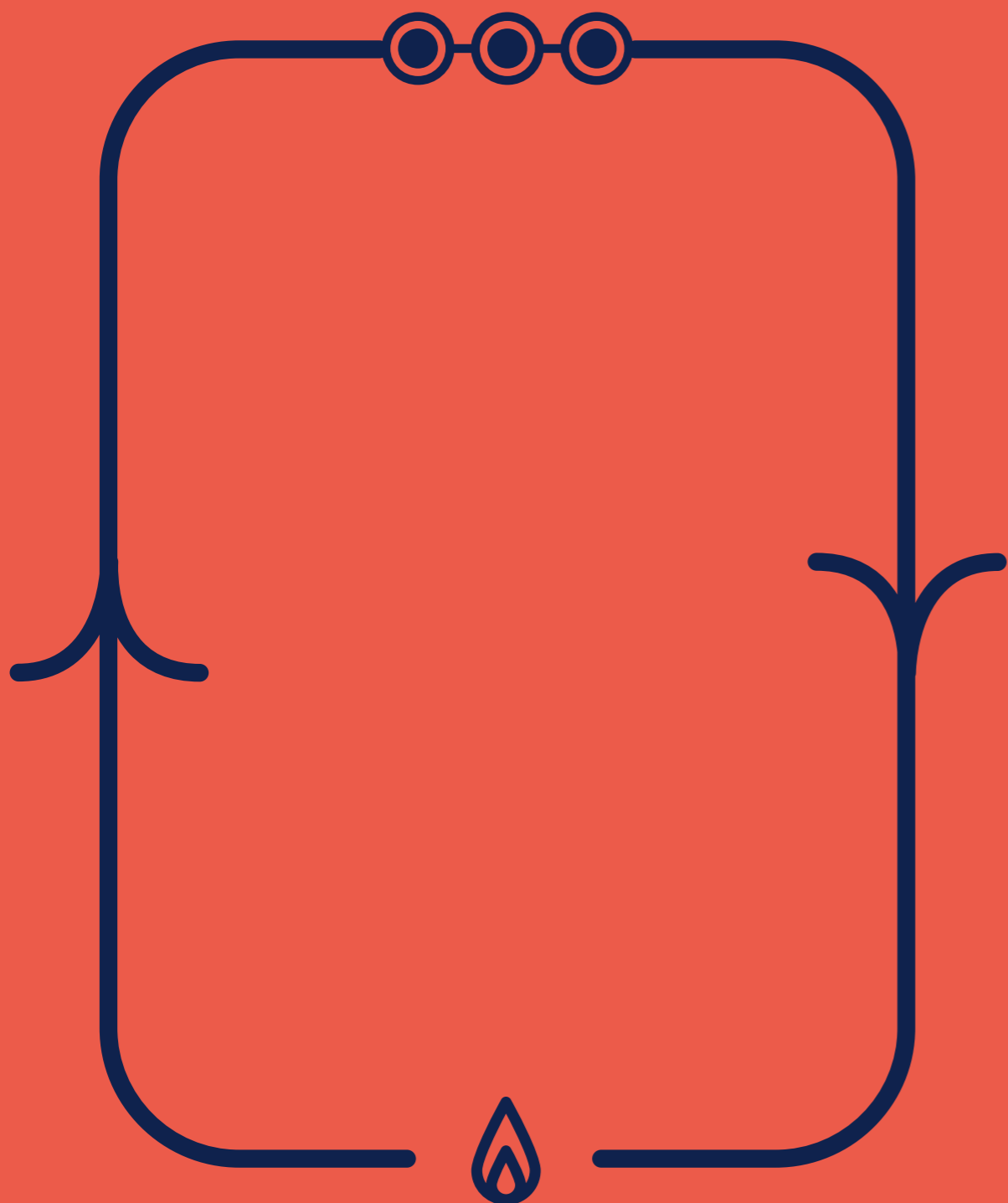

Bewoners kiezen aardgasvrije wijken

Eindrapport en achtergronden

**Bewoners kiezen
aardgasvrije wijken
Eindrapport en achtergronden**

**Participatieve Waarde
Evaluatie (PWE)
warmtetransitievisie**
Gemeente Utrecht

Niek Mouter (TU Delft)
Shannon Spruit (TU Delft)
Anatol Itten (TU Delft)
Ruth Shortall (TU Delft)
Jose Ignacio Hernandez (TU Delft)
Marion Collewet (VU Amsterdam)
Paul Koster (VU Amsterdam)
Perry Borst (Natural Born Coders)

contactpersoon
n.mouter@tudelft.nl

www.tudelft.nl/pwe

INHOUDSOPGAVE

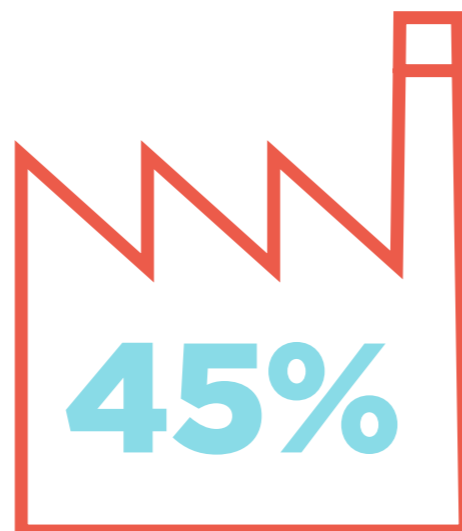
Samenvatting	7
1. Introductie	11
1.1. Achtergrond	11
1.2. De PWE voor de transitievisie warmte utrecht	14
1.3. De vier aanpakken nader uitgewerkt	15
2. Methodologie	17
2.1 Balans tussen inclusiviteit en complexiteit	18
2.2 Dataverzameling	18
2.3 Socio-demografische gegevens deelnemers	18
3. Resultaten	21
3.1. Kwantitatieve resultaten	21
3.1.1. Puntentoekenning naar individuele kenmerken	23
3.1.2. Puntentoekenning naar opleidingsniveau	24
3.1.3. Determinanten van de puntentoekenning	25
3.1.4. Resultaten voor stap 2	27
3.2. Kwalitatieve resultaten	29
3.2.1. Argumenten voor aanpak 1: Woonlasten gaan niet omhoog	29
3.2.2. Argumenten voor aanpak 2: Bewoners kiezen zelf	36
3.2.3. Argumenten voor aanpak 3: Maximale afname CO ₂ -uitstoot	41
3.2.4. Argumenten voor aanpak 4: Wijken met hoge financiële draagkracht eerst	44
4. De rol van bewoners en de rol van experts	52
4.1. Meer waarde toekennen aan advies van bewoners dan aan advies van experts	53
4.1.1. Normatieve argumenten	53
4.1.2. Inhoudelijke argumenten	54
4.1.3. Instrumentele argumenten	55

INHOUDSOPGAVE

4.1.4. Aantal laagopgeleiden wantrouwt experts	56
4.2. Meer waarde toekennen aan advies van experts dan aan advies van bewoners	57
4.2.1. Bewoners die onvoldoende vertrouwen hebben in hun eigen kennis	57
4.2.2. Bewoners met onvoldoende vertrouwen in expertise van andere bewoners	58
4.3. Evenveel waarde toekennen aan het advies van bewoners als dat van experts	59
5. Wat vonden deelnemers van de PWE?	61
5.1. Algemene evaluatie	61
5.2. Sterke punten	62
5.2.1. Fijne manier om mening te geven	62
5.2.2. Bewustwording	63
5.3. Verbeterpunten en negatieve reacties	64
5.3.1. Deelnemers wilden mogelijkheid hebben om niet voor aardgasvrij te kiezen	64
5.3.2. Deelnemers die aardgasvrij maken via wijkgerichte aanpak ter discussie stellen	66
5.3.3. Deelnemers die tegengaan klimaatverandering geen goed argument vinden	69
5.3.4. Deelnemers die het experiment te complex vonden	69
6. Overige tips voor de gemeente	71
7. Conclusies en discussie	73
Referenties	79
Appendix: Terugkoppeling gemeente Utrecht naar de deelnemers aan de PWE	80
Appendix: Het model achter de regressieresultaten	81

 617 deelnemers vulden de PWE volledig in

 44% van de deelnemers is jonger dan 45 jaar

SAMENVATTING

Het participatieproces van de Transitievisie Warmte Utrecht omvat diverse middelen om verschillende groepen stakeholders te betrekken. Eén van de middelen is een Participatieve Waarde Evaluatie (PWE) uitgevoerd door onderzoekers van de TU Delft en de Vrije Universiteit Amsterdam. PWE is een nieuwe methode om de participatie van grote groepen bewoners te faciliteren. De essentie van een PWE is dat bewoners op een laagdrempelige manier een advies kunnen geven over een (strategisch) keuzevraagstuk van een overheid. **Bewoners worden als het ware op de stoel van de bestuurder gezet.** In een online omgeving zien zij welke keuze de bestuurder moet maken, ze krijgen een overzicht van de concrete voor- en nadelen van de opties waartussen de bestuurder kan kiezen en de beperkingen die er zijn. (bijvoorbeeld een beperkt budget of het voldoen aan een doelstelling). Vervolgens wordt er aan hen gevraagd wat zij de bestuurder zouden adviseren. Ten slotte lichten bewoners hun keuzes toe wat een scherp beeld oplevert van hun voorkeuren en overwegingen. Meer informatie over de methode is te vinden via www.tudelft.nl/pwe.

PWE voor de Transitievisie Warmte Utrecht

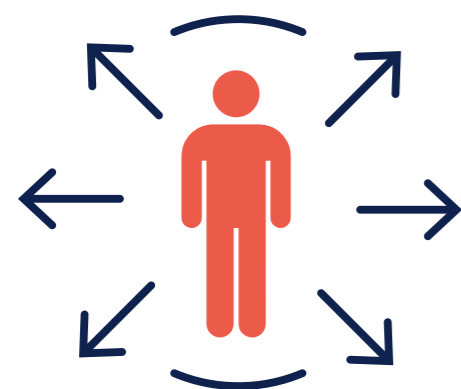
In het geval van de Transitievisie Warmte Utrecht is aan bewoners gevraagd om via een online [platform](#)¹ een advies te geven over het behalen van de doelstelling om 22.000 woningen aardgasvrij te maken voor 2030. Bewoners konden 100 punten verdelen over vier aanpakken om dit doel te halen. In de eerste aanpak is de financiële hulp van de overheid hoog genoeg om ervoor te zorgen dat de **woonlasten van bewoners niet stijgen**. De andere drie aanpakken zijn duurder. Bewoners krijgen financiële hulp van de overheid, maar ze moeten ook een deel van de kosten zelf betalen. De tweede aanpak geeft de meeste **ruimte aan bewoners om zelf te kiezen** hoe zij van het aardgas afgaan. De derde aanpak scoort het best op het **reduceren van CO₂ uitstoot**. De vierde aanpak start in de wijken waar bewoners de **hoogste financiële draagkracht hebben**. Nadat bewoners hun punten hadden verdeeld, is aan hen gevraagd om hun keuzes tekstueel toe te lichten. Als zij dit wilden, konden bewoners zelf een aanpak samenstellen.

Relatief veel jongeren participeren

Uiteindelijk vulden 617 deelnemers de PWE volledig in. Het valt op dat de leeftijd van de deelnemers relatief laag ligt, zeker vergeleken met de leeftijd van deelnemers aan reguliere participatievormen (oververtegenwoordiging 65+). De deelnemers zijn relatief hoog opgeleid. Uit alle wijken hebben Utrechters meegedaan.

Voorkeuren verschillen sterk

Deelnemers kennen de meeste punten (gemiddeld 35) toe aan de aanpak 'woonlasten gaan niet omhoog'. Utrechters kennen ongeveer 20 punten toe aan de andere drie aanpakken (waarvoor geldt dat zij zelf moeten investeren). Voorkeuren van bewoners verschillen sterk. Sommige bewoners hebben een hele sterke voorkeur voor de ene aanpak, terwijl andere bewoners juist een grote voorkeur hebben voor een andere aanpak. Weinig bewoners kennen alle 100 punten toe aan één aanpak. Zij vinden dat er in meerdere aanpakken goede elementen zitten.

“Je laat burgers zien hoe lastig de keuzes zijn die de gemeente moet maken.”

Een combinatie van aanpakken

Bewoners konden 100 punten verdelen over vier aanpakken om 22.000 woningen aardgasvrij te maken voor 2030:

1. Woonlasten stijgen niet
2. Bewoners kiezen zelf
3. Maximale CO₂-reductie
4. Hoge financiële draagkracht eerst

De meeste deelnemers opteren voor een combinatie van aanpakken, omdat ze vinden dat er in meerdere aanpakken goede elementen zitten.

Deelnemers kennen de meeste punten (gem. 35) toe aan de aanpak **‘woonlasten gaan niet omhoog’**

¹ www.tudelft.nl/pwe

SAMENVATTING

Meest genoemde argumenten

We hebben deelnemers gevraagd om hun puntentoekenning te motiveren. De argumenten die bewoners noemen, kunnen worden gebruikt om beter te begrijpen waarom bewoners een voorkeur hebben voor een bepaalde aanpak. De onderbouwingen van de puntentoekenningen bieden ook inzicht in de argumenten die bewoners zullen aanvoeren die het (niet) eens zijn met de uiteindelijke keuzes van de gemeente. Op de volgende pagina vatten wij de meest genoemde argumenten voor de verschillende aanpakken samen.

Emergente onzekerheden die leven op stadsniveau

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat er diverse perspectieven in de stad leven over de aanpak van de warmtetransitie. Uit de puntentoekenning blijkt dat er maar weinig deelnemers zijn die vinden dat er vol moet worden ingezet op één van de aanpakken. De meeste deelnemers opteren juist voor een combinatie van aanpakken, omdat ze vinden dat er in meerdere aanpakken goede elementen zitten. Daarbij laten de resultaten van dit onderzoek zien dat er drie thema's zijn waaromtrent onzekerheden leven op stadsniveau. Ten eerste bestaat er onzekerheid over de mate waarin aanpakken efficiënt zijn. Sommige bewoners hebben hoge verwachtingen over de efficiëntie van een collectieve aanpak door de gemeente bij 'woonlasten gaan niet omhoog', terwijl andere bewoners juist punten toekennen aan de aanpak 'bewoners kiezen zelf' of de aanpak 'starten in de draagkrachtige wijken' omdat zij denken dat dit de meest efficiënte aanpak zal zijn. Ten tweede zien we dat er onzekerheid is over welke van deze drie aanpakken op het meeste draagvlak kan rekenen. Een derde onzekerheid gaat over eerlijkheid/rechtvaardigheid. Het onderzoek laat zien dat Utrechters zeer verschillende percepties hebben over de mate waarin de lusten van de warmtetransitie opwegen tegen de lasten. Sommige bewoners zien het aardgasvrij maken van woningen als een exercitie die veel stress, gedoe en tijdsinvesteringen gaat opleveren en misschien zelfs gepaard zal gaan met financiële tegenvallers. Deze bewoners denken dat de lasten van de warmtetransitie groter zullen zijn dan de lusten en vinden het eerlijker als bewoners van draagkrachtige wijken worden opgehad met de kinderziektes. Andere bewoners zien de warmtetransitie als een cadeautje. De lusten zijn volgens hen hoger dan de lasten. Deze bewoners vinden het juist rechtvaardiger als minderdraagkrachtige bewoners hiervan als eerst kunnen profiteren en zij stellen juist voor om de warmtetransitie te starten in de minder draagkrachtige wijken.

De drie bovengenoemde onzekerheden zijn voorbeelden van zogenoemde 'emergente onzekerheden'. Emergente onzekerheden bestaan niet per se op het niveau van individuele inwoners (inwoners kunnen overtuigd zijn van de juistheid van hun eigen perspectief) maar de onzekerheden ontstaan wanneer we op zoek gaan naar een oplossing die het beste is voor het collectief. Emergente onzekerheden kunnen ertoe leiden dat bij het kiezen van een specifieke aanpak miscommunicatie optreedt (inwoners/beleidsmakers gebruiken dezelfde woorden en argumenten maar begrijpen elkaars conclusies niet). Dergelijke onzekerheden kunnen ook leiden tot controverses. We zien bijvoor-

ARGUMENTEN VOOR

woonlasten gaan niet omhoog

- Bewoners kunnen de hogere woonlasten zelf niet dragen;
- Bewoners maken zich **zorgen** over bewoners met een laag inkomen;
- Een collectieve aanpak is **efficiënter** dan een individuele aanpak;
- Het **draagvlak** voor deze aanpak zal groot zijn door de lage kosten;
- Het is niet eerlijk om bewoners die niet willen verduurzamen met kosten op te zadelen.

bewoners kiezen zelf

- De warmtetransitie raakt het huis en de persoonlijke levenssfeer van bewoners. Zij vinden het belangrijk om in deze context zelf de vrijheid te hebben om te kiezen hoe zij van het aardgas afgaan.
- Een individuele aanpak is **efficiënter** omdat huiseigenaren zelf het beste in kunnen schatten wat voor hun huis de optimale oplossing is.
- Het **draagvlak** voor deze aanpak zal groot zijn doordat er niets wordt opgelegd.

maximale afname CO₂-uitstoot

- Bewoners maken zich **zorgen** over klimaatverandering en vinden dat CO₂-uitstoot zoveel mogelijk moet worden gereduceerd om dit tegen te gaan.

wijken met hoge financiële draagkracht eerst

- Bewoners denken dat het **efficiënter** is om draagkrachtige wijken te gebruiken als proeftuin dan om de warmtetransitie te starten in minderdraagkrachtige wijken. Lessen die worden geleerd in de draagkrachtige wijken kunnen vervolgens worden toegepast in de minderdraagkrachtige wijken.
- Voor de bewoners die als eerste van het aardgas afgaan zullen de lusten niet opwegen tegen de lasten. Het is **eerlijker** om de warmtetransitie te starten in de draagkrachtige wijken. De sterkste schouders betalen het leergeld en krijgen te maken met de kinderziektes. .

ARGUMENTEN TEGEN

woonlasten gaan niet omhoog

- Warmtenetten mogen niet in handen komen van een monopolist.
- Met warmtenetten blijkt er op termijn **gedoe** te ontstaan.

bewoners kiezen zelf

- Dit leidt tot **overlast** wanneer bewoners bij het maken van hun keuze geen rekening houden met de burens.
- Bewoners zien op tegen het uitzoekwerk.

max afname CO₂-uitstoot

- Bewoners vrezen dat er voor deze aanpak weinig **draagvlak** zal zijn doordat de kosten voor bewoners te veel omhooggaan.

wijken met hoge financiële draagkracht eerst

- De lusten van het aardgasvrij maken van wijken wegen juist wel op tegen de lasten. Het is juist **niet eerlijk** als bewoners van draagkrachtige wijken als eerste dit voordeel krijgen.

SAMENVATTING

beeld vaak dat in conflicten in het publieke domein de perspectieven van 'de andere partij' als emotioneel of irrationeel worden gezien, terwijl zij eigenlijk het gevolg zijn van spraakverwarringen door emergente onzekerheden. Het identificeren van deze emergente onzekerheden kan helpen om onnodige controverses te voorkomen.

De aanwezigheid van emergente onzekerheden vergt een adaptieve benadering van de warmtetransitie, bijvoorbeeld door besluitvorming in twee of meerdere fases op te splitsen. In de eerste fase kunnen verschillende aanpakken worden uitgetoet en kan er geleerd worden over de emergente onzekerheden (welke aanpak is het meest efficiënt en welke aanpak heeft het meeste draagvlak?), waarna deze ervaringen kunnen worden gebruikt voor de besluitvorming over de tweede fase. Bijkomend voordeel van het uitproberen van verschillende aanpakken is dat dit ook beter tegemoet komt aan de voorkeuren van deelnemers aan de PWE dan het vol inzetten op één aanpak. Het is bijvoorbeeld interessant om te onderzoeken of het voor Utrechters acceptabeler is om de warmtetransitie zowel te starten in een draagkrachtige wijk als in een minderdraagkrachtige wijk (mix tussen twee aanpakken) dan om vooral te starten in minderdraagkrachtige wijken of juist in draagkrachtige wijken.

Meerderheid vindt PWE een goede methode

Deelnemers vinden het een goede zaak dat de gemeente hen betreft bij het kiezen tussen aanpakken om woningen aardgasvrij te maken. De meerderheid van de deelnemers vindt PWE een goede methode om betrokken te worden. Laagopgeleide Utrechters zijn positiever over de methode dan hoogopgeleide Utrechters. Deelnemers vinden het fijn dat zij in de PWE op een laagdrempelige maar genuanceerde manier hun mening kunnen geven en zij waarderen het dat ze via hun deelname aan de PWE worden meegenomen in de dilemma's waar de gemeente voor staat. Een grote groep deelnemers vond het problematisch dat er in de PWE vanuit wordt gegaan dat de warmtetransitie zal plaatsvinden via het aardgasvrij maken van wijken en dat zij niet konden aangeven dat aardgasvrij maken van wijken überhaupt een slecht idee is.

Minderheid vindt bewonersadvies belangrijker dan expertadvies

Een minderheid van de deelnemers (20%) vindt dat het advies van bewoners dat voortvloeit uit de PWE een zwaarder gewicht moet krijgen in de beslissing van de gemeente dan het advies van experts. 35% van de deelnemers vindt juist dat het advies van experts een zwaarder gewicht moet krijgen en 45% van de deelnemers vindt dat de gemeente evenveel waarde moet toekennen aan het advies van bewoners en het advies van experts. Deelnemers die stellen dat experts een belangrijkere stem in het besluit moeten krijgen dan bewoners vinden dat het goed is om een groot belang toe te kennen aan expertkennis omdat zijzelf (of andere participerende bewoners) onvoldoende kennis hebben om een goed geïnformeerde mening te geven. Een groot deel van de bewoners vindt het belangrijk om betrokken te worden in de besluitvorming van de gemeente, maar tegelijkertijd vinden zij dat hun mening een bescheiden rol moet hebben in het uiteindelijke besluit. Laagopgeleide Utrechters vinden dat er een relatief grotere waarde moet worden toegekend aan het advies van bewoners vergeleken met hoogopgeleide Utrechters.

INTRODUCTIE

1. Introductie

Het Klimaatakkoord geeft aan dat het betrekken van bewoners cruciaal is voor een succesvolle energietransitie. De literatuur beschrijft grofweg drie redenen waarom participatie van bewoners waarde kan toevoegen aan een besluitvormingsproces (o.a. Delgado et al., 2011). Ten eerste kan bewonersparticipatie leiden tot betere besluiten (inhoudelijke reden). Bewoners kunnen kennis inbrengen waar experts niet van op de hoogte zijn. Ten tweede bestaat er een normatieve reden voor bewonersparticipatie. Het is intrinsiek goed om in een democratie bewoners te betrekken bij overheidsbesluiten waar zij (ingrijpende) effecten van ondervinden. Ten derde is er een instrumentele reden voor bewonersparticipatie. Goede participatie kan leiden tot draagvlak, acceptatie, legitimiteit en sterker vertrouwen in de overheid.

Het participatieproces van de Transitievisie Warmte Utrecht omvat diverse middelen om verschillende groepen stakeholders te betrekken. Eén van de middelen is een Participatieve Waarde Evaluatie (PWE) uitgevoerd door de TU Delft en de Vrije Universiteit Amsterdam. PWE is een nieuwe methode om overheidsbeleid te evalueren en de participatie van grote groepen bewoners te faciliteren. De essentie van een PWE is dat bewoners op een laagdrempelige manier een advies kunnen geven over een (strategisch) keuzevraagstuk van een overheid. Bewoners worden als het ware op de stoel van de bestuurder gezet. In een online omgeving zien zij welke keuze de bestuurder moet maken, ze krijgen een overzicht van de concrete voor- en nadelen van de opties waartussen de bestuurder kan kiezen en de beperkingen die er zijn (bijvoorbeeld een beperkt budget of het voldoen aan een doelstelling). Vervolgens wordt er aan hen gevraagd wat zij de bestuurder zouden adviseren. Ten slotte lichten bewoners hun keuzes toe wat een scherp beeld oplevert van hun voorkeuren en overwegingen.

Het experiment is een wetenschappelijk onderzoek van de TU Delft en de Vrije Universiteit Amsterdam. Het onderzoek wordt gefinancierd door een aantal projecten van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).² De gemeente Utrecht maakt het mogelijk om het onderzoek uit te voeren, maar het onderzoek wordt dus niet in opdracht van de gemeente Utrecht gedaan en de onderzoekers zijn verantwoordelijk voor de resultaten en de conclusies van het onderzoek. Utrecht faciliteert dit onderzoek omdat hiermee op vernieuwende wijze de groep inwoners wordt geraadpleegd die in andere bestaande participatievormen vaak ervoor kiest om niet deel te nemen. Daarbij kan de PWE de gemeente inzicht bieden in de opvattingen van deze bewoners over keuzes die gemaakt moeten worden in het kader van de Transitievisie Warmte.

---

² Onderzoekers Mouter en Hernandez ontvangen financiering uit het NWO project "Designing innovative and socially responsible heating systems" (313-99-324). Onderzoekers Mouter, Shortall, Collewet en Koster ontvangen financiering uit het NWO project Participatory Value Evaluation: a new assessment model for promoting social acceptance of sustainable energy project (313-99-333). Onderzoeker Spruit ontvangt financiering uit het NWO project RE-SPossible innovation: linking formal and informal assessment in decisionmaking on Energy projects (RESPONSE) (313-99-303). Onderzoekers Anatol Itten en Niek Mouter ontvangen financiering vanuit het Interreg 2 Seas Sustainable Heating: implementation of fossil-free technologies (SHIFT) programma.

1.1 Achtergrond

PWE is in eerste instantie ontwikkeld als een beleidsevaluatie-instrument dat een aantal problemen kan oplossen waar de maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA), een ander beleidsevaluatie-instrument, mee te maken heeft. De MKBA analyseert overheidsbeleid onder de aanname dat vanuit voorkeuren die individuen uiteten met hun inkomen na belasting kan worden afgeleid hoe zij de effecten van dit overheidsbeleid waarderen (de “betalingsbereidheidsbenadering”). Deze benadering veronderstelt dat welvaarts-effecten van overheidsbeleid kunnen worden afgeleid vanuit keuzes die Nederlanders maken met hun private middelen. Onderzoek laat echter zien dat afwegingen die individuen met hun private middelen maken niet overeen hoeven te komen met de manier waarop individuen vinden dat de overheid (namens hen) afwegingen moet maken met publieke middelen (Mouter et al., 2017, 2018). Dit maakt het problematisch om welvaartseffecten van overheidsbeleid dat vanuit belastinggeld wordt gefinancierd af te leiden vanuit de betalingsbereidheid van een individu vanuit haar netto inkomen. Het is beter om de welvaart die individuen ontlenen aan effecten van een overheidsproject (dat wordt gefinancierd vanuit publieke middelen) af te leiden vanuit de mate waarin het individu vindt dat de overheid publieke middelen moet alloceren aan (effecten van) een overheidsproject. Het welvaartseffect van dergelijke overheidsprojecten wordt in dat geval gebaseerd op voorkeuren van individuen over de allocatie van publieke middelen: hun ‘allocatiebereidheid’. PWE stelt de voorkeuren van inwoners over (effecten van) overheidsbeleid vast vanuit een allocatiebereidheidsbenadering (zie Dekker et al., 2019; Mouter et al., 2019ab).

PWE is aan de ene kant een methode die zo goed mogelijk probeert de maatschappelijke kosten en baten van overheidsbeleid in beeld te brengen, maar PWE is aan de andere kant een concrete methode om burgerparticipatie te faciliteren. Een voordeel van PWE ten opzichte van andere vormen van bewonersparticipatie (o.a. klankbordgroepen en inspraakavonden) is dat de drempel van bewonersparticipatie relatief laag is. Terwijl deelnemers aan klankbordgroepen en inspraakavonden een flinke hoeveelheid tijd moeten investeren, kost deelname aan een PWE bewoners gemiddeld 20 tot 30 minuten. Door de lage barrière wordt participatie toegankelijk voor een grotere groep bewoners. Mogelijk participeren niet alleen actievoerders en mensen die veel interesse of een belang hebben in het desbetreffende onderwerp, maar besluit ook de ‘stille meerderheid’ om te participeren. PWE is een efficiënte vorm van participatie. Het voorkomt participatiemoeheid bij bewoners (en beleidsmakers). Daarbij blijkt uit eerdere PWEs dat deelnemers dit een fijne manier vinden om betrokken te worden bij beleidskeuzes. In veel participatieprocessen kunnen zij alleen reageren op een plan dat is samengesteld door de overheid (in samenwerking met experts). In een PWE ervaren bewoners dat zij participeren op basis van gelijkwaardigheid doordat zij als het ware dezelfde keuze kunnen maken die de bestuurder moet maken. Daarnaast kan PWE dienen als een bewustwordingsmethodiek. Door deel te nemen aan een PWE worden bewoners zich bewust van schaarste (‘niet alles

is mogelijk’), de keuzes die door de overheid moeten worden gemaakt en de voor- en nadelen van beleidsopties.

PWE biedt een mogelijke oplossing voor de participatieparadox; een belangrijk dilemma rond de timing van het participatieproces. Timing is vaak cruciaal in een participatieproces, maar het goed timen van participatie blijkt in de praktijk vaak lastig te zijn. Aan de ene kant hebben bewoners vaak de behoefte om vroegtijdig mee te denken over de waardenafweging die ten grondslag ligt aan de uiteindelijke concrete keuzes die worden gemaakt. Echter, in dit stadium zijn de plannen nog niet concreet, laat staan de consequenties van de plannen. Veel bewoners voelen zich op dit moment nog niet aangesproken en vinden het moeilijk om een nuttige bijdrage te leveren. Aan de andere kant ontstaan er vaak problemen wanneer bewoners pas worden betrokken op het moment dat de (consequenties van de) plannen concreet zijn, omdat zij op dat moment aangeven moeite te hebben met de waardenafweging die ten grondslag ligt aan de concrete keuzes en nog graag deze waardenafweging ter discussie willen kunnen stellen. Bewoners worden vaak pas wakker als plaatjes en beelden echt worden, maar een probleem van een reactie op dit moment is dat er door een overheid al heel erg veel keuzes zijn gemaakt die niet zo makkelijk meer kunnen worden teruggedraaid. Zoals hierboven uitgewerkt geeft PWE bewoners de mogelijkheid om een advies te geven over een (strategisch) keuzevraagstuk van een bestuurder, terwijl zij informatie ontvangen over de concrete voor- en nadelen van de opties waartussen de bestuurder kan kiezen. Het vertalen van een strategisch keuzevraagstuk in concrete consequenties vergt werk in de voorbereiding van de PWE maar biedt wel de potentie om de participatieparadox te doorbreken.

Een gerelateerd sterk punt van PWE is dat ‘consequentialiteit’ is ingebouwd. Consequentialiteit betekent dat deelnemers het gevoel hebben dat hun antwoorden in de enquête in de werkelijkheid consequenties kunnen hebben (Johnston et al., 2017). Zij hebben het gevoel dat hun keuze in de enquête niet vrijblijvend is. In een PWE wordt een werkelijk keuzevraagstuk van een bestuurder nagebootst. Deelnemers krijgen informatie over de consequenties van verschillende opties waar de bestuurder tussen kan kiezen. Uit de literatuur blijkt dat bewoners onder deze voorwaarden veel meer moeite doen om een goede keuze te maken dan wanneer er bijvoorbeeld stellingen worden voorgelegd, waarvoor geldt dat de concrete gevolgen van hun antwoorden veel minder duidelijk zijn (Johnston et al., 2017).

Een verschil tussen het gebruik van PWE en andere vormen van participatie waarin bewoners als het ware op de stoel van de bestuurder worden gezet (o.a. Burgerraad, een Burgertop of een G1000) is dat PWE gebaseerd is op de welvaartstheorie. Bewoners moeten keuzes maken onder schaarste en zij worden expliciet geïnformeerd over de financiële implicaties van de opties waar zij tussen kunnen kiezen. Ze kunnen bijvoorbeeld niet kiezen tussen een heel duur alternatief en een goedkoop alternatief zonder dat het duidelijk wordt wat er met het overgebleven geld kan worden gedaan wanneer er wordt gekozen voor het goedkoopste alternatief. Bij de Burgertop over Schiphol gaven burgers als aanbeveling om Schiphol in Zee te ontwikkelen. Het is alleen de vraag of het

INTRODUCTIE

voor de deelnemers voldoende duidelijk was welke bezuinigingen er allemaal moeten worden doorgevoerd wanneer hiervoor wordt gekozen. Wanneer er een PWE over dit onderwerp zou zijn uitgevoerd, dan zou expliciet worden gemaakt waar er bezuinigd zou moeten worden wanneer Schiphol naar zee zou worden verplaatst. In het geval van deze PWE Warmtetransitie Utrecht betekent dat dat de meerprijs van de drie duurdere aanpakken ('bewoners kiezen zelf', 'maximale afname CO₂-uitstoot' en 'wijken met hoge financiële draagkracht eerst') wordt doorberekend in de woonlasten.

PWE vertoont sterke gelijkenissen met Burger-Begroting. In deze participatievorm verdelen bewoners een beperkt budget. Het belangrijkste verschil tussen Burger-Begroting en PWE is dat de laatste methode is gebaseerd op de welvaartstheorie. De keuzes van deelnemers worden geanalyseerd met econometrische modellen die gebaseerd zijn op deze theorie. Een voordeel van het gebruik van econometrie/statistiek is dat het mogelijk is om resultaten te herwegen als de deelnemersgroep niet helemaal representatief is. Stel dat een bepaalde groep in de bevolking is ondervertegenwoordigd, dan kan hiervoor worden gecorrigeerd. Meer informatie over de methodiek is te vinden via www.tudelft.nl/pwe.

1.2 De PWE voor de transitievisie warmte utrecht

In het geval van de Transitievisie Warmte is aan bewoners gevraagd om via een [online platform](#) een advies te geven over het behalen van de doelstelling om 40.000 woningen aardgasvrij te maken voor 2030. In eerste instantie was het idee om bewoners te raadplegen over de volledige doelstelling (40.000 woningen). Echter, na een aantal workshops met beleidsambtenaren en bewoners is besloten om het advies te beperken tot 22.000 woningen. We gaan ervan uit dat alle woningen die aardgas alleen gebruiken om te koken van het aardgas afgaan (13.000 woningen) en dat Overvecht Noord van het aardgas afgaat (ongeveer 5.000 woningen buiten de woningen die alleen nog bij het koken gebruik maken van aardgas).

De PWE bestaat uit twee stappen. In de eerste stap kunnen bewoners 100 punten verdelen over vier aanpakken. De aanpak die deelnemers het meest aanspreekt geven ze de meeste punten en de aanpak die ze het minst aanspreekt de minste punten. De aanpakken zijn zo gekozen dat ze steeds hoog scoren op één bepaald aspect en uiteraard minder goed op andere aspecten.

In de eerste aanpak is de financiële hulp van de overheid hoog genoeg om ervoor te zorgen dat de **woonlasten van bewoners niet stijgen**. De andere drie aanpakken zijn duurder, en bewoners doen een eigen bijdrage. Bewoners krijgen financiële hulp van de overheid, maar ze moeten ook een deel van de kosten zelf betalen. De tweede aanpak geeft de meeste **ruimte aan bewoners om zelf te kiezen** hoe zij van het aardgas afgaan. De derde aanpak scoort het best op het **reduceren van CO₂ uitstoot**. De vierde aanpak start in de wijken waar bewoners de **hoogste financiële draagkracht** hebben. Nadat bewoners hun punten hadden verdeeld, is aan hen gevraagd om hun keuzes tekstueel toe te lichten. In de tweede stap van de PWE konden bewoners, als zij dit wilden, zelf een aanpak samenstellen.

INTRODUCTIE

1.3 De vier aanpakken nader uitgewerkt

Een volledige beschrijving van de vier aanpakken is te vinden via de webtool. In de [webtool](#)³ wordt ook een kaart getoond van de wijken die het best van het aardgas af kunnen worden gehaald voor 2030 wanneer er voor een bepaalde aanpak wordt gekozen. Hieronder vatten we de belangrijkste kenmerken van de vier aanpakken kort samen.

Aanpak 1: Woonlasten gaan niet omhoog

- Dit is de goedkoopste aanpak. De financiële hulp van de overheid is hoog genoeg om ervoor te zorgen dat de woonlasten van bewoners niet stijgen;
- Bij deze aanpak worden wijken aardgasvrij gemaakt die gemakkelijk kunnen worden aangesloten op het bestaande warmtenet;
- Warmtenetten zijn in Utrecht in het bezit van één bedrijf. Bewoners kunnen de warmte alleen van dit bedrijf kopen. Als men ontevreden is kan er niet worden overgestapt naar een ander bedrijf;
- Bewoners die wel aansluiten op het warmtenet krijgen financiële hulp van de overheid zodat hun woonlasten niet stijgen. Bewoners die niet aansluiten op een warmtenet krijgen zeer beperkte financiële hulp van de overheid. Zij mogen kiezen voor een andere oplossing maar moeten dit dan wel (grotendeels) zelf betalen.

Aanpak 2: Bewoners kiezen zelf

- Woningeigenaren kunnen in deze aanpak zelf kiezen hoe hun woning aardgasvrij wordt gemaakt. De gemeente bemoeit zich niet met deze keuze.
- We gaan er in deze aanpak vanuit dat de meeste huishoudens hun huis helemaal met elektriciteit verwarmen. Wijken met veel goed geïsoleerde woningen gaan als eerste van het aardgas af, omdat het relatief goedkoop is om dit soort huizen elektrisch te verwarmen.
- De woonlasten van woningeigenaren en huurders zullen stijgen. Zij krijgen financiële hulp van de overheid maar moeten een deel van de kosten zelf betalen.

Aanpak 3: Maximale afname CO₂-uitstoot

- In deze aanpak worden wijken die veel aardgas gebruiken als eerste van het aardgas afgehaald. Dit leidt tot de grootste afname van de CO₂-uitstoot in Utrecht. Dit zijn wijken die voornamelijk bestaan uit slecht geïsoleerde woningen met een hoog energieverbruik.
- De woonlasten van woningeigenaren en huurders zullen stijgen. Zij krijgen financiële hulp van de overheid maar moeten een deel van de kosten zelf betalen.

Aanpak 4: Wijken met hoge financiële draagkracht eerst

- Bij deze aanpak start de gemeente in de wijken waar bewoners het meeste geld hebben. We hebben de wijken geselecteerd met het hoogste gemiddeld besteedbaar inkomen per huishouden. Dat betekent dat wijken waar veel mensen een relatief hoog inkomen hebben als eerste aardgasvrij worden.
- De woonlasten van woningeigenaren en huurders zullen stijgen. Zij krijgen financiële hulp van de overheid maar moeten een deel van de kosten zelf betalen.

³ <http://burgerbegroting.tbm.tudelft.nl/onderzoek-utrecht-aardgasvrij>

2. Methodologie

De Participatieve Waarde Evaluatie is ontworpen in verschillende stappen. Ten eerste is er een concept van het experiment gemaakt. Dit concept is in juni 2019 besproken met verschillende beleidsambtenaren van de gemeente Utrecht. Tijdens deze sessie is besloten om deelnemers aan de PWE te laten kiezen tussen vier aanpakken voor het behalen van de doelstelling '40.000 woningen aardgasvrij in 2030' om vervolgens in een tweede stap ook bewoners de mogelijkheid te geven om een eigen voorkeursalternatief te maken. Ook is er in deze sessie bepaald om deelnemers punten te laten verdelen over de vier aanpakken in plaats van het laten kiezen van één van de aanpakken.

Deze versie is verder uitgewerkt. De nieuwe versie is in juli 2019 voorgelegd aan een groep experts die betrokken is bij de NWO-projecten waarin onderzoekers de PWE-methode ontwikkelen. Vervolgens hebben onderzoekers van de TU Delft en beleidsambtenaren van de gemeente Utrecht de PWE getest in augustus en september 2019. Naar aanleiding van de sessie met beleidsambtenaren van de gemeente Utrecht is besloten om de aanname te maken dat de financiële bijdrage die de overheid levert gelijk is tussen de vier aanpakken. Dit betekent dat bewoners in drie van de vier aanpakken zelf een financiële bijdrage moeten leveren. Daarbij is besloten om de informatie over de consequenties van de vier aanpakken in meerdere lagen te communiceren. Wanneer deelnemers op een aanpak klikken, dan krijgen zij eerst de belangrijkste informatie te zien over de consequenties van de aanpak. Ze kunnen vervolgens doorklikken als zij meer detailinformatie willen krijgen.

Een nieuwe versie is getest in twee sessies met goed ingevoerde bewoners van de gemeente Utrecht. Op basis van de feedback van de deelnemers zijn er flinke aanpassingen gemaakt in de instructiefilm.

2.1 Balans tussen inclusiviteit en complexiteit

Een spanningsveld dat altijd terugkomt bij het ontwerpen van een PWE is het zoeken naar de juiste balans in het spanningsveld tussen inclusiviteit en complexiteit. Aan de ene kant bestaat de wens om ervoor te zorgen dat alle bewoners kunnen participeren die willen participeren (inclusiviteit). Om de PWE toegankelijk te maken voor bewoners met een laag opleidingsniveau moet het keuzevraagstuk van de overheid dat wordt voorgelegd in de PWE worden versimpeld. Aan de andere kant bestaat de wens om de complexiteit van het keuzevraagstuk zo accuraat mogelijk te vatten in de PWE. Want, hoe bruikbaar zijn de uitkomsten eigenlijk wanneer de complexiteit niet goed wordt gevat? Daarbij bestaat het risico dat kritische en goed ingevoerde burgers veel kritiek zullen hebben op het gebruik van de PWE als het keuzevraagstuk te veel wordt versimpeld. In de PWE voor de warmtetransitie van Utrecht is er – na de workshops met beleidsambtenaren en goed ingevoerde burgers – voor gekozen om meer de nadruk te leggen op het zo accuraat mogelijk vatten van de complexiteit van het keuzevraagstuk omdat dit de kans vergrootte dat de resultaten als nuttige input kunnen dienen voor de besluitvorming over de Transitievisie. Een hypothese is dat hierdoor met name hoogopgeleide bewoners van de gemeente Utrecht zullen deelnemers

RESULTATEN

aan de PWE. Mogelijk is het keuzevraagstuk zoals dit wordt voorgelegd in de PWE te complex voor laagopgeleide bewoners.

2.2. Dataverzameling

De deelnemers aan de PWE zijn gerekruteerd in drie ronden. In de eerste ronde (November 2019) is het bewonerspanel van Utrecht uitgenodigd om deel te nemen aan de PWE. Bewoners werden uitgenodigd voor de enquête nadat zij een vragenlijst over buurthuizen hadden ingevuld. Leden van het bewonerspanel die de vragenlijst over buurthuizen niet invulden konden daardoor niet meedoen aan de PWE in deze eerste ronde. In de tweede ronde (December 2019) zijn bewoners benaderd via social media (o.a. een Facebookcampagne). In de derde ronde (Maart 2020) zijn bewoners benaderd via een panelbureau (Kantar Public). Deze bewoners kregen een kleine financiële compensatie voor hun deelname. We hebben Kantar Public gevraagd om specifiek laagopgeleide Utrechters te benaderen, omdat deze ondervertegenwoordigd waren in de eerste twee ronden.

2.3. Socio-demografische gegevens deelnemers

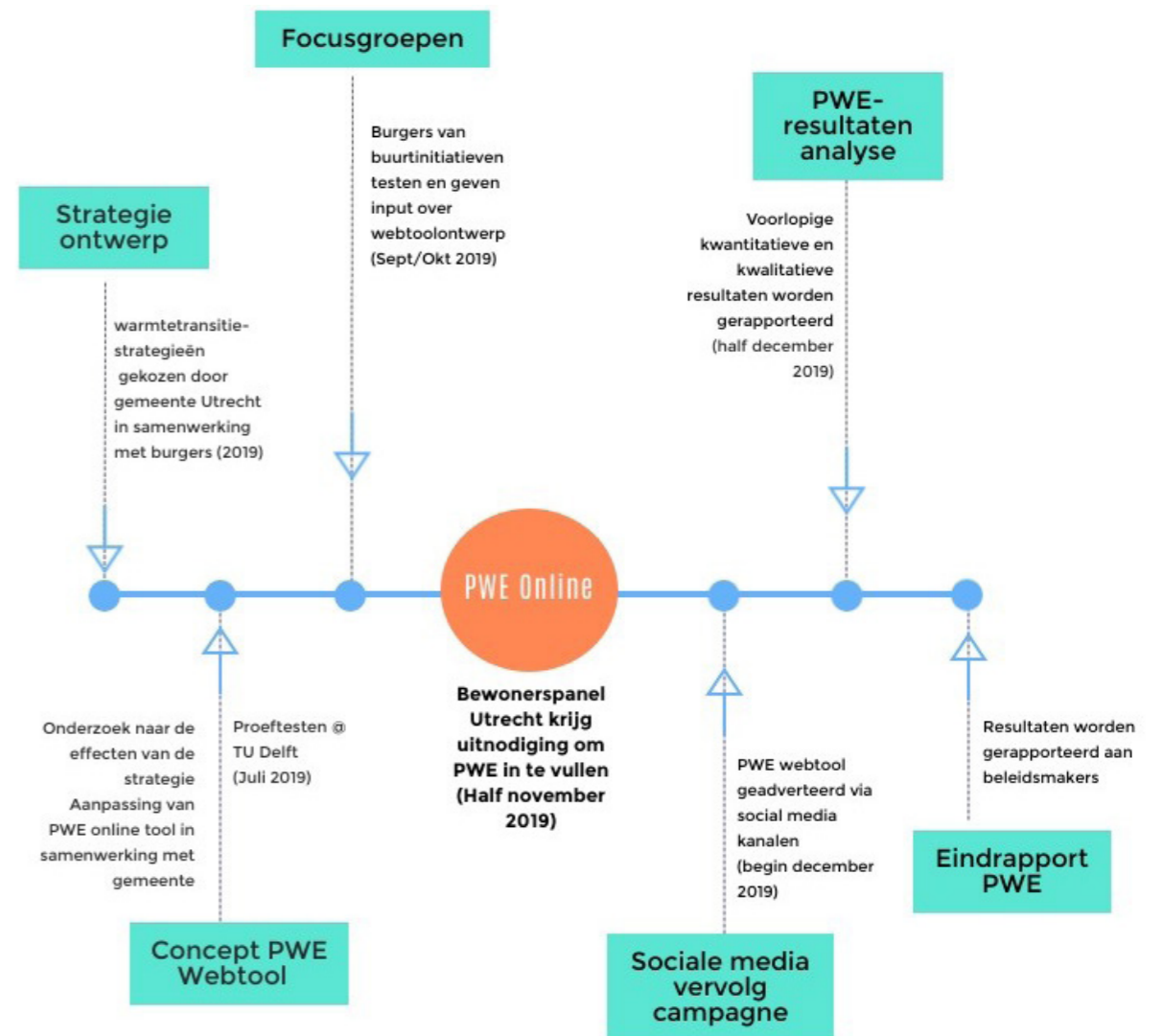
Uiteindelijk vulden 617 deelnemers de PWE volledig in. Het valt op dat de leeftijd van de deelnemers relatief laag ligt, zeker vergeleken met de leeftijd van deelnemers aan reguliere participatievormen (oververtegenwoordiging 65+). Deelnemers ouder dan 65 zijn zelfs één van de minst vertegenwoordigde groepen.

55% van de deelnemers is man. De deelnemers zijn relatief hoog opgeleid. 76,5% heeft minimaal een HBO/WO opleiding; 7,5% heeft een HAVO/VWO opleiding, 13,5% heeft een MBO opleiding en 2% van de bewoners heeft alleen lager beroepsonderwijs gevolgd. De hypothese dat er relatief veel hoogopgeleide bewoners van de gemeente Utrecht zullen deelnemers aan de PWE vanwege de hoge complexiteit van het experiment lijkt hiermee bevestigd. Uit alle wijken doen er Utrechters mee (zie Figuur 3).

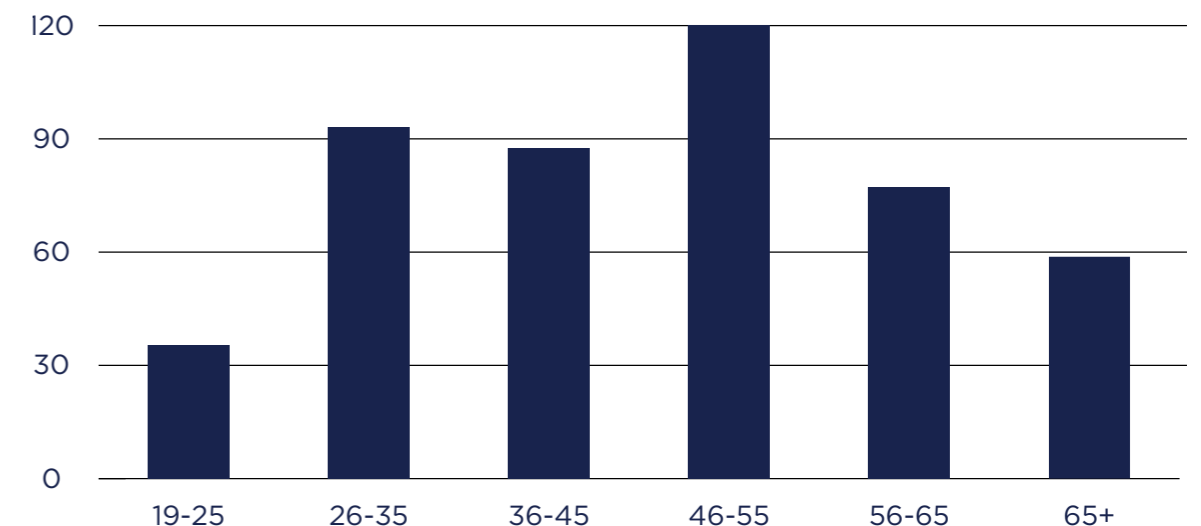
De GroenLinks stemmer is oververtegenwoordigd onder de deelnemers. Dit komt mogelijk doordat stemmers op deze partij relatief sterk geïnteresseerd zijn in het onderwerp van de PWE.

168 deelnemers hebben hun emailadres gegeven omdat zij op de hoogte willen worden gehouden van de resultaten en hoe de resultaten door de gemeente worden gebruikt. Deze emailgegevens zijn opgeslagen in een aparte database, zodat ze niet kunnen worden gekoppeld met de antwoorden die deelnemers aan de PWE hebben gegeven. Het rapport en de reactie van de gemeente is naar deze deelnemers toegestuurd. De reactie van de gemeente is ook te vinden in de bijlage van dit rapport.

Figuur 1 tijdspad

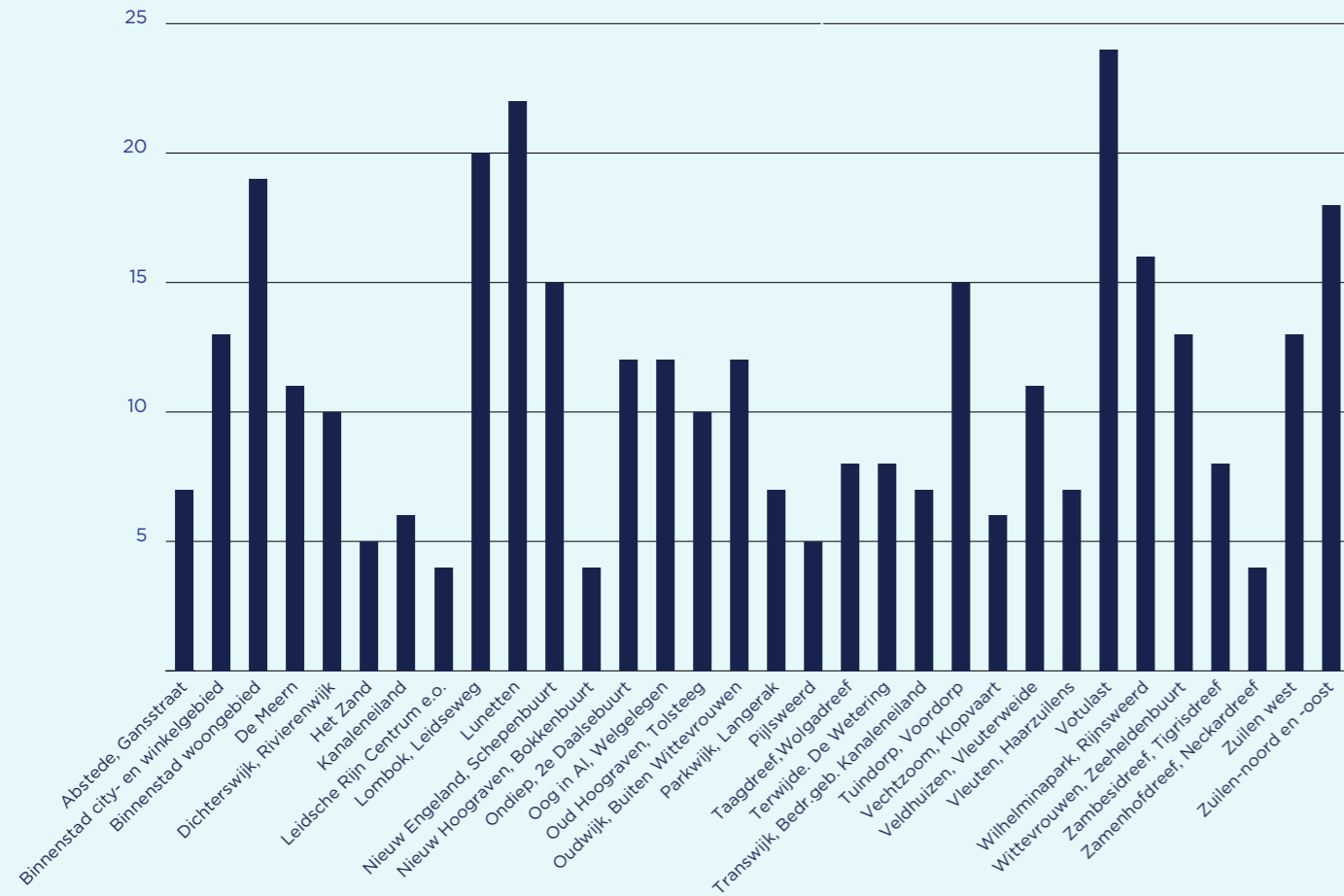

Figuur 2 leeftijdsverdeling. Informatie gebaseerd op 478 mensen, gegevens niet bekend van overige deelnemers.

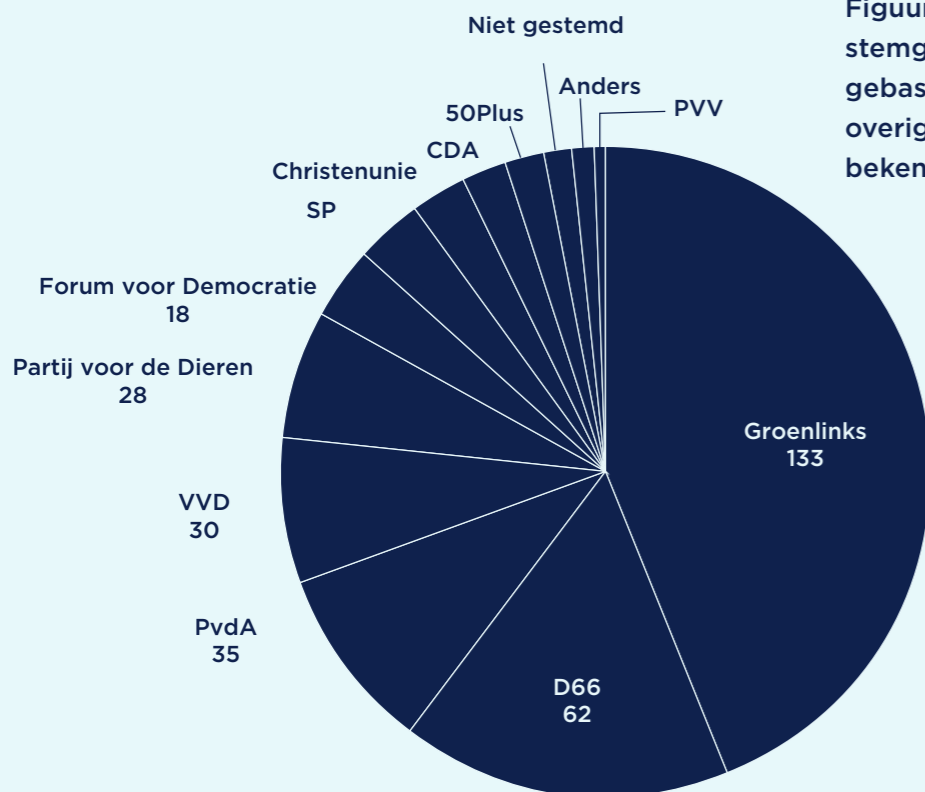

RESULTATEN

Figuur 3
aantal respondenten per wijk. Informatie gebaseerd op 352 mensen, gegevens niet bekend van overige deelnemers.

Figuur 4
stemgedrag respondent. Gegevens gebaseerd op 360 deelnemers, van overige deelnemers is geen stemgedrag bekend.

RESULTATEN

3 Resultaten

Een PWE produceert zowel kwantitatieve als kwalitatieve resultaten. Sectie 3.1 en 3.2 beschrijven deze resultaten. We hebben in boxen (zoals hieronder) de belangrijkste resultaten samengevat.

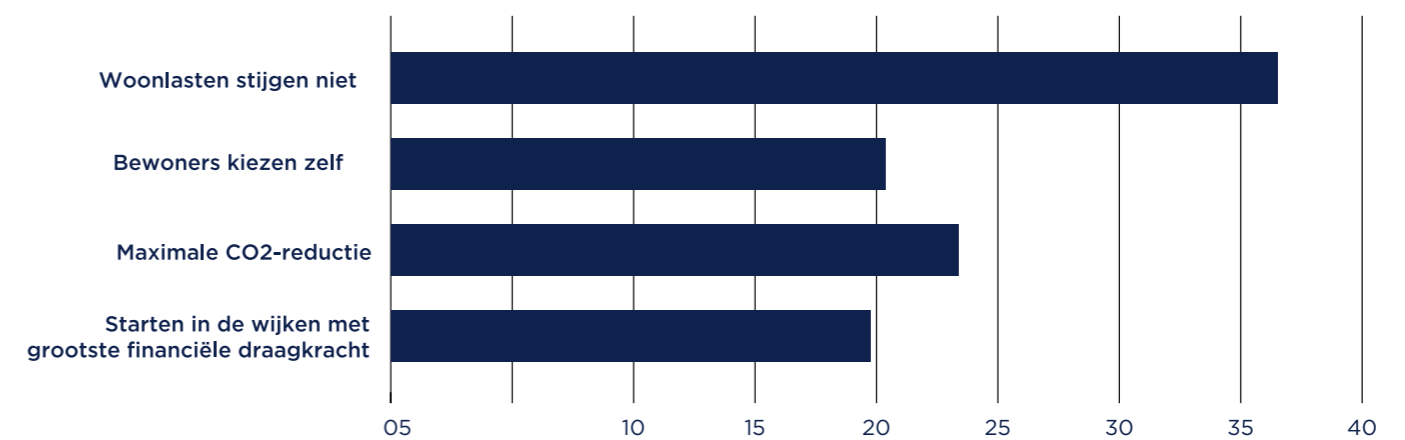
Samenvatting kwantitatieve resultaten

- Aanpak 'woonlasten gaan niet omhoog' krijgt de meeste punten (gemiddeld 35)
- Utrechters kennen ongeveer 20 punten toe aan de andere drie aanpakken (waarvoor geldt dat zij zelf moeten investeren)
- Voorkeuren van bewoners verschillen sterk
- Weinig bewoners kennen alle 100 punten toe aan één aanpak.
- Vrouwen zijn meer dan mannen geneigd om punten toe te kennen aan de aanpakken 'maximale CO₂-reductie' en 'wijken met hoge financiële draagkracht eerst'
- Ouderen hebben een sterkere voorkeur voor de aanpak 'woonlasten gaan niet omhoog'.
- Utrechters met een hoog inkomen zijn meer geneigd om te kiezen voor de aanpak 'bewoners kiezen zelf'. Hoge inkomens zijn minder geneigd om te kiezen voor de aanpak 'wijken met hoge financiële draagkracht eerst'
- VVD-stemmers kennen relatief veel punten toe aan de aanpak 'bewoners kiezen zelf'. Groenlinks-stemmers kennen juist relatief weinig punten toe aan deze aanpak. Groenlinks-stemmers kennen juist relatief veel punten toe aan de aanpak 'maximale CO₂-reductie'.

3.1. Kwantitatieve resultaten

Figuur 5 presenteert het aantal punten dat deelnemers gemiddeld toekennen aan de vier aanpakken.

Figuur 5
Gemiddeld aantal punten toegekend per aanpak

RESULTATEN

Figuur 5 laat zien dat deelnemers ongeveer 35 punten toekennen aan de aanpak 'woonlasten gaan niet omhoog' en ongeveer 20 punten aan de andere drie aanpakken. De aanpak 'woonlasten gaan niet omhoog' komt als beste uit de bus, maar het verschil tussen deze aanpak en de drie aanpakken – waarvoor geldt dat bewoners zelf moeten investeren – is niet groot in termen van het aantal toegekende punten.

We hebben ook gekeken naar andere patronen in de puntentoekenning. Tabel 2 laat bijvoorbeeld zien dat maar weinig bewoners al hun punten toekennen aan één aanpak. Wanneer de gemeente Utrecht vol inzet op één aanpak, dan strookt dit met de voorkeuren van een kleine groep Utrechters. Stel dat de gemeente vol zou inzetten op de aanpak 'woonlasten gaan niet omhoog', dan zou dit stroken met de voorkeuren van 37 deelnemers aan de PWE, terwijl dit haaks staat op de voorkeuren van 71 deelnemers die 0 punten hebben toegekend aan deze aanpak. Tabel 2 laat zien dat Utrechters sterk verschillende voorkeuren hebben als het gaat om de beste aanpak om woningen aardgasvrij te maken. 286 bewoners kennen de meeste punten toe aan de aanpak 'woonlasten gaan niet omhoog', gevolgd door 168 deelnemers, die de meeste punten aan maximale CO2 reductie geven. 'Wijken met hoge financiële draagkracht eerst' scoort bij 135 personen als de beste aanpak, 'bewoners kiezen zelf' bij 107.

Tabel 2 Frequenties van de puntentoekenningen naar aanpakken

Aanpak	Woonlasten stijgen niet		Bewoners kiezen zelf		Maximale CO ₂ -reductie		Wijken met hoge financiële draagkracht eerst	
Van de respondenten die 100 punten in totaal toekennen (N=587)								
Hoeveel bewoners geven 100 punten?	37	6%	10	2%	12	2%	4	1%
Hoeveel bewoners geven 0 punten?	71	12%	166	28%	155	26%	189	32%
Hoeveel bewoners geven meer dan 50 punten?	134	23%	31	5%	47	8%	37	6%
Hoeveel bewoners geven de meeste punten aan deze aanpak?	286	49%	107	18%	168	29%	135	23%
Van alle respondenten, incl. degenen die geen 100 punten in totaal toekennen (N=617)								
Hoeveel van de bewoners geven 0 punten? (proteststemmen)	76	13%	171	29%	166	28%	197	34%

RESULTATEN

3.1.1. Puntentoekenning naar individuele kenmerken

Enkele verschillen in voorkeuren tussen respondenten met verschillende kenmerken zijn opvallend. Vrouwen zijn meer geneigd dan mannen om voor de aanpakken 'Maximale CO2-reductie' en 'Wijken met hoge financiële draagkracht eerst' te kiezen, en minder geneigd om te kiezen voor de aanpakken 'Bewoners kiezen zelf' en 'Woonlasten gaan niet omhoog'. Oudere respondenten hebben een sterkere voorkeur voor 'Woonlasten gaan niet omhoog'. Naarmate hun inkomen hoger wordt, zijn respondenten meer geneigd om te kiezen voor aanpak 'Bewoners kiezen zelf', en minder geneigd om te kiezen voor de aanpak 'Wijken met hoge financiële draagkracht eerst'. De aanpak 'Bewoners kiezen zelf' wordt minder vaak gekozen door Groen-Links stemmers, maar juist vaker door VVD stemmers, terwijl de aanpak 'Maximale CO2-reductie' vaker wordt gekozen door GroenLinks stemmers.

Tabel 3 Puntentoekenning naar geslacht

Geslacht	1	2	3	4	N
Man	38.74	20.30	21.64	19.32	250
Vrouw	35.55	16.91	25.41	22.12	202

Tabel 4: Puntentoekenning naar leeftijd

Leeftijd	1	2	3	4	N
19-25	29.42	15.56	28.19	26.83	36
26-35	27.75	15.94	29.55	26.76	88
36-45	31.77	21.29	25.49	21.45	83
46-55	44.58	18.23	19.79	17.40	114
56-65	42.53	20.27	18.95	18.25	83
65+	41.49	19.20	21.38	17.93	55

Tabel 5: Puntentoekenning naar inkomen

Inkomen	1	2	3	4	N
Geen inkomen	30.75	8.13	26.00	35.13	8
0 - 20.000	38.71	15.71	23.71	21.86	56
20.000 - 25.000	35.95	15.67	24.42	23.95	43
25.000 - 35.000	36.27	16.24	24.94	22.55	67
35.000 - 45.000	36.33	17.14	27.98	18.55	66
Meer dan 45.000	32.55	20.75	26.76	19.94	109

RESULTATEN

Tabel 6
puntentoekening naar partij gekozen bij laatste verkiezingen

Partij	1	2	3	4	N
50Plus	47.20	17.00	15.20	20.60	5
CDA	66.71	16.71	5.86	10.71	7
Christenunie	30.38	11.54	28.08	30.00	13
D66	35.97	19.28	24.64	20.11	61
DENK	27.00	31.67	20.00	21.33	3
Forum v Democratie	45.12	22.94	8.29	23.65	17
Groenlinks	32.09	14.16	32.66	21.09	128
Partij voor de Dieren	42.25	17.32	18.32	22.11	28
PvdA	40.65	17.32	20.81	21.23	31
PVV	67.33	14.00	0.33	18.33	3
SP	40.92	14.75	17.50	26.83	12
VVD	31.24	23.62	28.48	16.66	29
Anders	30.00	20.00	0.00	50.00	1
Niet gestemd	20.00	16.25	15.00	48.75	4

3.1.2. Puntentoekening naar opleidingsniveau

De voorkeuren van respondenten naar opleidingsniveau verdienen specifieke aandacht, omdat ongeveer 75% van de steekproef hoog opgeleid is (HBO/WO opleiding). We zien wel dat respondenten die geen hoog opleidingsniveau hebben, de PWE anders hebben ingevuld: ze kennen duidelijk minder punten toe aan de aanpak 'Maximale CO₂-reductie', en meer aan de aanpak 'Woonlasten gaan niet omhoog'.

Als de puntentoekening herwogen wordt naar opleidingsniveau (laatste kolom van de tabel), ziet men een ander patroon ontstaan: de aanpak "Woonlasten gaan niet omhoog" krijgt meer punten, en dit gaat ten koste van de andere drie aanpakken. Zo'n herweging is echter niet erg betrouwbaar vanwege het beperkte aantal respondenten met een laag opleidingsniveau. We kunnen niet claimen dat deze mensen representatief zijn voor mensen met een laag opleidingsniveau in Utrecht. (Er is bijvoorbeeld slechts één laag opgeleide vrouw in de steekproef).

RESULTATEN

Tabel 7 puntentoekening naar opleidingsniveau

	L	M	H	Totaal	Herwogen totaal
Aantal in steekproef	9	93	360	462	462
aandeel in steekproef (in%)	2	20	78		
aandeel in Utrechtse bevolking (in %)	21	49	30		
Punten voor					
1.Woonlasten stijgen niet	63	42	35	37	45
2.Bewoners kiezen zelf	13	20	18	19	18
3.Maximale CO ₂ -reductie	6	18	25	23	17
4.Starten in wijken met grootste financiële draagkracht	18	21	21	21	20
	100	100	100	100	100

NB: Steekproef = diegenen die in totaal 100 punten hebben toegekend en die hun opleidingsniveau hebben ingevuld.

3.1.3. Determinanten van de puntentoekening

Verder is het belangrijk om te bekijken welke kenmerken van een aanpak ertoe leiden dat die meer punten toegekend krijgt. Dit gebeurt in onderstaande regressietabel. De kenmerken van een aanpak (2, 3 of 4) zijn gemeten in verschillen ten opzichte van aanpak 1 'woonlasten gaan niet omhoog'. De afhankelijke variabele is de log van de ratio tussen de punten die aan een aanpak (2, 3 of 4) zijn toegekend en de punten die aan aanpak 1 'woonlasten stijgen niet' zijn toegekend⁴. Omdat het effect van de kenmerken van aanpakken sterk verschilt naar kenmerken van de respondenten, zijn in onderstaande regressie interacties opgenomen tussen kenmerken van de aanpakken en kenmerken van de respondenten⁵.

De kosten die niet terugverdiend worden zijn een reden voor respondenten om duidelijk minder punten toe te kennen aan een aanpak. Als het verschil tussen een aanpak (2, 3 of 4) en aanpak 1 met 1000 euro toeneemt, dan neemt de ratio van punten tussen deze aanpak en aanpak 1 met 63 procent af, voor een man van gemiddelde leeftijd en gemiddeld inkomen die niet op GroenLinks stemt (de referentie in deze regressie). Dit effect is, verrassend genoeg, sterker voor respondenten met een hoger inkomen, maar het verdwijnt voor GroenLinks stemmers. Een hogere CO₂ reductie leidt tot meer punten voor een strategie, maar dit effect is klein en niet statistisch significant. Het wordt groter en signifikanter voor oudere respondenten. De kosten die terugverdiend worden hebben geen duidelijk effect op het aantal toegekende punten.

⁴ Zie appendix voor het achterliggende model.

⁵ Let wel: onderstaande regressietabel analyseert de rol van elk kenmerk in isolatie, dat wil zeggen als alle andere kenmerken van de respondent onveranderd zouden blijven (ceteris paribus). Er ontstaat daarom gedeeltelijk een ander beeld dan in de tabellen in sectie 3.1.1., die slechts de antwoorden van verschillende groepen beschrijven.

RESULTATEN

Tabel 8 determinanten van de puntentoekenning

Log ratio punten	Coef.	Std. Err.	t	P>t
kostenterug	-0.24	0.15	-1.57	0.12
kostenterug # fem	0.06	0.21	0.29	0.78
kostenterug # stdage	0.17	0.10	1.75	0.08
kostenterug # stdincome	0.06	0.11	0.57	0.57
kostenterug # groenlinks	0.29	0.19	1.5	0.13
kostennietterug	-0.63	0.24	-2.62	0.01
kostennietterug # fem	-0.06	0.33	-0.19	0.85
kostennietterug # stdage	0.24	0.16	1.48	0.14
kostennietterug # stdincome	-0.30	0.17	-1.77	0.08
kostennietterug # groenlinks	1.03	0.33	3.13	0.00
CO2_reductie	0.06	0.05	1.31	0.19
CO2_reductie # fem	0.05	0.06	0.84	0.40
CO2_reductie # stdage	0.06	0.03	2.2	0.03
CO2_reductie # stdincome	0.04	0.03	1.16	0.25
CO2_reductie # groenlinks	0.02	0.06	0.32	0.75
strategy				
3	1.68	0.83	2.02	0.04
4	-0.91	0.44	-2.08	0.04
strategy # fem				
3	0.49	1.13	0.44	0.66
4	0.44	0.60	0.73	0.46
strategy # stdage				
3	-1.32	0.53	-2.49	0.01
4	0.21	0.29	0.72	0.47
strategy # stdincome				
3	0.50	0.59	0.84	0.40
4	-0.47	0.30	-1.54	0.12
strategy # groenlinks				
3	-2.01	1.11	-1.82	0.07
4	1.66	0.59	2.83	0.01
fem	-0.13	2.41	-0.05	0.96
stdage	-2.53	1.15	-2.21	0.03
stdincome	1.84	1.23	1.5	0.14
groenlinks	-7.71	2.37	-3.25	0.00
constante	3.80	1.77	2.15	0.03

RESULTATEN

3.1.4. Resultaten voor stap 2

In stap 2 konden respondenten zelf een aanpak samenstellen, door voor elke wijk een keuze te maken tussen “gaat niet van het aardgas af”, “gaat wel van het aardgas af en de overheid stimuleert een keuze” en “gaat wel van het aardgas af en bewoners kiezen zelf hoe ze van het aardgas afgaan”. 67 respondenten hebben deze stap ingevuld. De respondenten die deelnamen aan stap 2 verschillen niet heel opvallend van de respondenten die deelnamen aan stap 1 in termen van achtergrondkenmerken. Tabel 9 geeft weer welke keuzes de respondenten voor elke wijk hebben gemaakt.

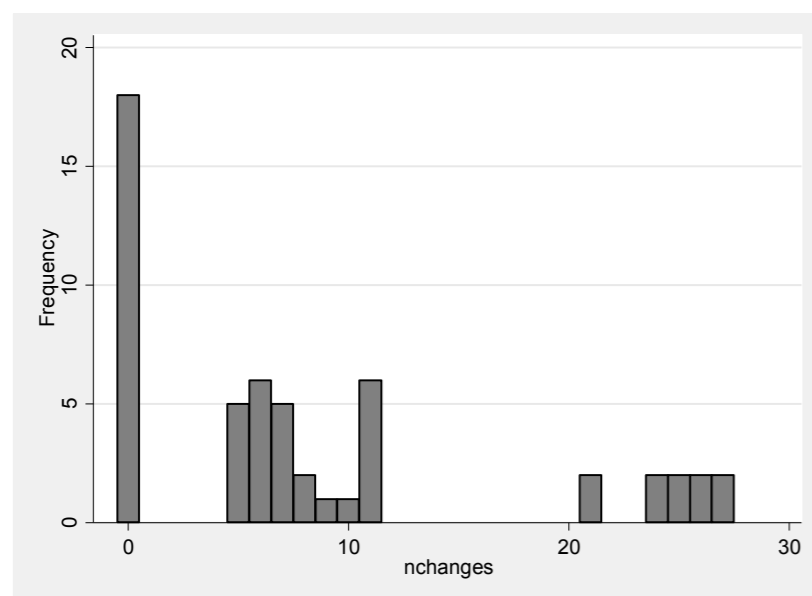
Tabel 9 frequentie van keuzes in stap 2 per wijk

Subwijk	Geen	Overheid stimuleert een keuze	Bewoners kiezen zelf	Totaal
Abstede, Gansstraat	61	3	3	67
Binnenstad city- en winkelgebied	60	2	5	67
Binnenstad woongebied	54	4	9	67
De Meern	36	8	23	67
Dichterswijk, Rivierenwijk	51	3	13	67
Het Zand	50	2	15	67
Kanaleneiland	47	2	18	67
Leidsche Rijn Centrum e.o.	52	15	67	
Leidsche Rijn-zuid	51	3	13	67
Lombok, Leidseweg	57	4	6	67
Lunetten	58	3	6	67
Nieuw Engeland, Schepenbuurt	48	4	15	67
Nieuw Hoograven, Bokkenbuurt	64	2	1	67
Ondiep, 2e Daalsebuurt	41	3	23	67
Oog in Al, Welgelegen	41	7	19	67
Oud Hoograven, Tolsteeg	64	1	2	67
Oudwijk, Buiten Wittevrouwen	45	4	18	67
Parkwijk, Langerak	48	3	16	67
Pijlsweerd	61	3	3	67
Rijnenburg	52	3	12	67
Taagdreef, Wolgadreef	43	2	22	67
Terwijde, De Wetering	61	2	4	67
Transwijk, Bedr.geb. Kanaleneiland	46	4	17	67
Tuindorp, Voordorp	47	8	12	67
Veldhuizen, Vleuterweide	45	8	14	67
Vleuten, Haarzuilens	40	9	18	67
Votulast	43	4	20	67
Wilhelminapark, Rijnsweerd	24	6	37	67
Wittevrouwen, Zeeheldenbuurt	58	5	4	67
Zamenhofdreef, Neckardreef	56	2	9	67
Zuilen west	63	3	1	67
Zuilen-noord en -oost	61	2	4	67

RESULTATEN

Figuur 6 geeft weer hoe veel veranderingen de respondenten in stap 2 hebben doorgevoerd ten opzichte van hun winnende aanpak in stap 1 (de aanpak waaraan zij in stap 1 de meeste punten hebben toegekend). Een significante minderheid (18 respondenten) heeft helemaal geen verandering doorgevoerd. Er is een groep die een beperkt aantal veranderingen heeft doorgevoerd (5 à 11), en een andere groep die extreem veel veranderd heeft ten opzichte van hun keuze in stap 1 (tot 27 van de 32 wijken zijn veranderd).

Tabel 10 laat zien dat van de respondenten van wie de wijk bekend is, ongeveer de helft (16 van 36) in stap 2 voor een aanpak kiest waarbij hun eigen wijk van het aardgas afgaat. Van deze groep heeft weer ongeveer de helft (9 van 16) zelf bepaald dat hun eigen wijk van het aardgas af moet, terwijl dat hun wijk niet van het aardgas afging in de aanpak waaraan zij in stap 1 de meeste punten hebben toegekend. Andersom zijn er maar 3 respondenten die in stap 2 hun eigen wijk hebben "uitgezet" terwijl hun wijk wel in hun favoriete aanpak uit stap 1 van het aardgas af moest.

Figuur 6 veranderingen in stap 2 t.o.v. de favoriete aanpak in stap 1.

Gaat van het gas af in stap 1	niet	wel	Totaal
niet	17	9	26
wel	3	7	10
Totaal	20	16	36

Tabel 10 keuzes van respondenten voor hun eigen wijk in stap 1 en 2

RESULTATEN

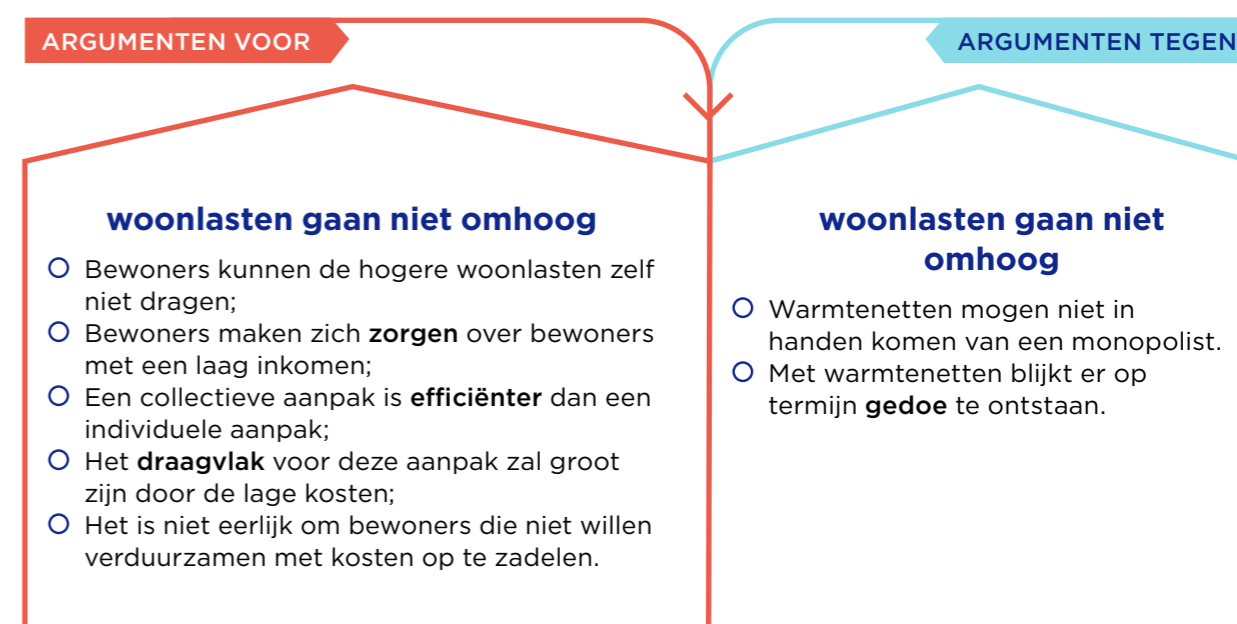
3.2 Kwalitatieve resultaten

In deze sectie bespreken we de achterliggende redenen die deelnemers noemen voor hun puntentoekening. Waarom hebben bewoners veel of weinig punten toegekend aan een bepaalde aanpak? Noemen bewoners allemaal dezelfde argumenten of juist hele verschillende argumenten? De argumenten die bewoners noemen, kunnen worden gebruikt om beter te begrijpen waarom bewoners een voorkeur hebben voor een bepaalde aanpak. De onderbouwingen van de puntentoeeningen bieden ook inzicht in de argumenten die bewoners zullen aanvoeren die het (niet) eens zijn met de uiteindelijke keuzes van de gemeente.

Hieronder bespreken we voor elke aanpak eerst de argumenten die door meer dan vijf bewoners zijn genoemd. Vervolgens bespreken we kort de overige argumenten die zijn aangevoerd. Ten slotte bespreken we argumenten van bewoners om juist niet voor deze aanpak te kiezen. Bewoners zijn hier in de PWE niet expliciet naar gevraagd, maar noemden bij de vraag naar overige opmerkingen of op andere plekken toch argumenten tegen een bepaalde aanpak.

Bij het analyseren van de antwoorden viel het op dat bewoners zowel inhoudelijke argumenten (dit is kwalitatief de beste aanpak/de meest efficiënte aanpak), normatieve argumenten (dit is de eerlijkste aanpak) als instrumentele argumenten (deze aanpak kan op het meeste draagvlak rekenen) noemden. We hebben daarom de bespreking van de argumenten zoveel mogelijk langs deze drie assen gestructureerd.

3.2.1: Argumenten voor aanpak 1: Woonlasten gaan niet omhoog

RESULTATEN

Hieronder vatten we de argumenten samen die door deelnemers zijn genoemd ter onderbouwing van het toekennen van punten aan deze aanpak.

Ik kan de hogere lasten zelf niet dragen (normatief argument)

Het argument dat bewoners noemen om punten toe te kennen aan deze aanpak is meer praktisch van aard. Verschillende bewoners geven namelijk aan dat hun voorkeur uitgaat naar een aanpak waarbij hun woonlasten niet stijgen omdat hun inkomen niet toereikend is om de hogere lasten te dragen. Bewoners zeggen bijvoorbeeld het volgende:

“Ik verdien te weinig om meer lasten te krijgen.”

“Ik ben een huurder met een uitkering. Kan zelf niets investeren. Moet wel ander kooktoestel aanschaffen, wat al een probleem gaat worden.”

“We komen amper rond elke maand, dit hoeft er niet bovenop.”

“Ik vind dat de overheid haar burgers niet verplicht op kosten mag jagen. Ik betaal de overheid al meer dan genoeg. Als de gemeente nu ook nog eens gaat bepalen hoe ik het overgebleven geld moet gaan uitgeven, blijft er voor mij te weinig geld over waarmee ik dingen kan doen die ikzelf kies. Ik wil daarom niet nog hogere woonlasten.”

Zorgen over of andere bewoners wel de lasten kunnen dragen (normatief argument)

Een grote groep deelnemers maakt zich niet zozeer zorgen over hun eigen woonlasten, maar vooral over de woonlasten van (andere) bewoners die mogelijk hogere woonlasten niet zouden kunnen dragen. Deze bewoners kennen in veel gevallen ook veel punten toe aan aanpak 4 “wijken met hoge financiële draagkracht eerst”.

“Er wonen veel mensen in Utrecht die dit niet kunnen betalen. Voor deze mensen is dit de beste oplossing.”

“Mijn grootste zorg gaat uit naar mensen met weinig te besteden als de woonlasten niet omhoog gaan dan hebben zij daar baat bij.”

“Dit is met name omdat er voldoende mensen zijn die domweg het geld niet hebben om te investeren. Die moeten tegemoet gekomen worden. Door de overheid en wel zo dat die het voorschiet en aan de hand van het berekende terugverdienmodel er een afspraak gemaakt kan worden over het terugbetalen. Ongeacht wat er gekozen wordt moeten we de mensen onder een bepaald inkomen voorzien van aardgasvrije energie zonder dat ze het in hun portemonnee merken. Gebruik die stimulatiepot van 50 miljard ook voor een groot deel hiervoor naast de boeren, onderwijzers en verpleegkundigen.”

RESULTATEN

“Voor mensen met weinig geld is het geen optie om meer te betalen. Het water staat hen al aan de lippen. Het gaat om bijna 10% van de inwoners. Ik vind climate justice erg belangrijk. Ook voor het draagvlak voor deze transitie”

Dit is de meest efficiënte aanpak (inhoudelijk argument)

Een groep deelnemers kent punten toe omdat dit in hun ogen de meest efficiënte aanpak is. Ten eerste zijn er bewoners die van mening zijn dat een collectieve aanpak efficiënter is dan een individuele aanpak.

“Integrale aansluiting op een warmtenet lijkt mij veel efficiënter dan elk huis individueel laten kiezen.”

“Ik denk dat het belangrijk is dat we een gezamenlijke aanpak kiezen. Een aanpak waarin iedereen opnieuw het wiel uitvindt zorgt voor veel inefficiëntie en overhead. Dit is zonde. Een gecoördineerde aanpak lijkt me zeer wenselijk.”

Een aantal deelnemers vergeleek de verschillende aanpakken op basis van verhouding kosten versus CO₂ besparing, waarna zij aangeven dat de aanpak ‘woonlasten gaan niet omhoog’ het beste scoort.

“Dit is voor iedereen samen - in de gehele gemeente - de meest kosten-effectieve optie om CO₂ te besparen. Kosten per bespaarde hoeveelheid CO₂ zijn het laagste.”

“De afname CO₂ versus de investeringskosten/gevolgen voor huiseigenaren en huurders is bij deze oplossing het beste in balans.”

Grootste draagvlak (instrumenteel argument)

Een grote groep bewoners geeft veel punten aan deze aanpak, omdat ze denken dat de keuze voor deze aanpak het draagvlak van Utrechters voor de warmtetransitie het grootst zou zijn. Draagvlak is volgens hen nodig om snel aan de slag te kunnen en ervoor te zorgen dat de warmtetransitie een succes wordt (hoge slaagkans). Het idee bestaat dat het gelijk blijven van de lasten met name nodig is om draagvlak te verkrijgen van bewoners die geen voorstander zijn van de warmtetransitie. Hieronder een aantal illustratieve quotes:

“Er zal een grote groep zijn, die niet wil bijdragen of tegen is. Bij onveranderde woonlasten zijn die goed over te halen.”

RESULTATEN

Een aantal bewoners benadrukt dat draagvlak belangrijk is om snel aan de slag te gaan.

“Leidt het snelste tot meer praktijkvoorbeelden waardoor mensen de voordelen kunnen gaan zien van dichtbij.”

“In het algemeen tasten kosten die mensen verplicht worden te maken het draagvlak aan. De lage kosten van dit alternatief zal bijdragen aan de acceptatie en dus de snelheid van uitvoeren.”

“Ik denk dat dit een haalbare optie is, om snel een slag te maken, zeker voor mensen met weinig geld en/of mensen die niet willen investeren in verduurzaming.”

De aanpak wordt door een aantal deelnemers ook wel als een gemakkelijk uitvoerbare ‘quick win’ aangeduid.

“Toen ik de uitleg las, maakte ik daaruit op dat dit gemakkelijk gerealiseerd kan worden en het leek me handig om een maatregel te steunen die op korte termijn veel winst kan boeken (laaghangend fruit).”

“Aansluiten op het bestaande Warmtenet is een relatief goedkope oplossing. Laaghangend fruit zou je kunnen zeggen. Begin daar direct mee!”

Het is niet eerlijk om bewoners die zelf niet willen verduurzamen met kosten op te zadelen (normatief argument)

Een aantal deelnemers aan de PWE vindt het niet eerlijk als de kosten stijgen voor bewoners die niet individueel gekozen hebben voor de warmtetransitie en die dus in feite tegen hun wil in moeten verduurzamen. Deze deelnemers vinden dat als Utrechters (waaronder zichzelf) tegen hun wil gedwongen worden om te verduurzamen geen stijgende woonlasten moeten ervaren.

“Ik wil het niet, de overheid wil het. Betalen dus.”

“De burger heeft in deze geen keuze en het wordt haar opgedrongen. Het is dus niet fair om naast deze gedwongen verandering ook nog eens de kosten te verhogen.”

“Als men het zo nodig vindt dat men van het aardgas af moet dan moet men er ook voor zorgen dat dit niks gaat kosten. Bewoners moeten er zelf voor kiezen en vindt daarbij ook dat als je er niet voor kiest dit geen nadelige gevolgen moet hebben voor de bewoner.”

RESULTATEN

Overige argumenten

De argumenten die we hierboven bespraken kwamen meer dan vijf keer terug. Daarnaast noemen bewoners nog een aantal argumenten die weinig voorkwamen, maar die wel relevant zouden kunnen zijn voor het inrichten van de warmtetransitie, omdat bewoners refereren naar overwegingen/waarden die zij belangrijk vinden. Ten eerste zijn er deelnemers die aangeven dat zij vinden dat de gemeente de regie moet pakken in het realiseren van de warmtetransitie. Deelnemers noemen verschillende redenen: het socialiseren van de kosten is eerlijker, individuele bewoners kunnen zich niet goed genoeg verdiepen in de materie om zelf een keuze te maken, als iedereen zelf gaat kiezen krijg je veel meer overlast.

“De gemeente moet het oplossen - op een paar fanatiekelingen wellicht na die wel in staat zijn dit zelf te regelen.”

“Wanneer iedereen zelf oplossingen gaat bouwen krijg je enorme veel overlast door warmtepompen en verbouwingen.”

“Dit thema is niet nieuw. De zorgen erover bestaan al ettelijke decennia. Al die tijd is er weinig gedaan aan vernieuwing c.q. verbetering. De kosten van de nu in versneld tempo uit te voeren aanpassingen moeten niet op individuen worden verhaald, maar op de gemeenschap. Ergo uit onze spaarpot.”

“Daarnaast kan ook niet iedereen zich er goed genoeg in verdiepen dus een gezamenlijke aanpak helpt.”

Hieronder nog vijf losse quotes van bewoners:

“De transitie mag niemand in de financiële problemen brengen.”

“Niemand verplichten om achterstallig overheidsbeleid te betalen.”

“Het moet vooral betaalbaar blijven. Er is genoeg geld beschikbaar in een rijk land als Nederland. Belast nou eens de grote multinationals die nauwelijks belasting betalen, niet degenen die geen andere keuzes hebben. Anders worden de burgers gegijzeld om de belastingontwijkers te behagen.”

“Gas heeft niks met duurzaamheid te maken maar met situatie in Groningen. Politiek dus en dat mag niet afgewenteld worden op de burgers.”

“Het is ook oneerlijk dat eigenaren van koopwoningen allerlei subsidies krijgen om aanpassingen aan hun woning te doen, waardoor ze ook nog lagere stookkosten krijgen. Of zelfs geld verdienen omdat ze zelf groene stroom opwekken. Dat kunnen huurders niet. Onze verhuurder doet niks; geen zonnepanelen oid. En dus houden we hoge stookkosten en moeten maar hopen dat er geen enorme kosten op ons af komen ivm aanpassingen en ‘van het gas af.’”

RESULTATEN

“Je hoeft je huis niet aan te passen en ik denk dat de oudjes daar niet op zitten te wachten”

Redenen om weinig punten toe te kennen

Sommige bewoners zijn sceptisch over de voordelen van warmtenetten zoals ze getoond zijn in de PWE en zij kennen daarom weinig punten toe aan deze aanpak.

“Iedereen wordt blij van de boodschap dat de lasten gelijk blijven. Met warmtenetten blijkt er op termijn alleen wel vaak gedoe te ontstaan met onverklaarbare hoge rekeningen, andere onenigheid over verbruik en de vraag of ze nu echt efficiënt en duurzaam zijn. Dit scenario komt er waarschijnlijk er relatief makkelijk doorheen qua besluitvorming, maar de pijn komt mogelijk later.”

“Ik heb nu al stadsverwarming, en het is een inefficiënt systeem dat enorm duur is. Bovendien lijkt het vooral een papieren exercitie te zijn. Er is niet genoeg restwarmte om heel Utrecht op stadsverwarming te zetten en het stoken van biomassa is niet per se milieuvriendelijk. De CO₂-reductie zal (op papier) plaatsvinden, maar er is geen afname van de totale energiebehoefte van de stad. Dat is dus ook niet duurzaam. Minder energie consumeren is de beste methode om energiegebruik te verduurzamen. Isoleer alle daken en vloeren, zet voorzetramen of HR++ bij alle enkel-glaswoningen. Plaats daarna zonnepanelen op alle daken die een hoog genoeg rendement kunnen krijgen (en wees realistisch in de voorlichting daarover). En tot slot kan er dan gedacht worden over vergroting van het warmtenet en andere aanpakken met alternatieve energie.”

De keuze voor de aanpak ‘woonlasten stijgen niet’ impliceert dat verschillende wijken worden aangesloten op het warmtenet. Verschillende bewoners leveren hier kritiek op. Ten eerste zijn zij bang dat het warmtenet in handen komt van een monopolist die vrij spel krijgt om de prijzen te verhogen. Zie bijvoorbeeld de volgende quote van bewoners die allen minimaal 40 punten hebben toegekend aan deze aanpak (en dus wel positief zijn over de aanpak):

“Wel moeten er dan meerdere warmte-aanbieders komen, en/of moeten bewoners/de stad gedeeltelijk aandeelhouder worden van het net, zodat monopolisten geen vrij spel krijgen en winst kan worden afgeroomd. De Gemeente kan daar het geld van de verkoop van Eneco voor inzetten. (En de warmteverliezen van het warmtenet moeten omlaag!)”

“Dwing als gemeente Utrecht af dat de gemeente en inwoners bij het bedrijf inbreng hebben als iets niet goed gaat mbt de voorziening.”

“Een belangrijke voorwaarde is dat de overheid invloed kan uit oefenen op de kosten voor de verwarming. Het kan niet zo zijn dat gebruikers gegijzeld

RESULTATEN

kunnen worden door de leverancier! Dit is een harde essentiële voorwaarde.”

“Ik wil per se niet verplicht worden om van een bepaalde leverancier energie af te nemen.”

Daarnaast leveren bewoners kritiek op de koppeling van de prijzen van stadswarmte aan de stijgende gasprijzen. Stadswarmte wordt volgens deze bewoners te duur.

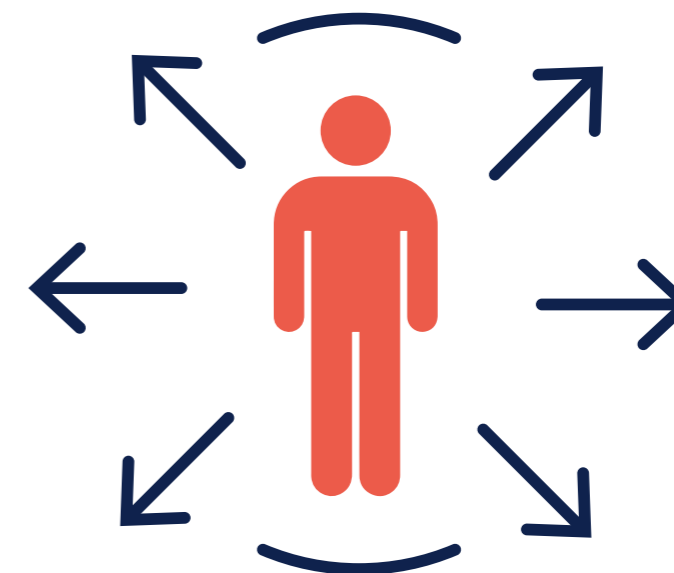
“Wat natuurlijk wel aan de orde hoort te zijn is het loskoppelen van de prijs van warmtenet-water van de stijging van de gasprijzen.”

“Grootste nadeel dat je vastzit aan Eneco en dat dit geen goedkope manier van verwarmen is. De vraag is in hoeverre is er sprake van restwarmte en in hoeverre moet er warmte geproduceerd worden.”

“Verplicht aansluiten op het warmtenet als bij de goedkoopste optie is op dit moment een erg onaantrekkelijke optie. Dit gezien de hoge verbruikskosten en het onwenselijke monopolie.”

Ten slotte is er twijfel over de duurzaamheid van stadswarmte.

“Min of meer verplicht om (niet schone) stadswarmte af te nemen, niet heel gunstig voor bewoners of het milieu.”

“Je laat burgers zien hoe lastig de keuzes zijn die de gemeente moet maken.”*

3.2.2. Argumenten voor aanpak 2: Bewoners kiezen zelf

Autonomie/keuzevrijheid (normatief argument)

Verreweg het meest genoemde argument door bewoners die punten toekennen aan de aanpak 'Bewoners kiezen zelf' richt zich op het belang van keuzevrijheid/autonomie. Het recht op keuzevrijheid is een normatief argument dat door bewoners wordt gebruikt om punten toe te kennen aan deze aanpak. Het is volgens deelnemers die dit argument noemen intrinsiek goed dat bewoners zelf kunnen kiezen hoe zij van het aardgas afgaan. Verschillende bewoners geven expliciet aan dat keuzevrijheid voor hen belangrijk is omdat het gaat over een verandering in hun woning.

“Het is mijn huis en ik wil bepalen.”

“Uiteindelijk gaat het om een eigen woning waar men zelf een beslissing over dient te kunnen nemen.”

“Ik bepaal zelf wanneer, hoe ik eventueel van het gas afga.”

“Dit geeft vrijheid. Samen met je omgeving kan je in discussie en besluiten wat te doen.”

“Vrijheid is één van onze kernwaarden. Ik vind dat je mensen niet kan dwingen. Wel kun je goede regelingen bedenken om mensen over de streep te halen.”

“Mijn huis, mijn investeringen. Zelf invloed hebben is belangrijk.”

“Wil zelf de regie houden van deze actie.”

“Hoe meer mensen zelf kunnen kiezen, hoe meer ze zich eigenaar van de maatregel voelen.”

“Democratische besluitvorming vereist participatie. Wij moeten zelf voelen dat dit over onze eigen leefomgeving gaat.”

“Dit is een eerlijke manier van verdelen waardoor de bewoners zelf kunnen kiezen hoeveel ze ervoor over hebben.”

“Het is wel zo eerlijk dat bij deze intensieve aanpak de keuze aan desbetreffende bewoners zelf overgelaten wordt.”

“Het is je eigen huis, dus zelf kiezen. We zijn geen communistisch land!”

“Ik vind keuzevrijheid voor het individu belangrijk. De overheid weet niet wat het beste voor mij is, dat weet ik zelf beter. Dus geen paternalistisch gedrag en de bewoner zelf laten kiezen. Ik wil geen ‘keuzes’ opgelegd krijgen.”

Belang van maatwerk (inhoudelijk argument)

Een ander vaak genoemd argument is dat deze aanpak uiteindelijk zal leiden tot inhoudelijk betere oplossingen, omdat huiseigenaren zelf het beste in kunnen schatten wat voor hun huis de optimale oplossing is. Dit is een 'inhoudelijk' argument voor deze aanpak. Bewoners hebben er vooral vertrouwen in dat zij collectief tot betere oplossingen komen.

“Elk huis is anders door het verschil in onderhoud en modernisatie die bewoners al eerder hebben gedaan. Daardoor past het om huiseigenaren te laten kiezen voor wat het beste bij hun woning past.”

“Wanneer bewoners goed samenwerken liggen hier kansen. De bewoners kunnen voor hun eigen omstandigheden de optimale oplossing kiezen. Optimaal voor kosten of voor meeste reductie van CO² uitstoot - wat je wilt. Veel eigenaren zullen suboptimaal kiezen omdat ze niet voldoende kennis van zaken hebben; die zijn overgeleverd aan ‘advies-cowboys’ die hun eigen belang voorop hebben. Een samenwerking voor ‘collectief zelfverbruik’ is minder afhankelijk van levering van energie. Het collectief kan ook proberen gunstiger voorwaarden voor (terug)levering te bedingen. Het opzetten van een goed collectief lijkt niet in het belang van de huidige energieleveranciers. Het slagen hiervan is daarmee afhankelijk van ondernemerschap van eigenaren. Een professionele en onafhankelijke ondersteuning (zakelijk/technisch) van een (nieuw) collectief is belangrijk voor het slagen. De gemeente zou dit kunnen stimuleren of zelfs mogelijk maken.”

RESULTATEN

“Vanuit het collectief komen de mooiste creatieve ideeën. In oudere wijken is soms ook maatwerk noodzakelijk.”

“Ik denk dat er in dit geval collectieven ontstaan in de stad die gezamenlijk oplossingen bedenken die voor dat deel van de stad het meest geschikt zijn.”

“Dat het moet gebeuren staat vast. Maar laat de overheid ophouden over mensen te beslissen. Daar zijn ze, met de JUISTE informatie uitstekend zelf toe in staat.”

“Zelforganisatie is een prima middel om zaken te regelen. Daarbij lukt het een wijk vaak om betere kwaliteit tegen een lagere prijs te bewerkstelligen.”

“De bewoners kennen hun huis het best en weten (met advies van de mogelijkheden) goed wat ze met hun huis willen en wat ze er verder mee willen doen, ook hoever men bereid is te gaan.”

Het argument dat de aanpak om bewoners zelf te laten kiezen zal leiden tot efficiëntere oplossingen staat haaks op het argument dat de aanpak ‘woonlasten gaan niet omhoog’ leidt tot efficiëntere oplossingen doordat er coördinatievoordelen zijn. Er zijn ook bewoners die aangeven dat er moet worden gezocht naar een balans.

“De bewoners moeten kunnen meepraten binnen het plan. Er moet ruimte zijn voor kleine variaties, maar niet zoveel dat dit zorgt voor te veel inefficiëntie”

Grootste draagvlak en vergroot motivatie (instrumenteel argument)

Naast normatieve argumenten en inhoudelijke argumenten noemen een paar bewoners ook instrumentele argumenten in hun onderbouwing van het toekennen van punten aan deze aanpak. Het idee is dat het draagvlak voor het aardgasvrij maken van wijken relatief groot is als bewoners zelf kunnen bepalen hoe ze van het gas afgaan.

“Ik denk dat het draagvlak toeneemt als mensen een zo groot mogelijke (gepercipieerde) keuzevrijheid hebben. Als je te veel oplegt, zal het meer verzet opleveren.”

“Beter te accepteren als het niet van boven wordt opgelegd.”

“Iemand zijn huis is zeer persoonlijk. Dwang zal onmiddellijk weerstand tegen elke transitie creëren. Weg draagkracht.”

RESULTATEN

Er is één deelnemer die zowel ‘keuzevrijheid’, ‘maatwerk’ als ‘draagvlak’ in zijn argument voor de puntentoekenning aan deze aanpak noemt:

“Ik wil de mogelijkheid om zelf te kunnen kiezen welke oplossing het beste past bij mijn woonsituatie in eigen hand hebben. Dit brengt het meeste draagvlak en iedere oplossing kan passend gemaakt worden voor de specifieke omstandigheden per woning.”

Het valt op dat sommige deelnemers aan de PWE aangeven dat deze aanpak bewoners zal motiveren voor aardgasvrij. Dit lijkt van een andere orde dan ‘draagvlak’ en het valt op dat het woord ‘motiveren’ niet of nauwelijks wordt genoemd bij de onderbouwing van toekenning van punten aan andere aanpakken.

“Bij eigen keuze zijn mensen meer gemotiveerd om iets aan te pakken.”

“Gemotiveerde bewoners zijn bereid om zelf inspanningen te doen, ook als dat eigen geld kost.”

“Belangrijk om mensen het idee te geven dat ze zelf wat in te brengen hebben. Hierdoor zullen ze gemotiveerder zijn om mee te doen.”

Geef burgers die voorop willen lopen de ruimte (instrumenteel en normatief argument)

Een aantal deelnemers geeft aan dat zij punten aan deze aanpak hebben toegekend, omdat zij vinden dat bewoners die zelf initiatief nemen en voorop willen lopen de ruimte moeten krijgen. Het lijkt erop dat deze deelnemers niet vinden dat alle bewoners zelf moeten kiezen hoe zij van het aardgas afgaan.

“Bewoners die zelf willen altijd de gelegenheid geven. Niet alleen op vrijwillige basis want dan wordt het doel niet gehaald.”

“Voor bewoners buiten de stadsverwarmingsgebieden moet er ruimte zijn om individueel, of als woonblok, of straat alvast voorop te lopen. Gebruik dit om te experimenteren met nieuwere technieken (incl. hybride warmtepompen, zolang er nog een gasnet is), nieuwe vormen van financiering, en eigendom (‘een bloknet’, beheerd door de netbeheerder, maar in deeleigendom van bewoners) en met het creëren van draagvlak, bij voorkeur gecoördineerd en met advies van gemeente en netbeheerder. (Het helpt niet dat de gemeente het afgelopen jaar bij een hoop bewoners tienduizenden euro's aan erfpacht heeft geïnd (gestolen volgens sommigen) en dat de huishoudkas dus wel eens leeg kan zijn.)”

RESULTATEN

Redenen om weinig punten toe te kennen

In de data vinden we ook een aantal quotes van deelnemers terug die aangeven waarom zij juist weinig punten hebben toegekend aan deze aanpak. Verschillende deelnemers maken zich zorgen of bewoners in hun keuze wel goed rekening houden met de belangen van burens en ook vragen zij zich af of deze aanpak wel leidt tot de beste resultaten.

“Ik denk dat mensen voor de goedkoopste oplossing kiezen die mogelijk veel overlast gaat geven voor burens.”

“Wanneer bewoners zelf kiezen loop je het risico dat iedereen wat anders doet of dat elk huis wordt uitgerust met lawaaijige warmtepompen. Een gezamenlijke aanpak verdient de voorkeur.”

Verschillende bewoners hebben het idee dat het zelf laten kiezen niet tot de beste resultaten leidt (in termen van CO₂-reductie)

“Niet heel enthousiast over, iedereen zelf laten kiezen klinkt leuk maar hoeft niet de beste resultaten op te leveren.”

“Weinig punten wat mij betreft, bijna anarchistisch iedereen eigen richting, wel heel veel vrijheid maar dat betaalt zich uit in hoge kosten.”

“Collectieve oplossingen zijn veel vaker vele malen efficiënter dan individuele oplossingen. Zolang er goede coördinatie is en goede regulering is er geen enkel probleem om een centralere oplossing te hebben zoals warmtenetten en/of andere collectieve warmtesystemen.”

“Wat me absoluut niet aanspreekt bij aanpak nr 2 is de vrijheid aan huiseigenaren - dat klinkt leuk maar in de praktijk schat ik de succeskans heel erg laag in. “Vrijheid” betekent hier heel veel uitzoekwerk, regelwerk, en ik weet gewoon zeker dat noch de markt, noch de bureaucratie/informatievoorziening vanuit de gemeente daar al op berekend zijn. Ik heb zelf 3 jaar geleden nog hemel en aarde moeten bewegen om mijn casco nieuwbouwhuis in Leidsche rijn niet op de stadsverwarming aan te laten sluiten maar i.p.v. daar een grondwarmtepomp te installeren. Dat heeft me heel veel tijd gekost om uit te zoeken wat de beste optie was, welke risico's daarbij horen en daarna een doorlooptijd van maanden en maanden om dit bij de gemeente en bouwer voor elkaar te krijgen, met alle kosten en rompslomp van dien. En dan ben ik nog bijzonder intrinsiek gemotiveerd.”

Daarnaast zijn er bewoners die geen fan zijn van deze aanpak, omdat ze opkijken tegen het uitzoekwerk en er is één bewoner die tegenstander is van elektrische oplossingen omdat dit het bereiden van Aziatisch eten bemoeilijkt.

RESULTATEN

“Liever kies ik niet zelf, want ik zie erg op tegen al het uitzoekwerk van tevoren. Het is juist fijn dat de gemeente daar tijd en energie aan wil besteden.”

“Ik wil niet van aardgas af. Ik kook Aziatisch en dat gaat heel slecht op elektrisch.”

3.2.3. Argumenten voor aanpak 3: Maximale afname CO₂-uitstoot

De argumenten die worden aangedragen voor deze aanpak lijken sterk op elkaar. Bewoners die punten toekennen aan deze aanpak maken zich zorgen over klimaatverandering en vinden dat CO₂ uitstoot moet worden gereduceerd om dit tegen te gaan.

Urgentie (instrumenteel argument)

Verschillende deelnemers die punten toekennen aan deze aanpak wijzen op de urgentie van het terugdringen van CO₂ om klimaatverandering tegen te gaan.

“Er moet echt iets gebeuren. Er is maar één aarde. En het moet nu gebeuren. Dit gaat nu voor.”

“Uiteindelijk heeft iedereen baat bij zo min mogelijk uitstoot. Zonder een voortvarende aanpak komen we er niet. Het is een klimaatcrisis dus moeten we ook de interventies daarop aanpassen. Over iemand met acuut hartfalen ga je ook niet nog eerst vergaderen voordat je handelt. Het is al 12.05 dus geen tijd te verliezen.”

“Wij hebben erg laat gereageerd, laten we niet ook nog erg weinig presteren (too little, too late)... “

RESULTATEN

“Ik denk dat we voor de maximale afname van de CO₂ uitstoot moeten gaan om te redden wat er te redden valt op het vlak van het klimaat en onze leef-omgeving.”

“Nederland moet nu doorpakken met de energietransitie. In verband met klimaatverandering, maar ook om de afhankelijkheid van landen met olie- en gasvoorraden te verminderen.”

Belangrijk om een zo groot mogelijk effect te realiseren (instrumenteel argument)

Een grote groep deelnemers vindt dat er voor deze aanpak moet worden gekozen omdat zij vinden dat de CO₂-reductie moet worden gemaximaliseerd.

“Hoe meer CO₂-reductie, des te beter.”

“Zachte heemeesters maken stinkende wonden. Belangrijk om iets bestendigs te doen. Handig om dit collectief aan te pakken. Gaat Eneco nog enorme warmte/koude opslag-dingen ontwikkelen waar we de hele straat op aan kunnen sluiten?”

Doelmatigheid (instrumenteel argument)

De grootste groep deelnemers geeft aan dat zij punten hebben toegekend aan deze aanpak omdat deze aanpak het doel van het aardgasvrij maken van woningen (CO₂-reductie) vooropstelt. De redenering is dat als je huizen aardgasvrij maakt om CO₂ uitstoot terug te dringen, je dit maar het best zo goed mogelijk kan proberen te doen, anders heeft de maatregel (te) weinig zin.

“Aardgasvrij maken is bedoeld om de CO₂-uitstoot te beperken. Dat doel moeten we (ook) proberen te halen.”

“Hiervoor doen we het, dus pak het zo goed mogelijk aan.”

“De belangrijkste drijfveer om aardgasvrij te gaan is vanwege de uitstoot van CO₂. Daarom heeft de oplossing die dit doel het meest behartigt mijn voorkeur.”

“Het lijkt me evident dat we zoveel mogelijk CO₂ moeten besparen, woningen aardgasvrij maken is daartoe één van de mogelijkheden. Dus als de gemeente hieraan begint, lijkt het me het beste om het dan grondig te doen en zo te investeren dat de grootste milieuwinst behaald kan worden.”

“Dit is het belangrijkste dat zo snel mogelijk moet gebeuren. Eerst bij de bewoners met meer koopkracht zorgt alleen voor uitstel van het probleem van mensen die het minder goed kunnen betalen. Deze bewoners zullen alsnog

RESULTATEN

aan de beurt komen, dus ik zie het nut niet van dit uitstellen. Bewoners zelf kunnen laten kiezen is heel fijn, maar het lijkt me dat het ook veel vertraging en eventueel overlast voor andere bewoners kan opleveren. De goedkoopste manier is natuurlijk ook fijn voor de bewoners, maar dat is niet het belangrijkste. Bovendien, als je alle moeite steekt in het omzetten naar aardgasvrij, dan het liefst zo dat dit het meeste effect heeft. Daarom lijkt me aanpak 3 (maximale afname CO₂-uitstoot) de beste!”

Redenen om weinig punten toe te kennen aan deze aanpak

Het valt op dat het aantal deelnemers dat redenen noemt om weinig punten toe te kennen aan deze aanpak een stuk groter is dan het aantal deelnemers dat een reden aanvoert om weinig punten toe te kennen aan één van de andere aanpakken. Veel bewoners vrezen dat er voor deze aanpak weinig draagvlak zal zijn, met name doordat de kosten voor bewoners te veel omhoog gaan.

“We staan met zijn allen voor een grote opgave. Maar wanneer we dit te veel laten meespelen krijg je geen draagvlak. Mensen moeten het bijvoorbeeld wel kunnen betalen.”

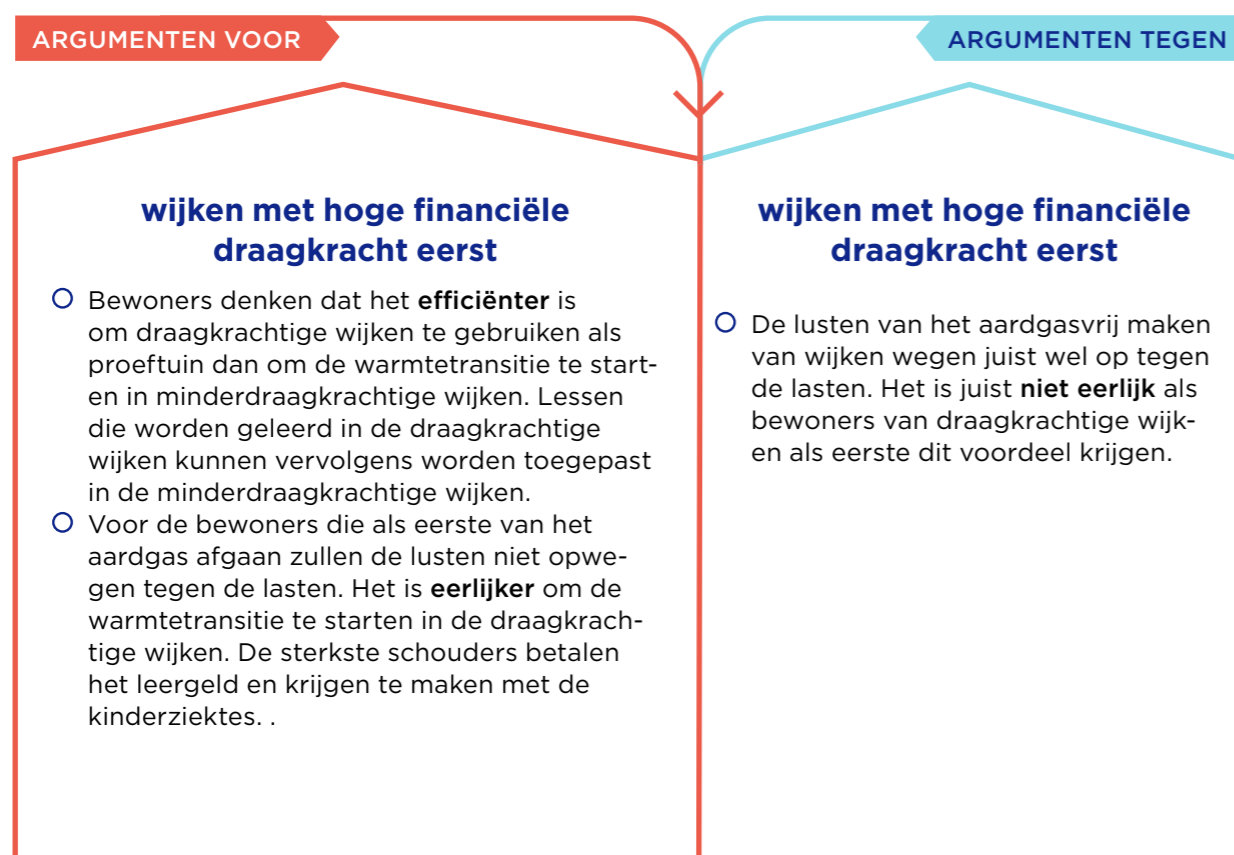
“Natuurlijk is het fijn om voor maximale reductie te gaan. Veel mensen zullen echter last hebben van het not in my backyard syndroom. ‘Woonlasten niet omhoog’ lijkt mij realistisch, ‘Maximale afname’ idealistisch.”

“Ik wil graag dat de CO₂-uitstoot zo snel mogelijk wordt teruggedrongen, maar ik vind de (niet terugverdiende) kosten hier voor de bewoners wel echt te hoog.”

“Het streven is om zoveel mogelijk uitstoot te beperking, maar de doelstelling moet wel haalbaar zijn. Deze optie vergt wel veel van bewoners zowel financieel als op andere vlakken, hetgeen het creëren van draagvlak belemmert, minder-draagkrachtigen laat afhaken en sceptici steunt in hun overtuiging, mocht de implementatie van de plannen problemen of vertraging ondervinden of de beoogde resultaten niet meteen of snel zichtbaar zijn.”

“Dit is een geweldig mooie utopische oplossing, en individueel zou ik hier een groot voorstander van zijn. Maar als ik naar het kostenplaatje kijk, vermoed ik dat de meeste Utrechters een dergelijk bedrag niet kunnen betalen. Het gaat immers om een investering in een vrij abstract doel (milieu) die ook nog door de overheid wordt opgelegd. Ik vrees dat dit tot heel veel onvrede gaat leiden. Wel kan ik me voorstellen dat er mensen zijn met veel geld die hun naam wel willen verbinden aan een fonds waaruit deze oplossing betaald wordt. Dan gaan ze voor eeuwig de boeken in als degene die de grote omslag naar een stad zonder aardgas mogelijk maakte..... Hoe cool is dat?”

3.2.4. Argumenten voor aanpak 4: Wijken met hoge financiële draagkracht eerst

Efficiënter om te beginnen in draagkrachtige wijken omdat de warmtetransitie in deze wijken soepeler zal verlopen (instrumenteel en inhoudelijk argument)

Een grote groep deelnemers aan de PWE constateert dat uiteindelijk alle wijken van het aardgas af moeten. Vervolgens stellen zij dat het efficiënter is om te beginnen in de meer draagkrachtige wijken om daaruit lessen te trekken voor de minderdraagkrachtige wijken (inhoudelijk argument). Waarom is het efficiënter om te beginnen in de draagkrachtige wijken in plaats van in de minderdraagkrachtige wijken? Deelnemers verwachten dat de warmtetransitie in de wijken met een hoge financiële draagkracht soepeler en met minder weerstand zal verlopen (instrumenteel argument). Zij noemen drie redenen hiervoor: 1) bewoners hebben een grotere financiële draagkracht en kunnen eventuele financiële tegenvallers beter opvangen. Armere bewoners die een financiële tegenslag ervaren, zullen sneller weerstand tonen omdat zij echt in de problemen komen; 2) bewoners hebben een hoger opleidingsniveau en zijn mogelijk gemakkelijker te overtuigen van het nut van de warmtetransitie en zij zijn beter in staat om individueel of collectief keuzes te maken voor de lange termijn. Dit is veel moeilijker voor bewoners van minder draagkrachtige wijken die moeite hebben om rond te komen. Zelfs als de warmtetransitie

van hun huis duidelijke financiële voordelen oplevert, dan kunnen mensen de mentale belasting (stress, gedoe en regelwerk) er vaak niet bijhebben; 3) bewoners in draagkrachtige wijken hebben relatief duurzame attitudes en zullen dus meer openstaan voor de warmtetransitie. Deelnemers die van mening zijn dat de warmtetransitie om deze drie redenen sneller kan worden gestart in de draagkrachtige wijken waarderen dit positief, omdat snel starten ervoor zorgt dat snel ervaringen kunnen worden opgedaan die vervolgens kunnen worden toegepast in de andere (minderdraagkrachtige) wijken. Het bijzondere van dit argument is dat het vaak is genoemd, terwijl we het argument op voorhand niet hadden bedacht. Omdat dit een relatief opvallend argument is, hebben we hieronder een relatief groot aantal quotes van deelnemers die onderdelen van deze redenering uitwerken. Ook hebben we gekeken welke groep deelnemers dit argument vaak noemt. Het valt op dat een stuk meer vrouwen dan mannen dit argument noemen. De meeste deelnemers die het argument noemen hebben een hoog inkomen en stemmen GroenLinks of D66. Er zijn maar weinig bewoners die bovenstaande redenering van begin tot eind uitwerken. Vaak beschrijven ze een deel van de argumentatie.

“De bewoners in deze wijken kunnen net wat meer ‘experimenteren’ waarbij een foute keuze niet direct dramatisch is.”

“Dit lijkt me een goede tactiek, omdat evt. tegenvallers in de kosten, zoals bij de WKO, in deze wijken beter kunnen worden opgevangen. Veel zaken zijn nog in ontwikkeling, dus is er een gereede kans op dit soort tegenvallers.”

“Hierdoor kan geleerd worden in wijken waar financiën minder kritisch zijn. Eventueel kunnen verschillende modellen worden geïmplementeerd en gemonitord en deze later naar ervaring in de diverse andere wijken worden uitgerold.”

“Over het algemeen lijkt deze groep uit zichzelf al bereid hierin te investeren, en zijn deze beter in staat over de lange termijn te denken omdat ze meer financiële ademruimte hebben.”

“Deze mensen zijn financieel draagkrachtig genoeg om zelf veel te kunnen betalen. In hun wijken kan dan geëxperimenteerd worden met effectieve manieren om gasloos te wonen en daar kan van geleerd worden voor de aanpak bij andere wijken.”

“Omdat het nog onduidelijk is wat waar het beste werkt kan je het beste bij de bovenkant van de markt beginnen.”

“Deze wijken kunnen misschien dienen als proeftuin voor toe te passen technieken. Door hun draagkracht is daar meer ruimte voor experimenten.”

“Omdat wijken met hoge financiële draagkracht de wijzigingen sowieso kunnen dragen, waardoor het waarschijnlijker is dat deze oplossing op kortere

RESULTATEN

termijn wordt doorgevoerd. Bij oplossingen waar huishoudens met minder financiële draagkracht worden geraakt, voorzie ik meer vertraging in het proces.”

“Ik vind het een wat valse keuzes, omdat we allemaal ervan af moeten en nu de horizon beperkt is tot 2030. Op zich is woonlasten niet omhoog het mooiste vanuit de burger gezien, maar deze wijken kunnen ook later van het gas af. Ik heb daarom voor voornamelijk wijken met hoge financiële draagkracht eerst gekozen: dan kunnen zij de zwaarste lasten dragen en last hebben van de kinderziektes - en dan kan de rest van de stad daarna van het leereffect profiteren en de lagere prijzen van de warmtepompen tegen die tijd.”

“Dit is het beste plan; degenen die het goed kunnen betalen (en mogelijk daardoor ook welwillender zijn om aanpassingen door te voeren) gaan eerst. Niet de AOW'ers in de sociale huurwoningen.”

“Dit zijn waarschijnlijk mensen die er meer voor open staan (zie het aantal Priussen in die buurten).”

“Ik woon in de wijk met hoge financiële draagkracht. Ik denk dat daar de meest gemotiveerde mensen wonen om hun huis te verduurzamen.”

“Van deze mensen kun je verwachten dat ze mee-investeren, hogere CO₂-reductie en hopelijk zijn deze eigenaren (veelal hoog opgeleid, vermoed ik) te overreden om maatregelen te nemen.”

“Hier kan snel begonnen worden. Vaak liggen er al plannen klaar (bv Veemarkt). Er is al veel kennis en expertise in deze wijken. En waarschijnlijk ook bereidheid om te investeren.”

“Deze wijken kunnen het, met relatief minder moeite, makkelijker maken voor de andere wijken.”

“Ja, je kan hier stimuleren dat mensen een voorbeeldrol nemen en zo de transitie versnellen. Als je hier een hoge kans van slagen hebt, begin hier dan vooral. Middels de woningcorporaties moet je het “lagere” segment ook aanpakken. En anderen die de ruimte en kans zien ook de ruimte geven om zelf in te stappen.”

De laatste respondent wijst drie doelgroepen aan waar de warmtetransitie volgens hem zou moeten beginnen: mensen met grote financiële draagkracht, woningbouwcorporaties en mensen die zelf willen.

RESULTATEN

Sterkste schouders dragen de zwaarste lasten (normatief argument)

De vraag welke groep Utrechters het beste als eerst van het aardgas af kan gaan kan vanuit een efficiencyperspectief worden beantwoord, zo blijkt uit de uitspraken van deelnemers hierboven. Echter, een grote groep andere deelnemers beantwoordt deze vraag vanuit een rechtvaardigheidsperspectief. Deze deelnemers zien de warmtetransitie niet per se als een cadeautje dat je krijgt van de overheid. Zij verwachten dat de warmtetransitie niet alleen tot financiële kosten gaat leiden, maar ook tot gedoe, stress, ongemak en tijdsinvestering. Voor de eerste groep wijken die van het aardgas afgaat zullen de lusten niet opwegen tegen de lasten. Vervolgens geven deze deelnemers aan dat het eerlijker is om daarom de warmtetransitie te starten in de draagkrachtige wijken. De sterkste schouders betalen het leergeld en krijgen te maken met de kinderziektes. Vervolgens kunnen lessen worden toegepast op de minder draagkrachtige wijken, waardoor in deze wijken de warmtetransitie mogelijk kan plaatsvinden op een manier dat de lusten wel opwegen tegen de lasten. Hieronder een paar illustratieve quotes:

“Laat die mensen die goede banen krijgen en te veel verdienen maar ook het eerst actie nemen. Vergelijk alleen hoeveel Tesla's er rondrijden in Tuindorp en Overvecht, dan weet je genoeg. Er schuilen veel meer factoren achter dit gasloos-verhaal, maar dat is weer een heel andere discussie (gelijke kansen in het onderwijs, dus op de arbeidsmarkt en dus op de woningmarkt... heel simpel). Ik wil bovendien ook geen proefkonijn zijn. Goed onderzoek overigens! Fijn dat onze mening wordt gevraagd. Succes met de analyse en rapportage.”

“Ik vind dat dit inderdaad gedaan moet worden, vanuit de gedachte: de breedste schouders de zwaarste lasten. Maar dat is alleen interessant als de gemeente hierbij de bewoners in de wijken met hoge financiële draagkracht per woning minder financiële steun geeft dan in de wijken van mensen met lagere financiële draagkracht. Dat is de meest efficiënte manier om overheidssteun in te zetten: daar waar het strikt noodzakelijk is. Ik denk dat de WOZ-waarde een goede indicator is: hoe hoger de WOZ-waarde, des te minder gemeentelijke steun bij de energietransitie. Onder een bepaald WOZ-bedrag moet het de bewoner niets kosten, boven een bepaald bedrag krijgt de bewoner geen steun.”

“Dit zijn vaak ook de mondige burgers die verandering proberen tegen te houden, terwijl zij het het beste kunnen betalen. De gemeente moet daarom extra inzetten op deze wijken. Het kan niet zo zijn dat de diepste zakken met de grootste monden het minste bijdragen aan de energietransitie. Het moet juist andersom.”

“Ik vind het gasverbod een zeer slecht idee. Laat bewoners met draagkracht hier eerst maar de zure vruchten van plukken. Dan wordt het hopelijk daarna geannuleerd.”

RESULTATEN

Verschillende deelnemers geven aan dat zij het eerlijk zouden vinden als de hogere inkomens de hogere ontwikkelingskosten betalen waarna bewoners met een lager inkomen kunnen profiteren van de kostendalingen.

“De kans is groot dat er over 15 jaar een stuk minder kosten nodig zijn voor dezelfde oplossing. Door van arme buurten (Overvecht bijvoorbeeld) nu te vragen van het gas af te gaan, draaien armere mensen op voor de ontwikkelingskosten van nieuwe techniek”

“Ik woon in Overvecht. Geen draagkrachtige wijk. De wijk moet voor 2030 van het gas af. Tot nu toe zo gecommuniceerd. In dit onderzoek komt dit nu opeens naar voren: andere wijken eerst. Ben ik het helemaal mee eens. Zoek eerst uit wat gemiddeld goed werkt qua apparatuur etc en ga dan naar de armere wijken. Anders is het lekker duidelijk voor de “rijken” en zijn de “armen” weer het haasje.”

“Hoe kun je mensen die schulden hebben of net niet rond kunnen komen dwingen naar een duurdere oplossing. De D66 en GroenLinks yuppen met een Tesla willen er vast mee beginnen en flink aan mee betalen. Die moeten eerst en dan naar massaproductie om het goedkoper te maken.”

Er is ook een groep deelnemers die zegt dat het eerlijker is om te beginnen in de wijken met een hoge financiële draagkracht omdat bewoners van deze wijken een relatief grote CO₂ voetafdruk hebben.

“Hoge financiële draagkracht is waarschijnlijk gekoppeld aan een hoge CO₂ voetafdruk (reizen, vliegen, consumptieniveau). Deze groep is dan ook moreel verplicht stappen tot CO₂ vermindering te nemen.”

“Ze verbruiken vaak ook meer, dus hen eerst aanpakken zorgt voor een groter effect en stimuleert hen wellicht ook zuiniger te worden.”

“Zie een voortrekkersrol voor mensen met meer draagkracht (vaak zijn dit ook eerder grotere verbruikers, zaken/vakantie-reizen, 1 of 2 auto's, snellere doorloop meubels). Laat hen de weg banen.”

“Van mensen met een grotere beurs mag wat meer worden gevraagd. Bovendien kunnen zij meer kinderziekten opvangen.”

Ten slotte noemt één deelnemer een instrumenteel argument om de sterkste schouders de zwaarste lasten te laten dragen.

“Voor draagvlak heel belangrijk dat ook financieel draagkrachtigen maximaal meedoen.”

RESULTATEN

Redenen om weinig punten toe te kennen aan deze aanpak

Deelnemers noemen ten eerste als reden om weinig punten toe te kennen aan deze aanpak dat niet alle bewoners van financieel draagkrachtige wijken ook daadwerkelijk financieel draagkrachtig zijn. Zij maken zich zorgen om deze bewoners.

“Je weet niet of iedereen in die wijk wel echt geld heeft. Wie weet is het wel iemand die helemaal kromligt om daar te kunnen wonen, die kan die extra last er niet bij hebben. Het gaat niet om inkomen/huiswaarde, het gaat om het vrij besteedbare inkomen na de vaste lasten. Het is niet gezegd dat dit voor iedereen in die wijken hoog is.”

“Je scheert alle inwoners over '1 kam die in deze wijken wonen. Het is niet zo dat iedereen een even hoge financiële draagkracht heeft. Dit is sowieso een aandachtspunt bij de wijkgerichte benadering.”

Daarnaast zijn er deelnemers die de lusten van het aardgasvrij maken van wijken juist vinden opwegen tegen de lasten. Deze deelnemers vinden het juist niet eerlijk als bewoners van draagkrachtige wijken als eerste dit voordeel krijgen.

“Totaal belachelijk. Totaal asociaal. Dus als je het kunt betalen zit je lekker snel energieneutraal. Dus de sociaal zwakkeren moeten maar wachten? Totaal onrechtvaardig. Zou juist eerder andersom moeten zijn. Bijdrage van het Rijk zou wel progressief mogen zijn!”

“De maatregelen hebben ook voordeel (bijv isolatie) dus zo hebben draagkrachtige mensen ook het eerst voordeel.”

“Ik vraag me wel af of bij deze oplossing de wijken met inwoners met beperkte draagkracht niet juist benadeeld worden. Ik kan me voorstellen dat de oplossing juist moet zijn “wijken met de minste draagkracht eerst” zodat die mensen in ieder geval geholpen worden.”

“In eerste instantie redelijk om de grootste kosten bij degene te leggen die dit kunnen dragen. Onduidelijk is of dit juist op lange termijn het gat tussen arm en rijk niet vergroot, omdat (met zonnepanelen en goede isolatie) maandlasten verder zullen dalen.”

“Klinkt leuk, maar er zijn wellicht ook mensen die desondanks weinig financiële armslag hebben (bijv na scheiding blijven wonen). Voor de rest: waarom juist deze vermogende mensen dan nog weer met subsidies helpen? Beter minder vermogende mensen helpen hun energieverbruik te verlagen en daarmee hun maandlasten beheersbaar.”

RESULTATEN

Dan zijn er nog twee deelnemers die andere argumenten noemen om weinig punten toe te kennen.

“Mijn persoonlijke optiek is dat de sterkste schouders het meeste moeten dragen, maar of dat op de publieke opinie kan rekenen is de vraag. Deze aanpak kan polariserend uitpakken en daardoor mogelijk stranden.”

“Van het aardgas af is geen inkomenspolitiek. Alle wijken moeten kennelijk van het gas af, welke wijk als eerste moet een praktische keuze zijn. Niet eerst de rijke wijken zodat die mensen echt eerst op kosten worden gejaagd. Want niemand gelooft natuurlijk dat de lasten niet omhooggaan.”

Het is interessant dat er deelnemers zijn die vanuit een rechtvaardigheids-perspectief veel punten toekennen aan deze aanpak, maar dat er ook deelnemers zijn die vanuit hetzelfde perspectief weinig punten toekennen. Het is interessant om te onderzoeken of voor beide groepen deelnemers het acceptabel is om de warmtetransitie zowel te starten in een draagkrachtige wijk(en) als in een minderdraagkrachtige wijk(en).

4. De rol van bewoners en de rol van experts

Samenvatting rol van bewoners en experts:

- 20% van de deelnemers vindt dat het advies van bewoners een zwaarder gewicht moet krijgen in de beslissing van de gemeente dan het advies van experts. 35% van de deelnemers vindt juist dat het advies van experts een zwaarder gewicht moet krijgen en 45% van de deelnemers vindt dat de gemeente evenveel waarde moet toekennen aan het advies van bewoners en het advies van experts.
- Laagopgeleide Utrechters vinden dat er een relatief grote waarde moet worden toegekend aan het advies van bewoners vergeleken met hoogopgeleide Utrechters.
- Deelnemers die stellen dat bewoners een belangrijkere stem moeten hebben in het besluit van de gemeente dan experts noemen drie argumenten: 1) bewoners moeten een belangrijke stem krijgen omdat zij persoonlijk worden geraakt door de keuzes van de overheid (normatief argument); 2) bewoners kunnen goede ideeën aandragen die de kwaliteit van het besluit verhogen (inhoudelijk argument); 3) invloed van bewoners op het besluit kan het draagvlak voor de warmtetransitie vergroten (instrumenteel argument).
- Deelnemers die vinden dat experts een belangrijkere stem in het besluit moeten krijgen dan bewoners stellen dat het goed is om een groot belang toe te kennen aan expertkennis omdat zichzelf (of andere participerende bewoners) onvoldoende kennis hebben om een goed geïnformeerde mening te geven.

Nadat de deelnemers in de PWE hun keuze hadden gemaakt is aan hen verteld dat de gemeente naast bewoners ook een aantal wetenschappers heeft geraadpleegd die expert zijn op het gebied van de warmtetransitie. Vervolgens is aan de deelnemers gevraagd hoeveel waarde de gemeente moet toekennen aan de adviezen van bewoners en experts? Ze konden kiezen tussen vijf opties. Tabel 11 geeft aan hoeveel procent van de deelnemers heeft gekozen voor elke optie. De tabel maakt een onderscheid tussen laagopgeleide Utrechters (LBO, MBO en HAVO/VWO) en hoogopgeleide Utrechters (HBO/WO). Nadat de deelnemers in de PWE hun keuze hadden gemaakt is aan hen verteld dat de gemeente naast bewoners ook een aantal wetenschappers heeft geraadpleegd die expert zijn op het gebied van de warmtetransitie. Vervolgens is aan de deelnemers gevraagd hoeveel waarde de gemeente moet toekennen aan de adviezen van bewoners en experts? Ze konden kiezen tussen vijf opties. Hieronder is aangegeven hoeveel procent van de deelnemers heeft gekozen voor elke optie.

Tabel 11
In hoeverre moet het advies van bewoners en experts worden meegewogen?

	Laagopgeleid	Hoogopgeleid	Totaal
De gemeente moet de aanpak kiezen die bewoners het beste vinden	23%	5%	9%
De gemeente moet meer waarde toekennen aan het advies van bewoners dan het advies van experts	20%	7%	10%
De gemeente moet evenveel waarde toekennen aan het advies van bewoners en het advies van experts	41%	46%	45%
De gemeente moet meer waarde toekennen aan het advies van experts dan het advies van bewoners	14%	37%	32%
De gemeente moet de aanpak kiezen die experts het beste vinden	2%	5%	4%

Het valt op dat slechts een klein deel van de hoogopgeleide deelnemers vindt dat het advies van bewoners een zwaarder gewicht moet krijgen in de beslissing van de gemeente dan het advies van experts. Ongeveer de helft van de laagopgeleide deelnemers vindt juist dat de gemeente een relatief groot gewicht moet toekennen aan het advies van de bewoners. Deelnemers aan de PWE kregen ook de mogelijkheid om hun keuze nader toe te lichten. Hieronder bespreken we een aantal argumenten die vaak terugkwamen.

4.1. Meer waarde toekennen aan advies van bewoners dan aan advies van experts

Het is opvallend dat alle drie de groepen argumenten om burgers te betrekken bij publieke besluitvorming terugkomen in de quotes van Utrechters die aangeven dat er veel waarde moet worden toegekend aan de adviezen van bewoners. Het eerste argument in de literatuur is het **normatieve** argument voor bewonersparticipatie. In een goed verwerkende democratie moeten bewoners die door een overheidsbesluit worden geraakt een rol krijgen in de vormgeving van dit besluit. Een tweede argument is het **inhoudelijke** argument. Het betrekken van bewoners komt ten goede aan de kwaliteit van het besluit. Het derde argument is het **instrumentele** argument. Door bewoners een rol te geven wordt draagvlak/acceptatie/legitimiteit van het besluit groter en neemt het vertrouwen in de overheid toe. Hieronder bespreken we de drie categorieën argumenten die Utrechters noemden meer in detail.

4.1.1 Normatieve argumenten

Een aantal deelnemers vindt dat het advies van bewoners zwaarder moet wegen omdat de transitie ingrijpt op de persoonlijke levenssfeer. Dit sluit aan bij het normatieve argument dat individuen betrokken moeten worden bij een besluit van een overheid, wanneer dit besluit sterke gevolgen voor hen heeft. Deelnemers die dit argument noemen lijken niet zozeer te vinden dat er weinig waarde moet worden toegekend aan meningen van experts. Zij benadrukken vooral het belang van het meewegen van adviezen van bewoners. Hieronder een quote die dit illustreert.

“Het gaat om iemand zijn huis, zijn thuis, dat is niet zomaar iets. Waar zijn/haar kinderen opgroeien, waar hij zich veilig en geborgen voelt. Daar mag je nooit dingen in opleggen.”

Ditzelfde argument is ook door bewoners genoemd die hebben ingevuld dat de gemeente evenveel waarde moet toekennen aan het advies van bewoners en het advies van experts. Zie hieronder een voorbeeld:

“De experts hebben de technische kennis, maar voor de bewoners heeft de warmtetransitie grote impact op hun dagelijks leven, daarom vind ik beide belangrijk. Ik voel me b.v. machteloos en boos, doordat de prijs van gas stijgt om bewoners te dwingen iets anders te kiezen, terwijl voor mijn oude huis op dit moment niets te kiezen valt, en ik bepaald niet rijk ben.”

ROL VAN BEWONERS EN EXPERTS

4.1.2. Inhoudelijke argumenten

Verschillende deelnemers aan de PWE geven aan dat het meenemen van adviezen van bewoners de kwaliteit van besluiten kan verhogen. Deze deelnemers zetten ook kritische kanttekeningen bij de oordelen van experts. Zie hieronder een aantal illustratieve quotes:

“Voorkomen dat experts alleen uitgaan van de theorie. Bewoners zien ook de praktische punten die van belang kunnen zijn en zullen meer gemotiveerd zijn om mee te werken als ook naar hen voldoende geluisterd wordt.”

“De kwaliteit van de experts die door de gemeente ingehuurd worden is niet altijd hoog. Deze experts hebben vaak geen enkel idee hoe de werkelijkheid er uit ziet voor de bewoner. Daardoor worden belangrijke knelpunten regelmatig over het hoofd gezien.”

“Wetenschap staat vaak buiten de realiteit van het leven. Geven feiten geen compassie.”

“Experts hebben geen ouders van 90+ die al een hogere bloeddruk krijgen bij het idee van het vervangen van enkel door dubbelglas. Ook experts weten niet wat de prijs van energie in en na 2030 zal zijn. Experts zijn het onderling niet altijd eens of hebben hun voorkeuren. Ze onderschatten of overschatten technologische ontwikkeling en hebben vaak geen oog voor de zachte kant van de energietransitie, b.v. de vereiste menskracht: Netbeheerders hebben op dit moment 70.000 vacatures, dus elke oplossing waarbij een extra kabel gelegd moet worden, of een transformatorstation moet worden uitgebreid heeft het risico van vertraging. Bewoners zijn deskundiger dan vaak gedacht (zie stads-gesprek energie) en kijken vaak holistischer.”

“Experts zijn erg belangrijk en moeten goed gehoord worden. Daarnaast moeten ook bewoners gehoord worden, zij zijn de experts binnen de complexe werkelijkheid van wijken. Elke wijk heeft zijn eigen situaties, problemen en uitdagingen. Wanneer men vergeet om lokaal te kijken naar de uitdagingen zal het project geheel mislukken.”

“Het zijn geen gelijksoortige adviezen. Het eerste zegt iets over de behoeften van mensen en dus over levensgeluk, woongemak en andere intrinsieke overwegingen. De expert geeft advies dat betrekking heeft op efficiëntie en effectiviteit. Die moet je niet met elkaar vergelijken maar allemaal meewegen in je besluit (en dus ook verantwoorden waarom je het een zwaarder hebt laten weten dan het ander).”

“Experts kunnen een goed advies geven mbt de technische oplossingen. Bewoners over de praktische invulling en de invloed hiervan op het dagelijkse leven.”

ROL VAN BEWONERS EN EXPERTS

4.1.3. Instrumentele argumenten

Verschillende deelnemers menen dat er substantiële waarde moet worden toegekend aan adviezen van bewoners, omdat dit het draagvlak voor de Transitievisie Warmte kan vergroten. Hieronder een quote van een respondent die dit argument illustreert.

“Op dit moment in het proces is draagvlak belangrijk, nu er nog geen wettelijk pressiemiddel is van de gemeente. Er moeten nog veel huizen. Nu weerstand maken door arrogant te kiezen (sorry experts) is vragen om lange problematische processen.”

Het is opvallend dat het ‘draagvlak’ argument ook vaak wordt genoemd door bewoners die hebben ingevuld dat de gemeente evenveel waarde moet toekennen aan het advies van bewoners en het advies van experts. Zie hieronder een aantal voorbeelden:

“Objectief advies van experts is belangrijk, daar zit de kennis en ervaring maar het oordeel van bewoners is even belangrijk vanwege het draagvlak. Het is aan de gemeente om hier een goede afweging tussen te maken, niet om aan 'partij van tevoren een zwaarder gewicht toe te kennen.”

“Het lijkt me verstandig om het advies van experts in te halen, maar zonder draagvlak onder de bewoners gaat het natuurlijk ook niet lukken. Draagvlak creëren betekent natuurlijk niet dat de gemeente maar moet doen wat de bewoners het liefst willen (want dan gebeurt er misschien niks, of niet genoeg), maar de gemeente moet de bewoners wel meenemen en niet eenzijdig maatregelen opleggen.”

Het instrumentele argument voor participatie kan worden opgesplitst in een kortetermijndoelstelling via het vergroten van draagvlak/acceptatie/legitimiteit voor het concrete besluit en een lange termijn doelstelling zijnde het vergroten van het vertrouwen in de overheid. Verschillende deelnemers maken duidelijk dat deze lange termijn doelstelling alleen wordt gehaald als de gemeente de resultaten van de PWE expliciet gebruikt (niet elke deelnemer heeft er vertrouwen in dat dit zal gebeuren). Zie hieronder een aantal quotes.

“Er worden in Utrecht wel vaker raadplegingen gedaan waar de gemeente Utrecht zich vervolgens niets van aantrekt zou fraai zijn als er wel een keer geluisterd wordt.”

“Ik geloof er eigenlijk jammer genoeg niet in dat de gemeente ook echt iets doet met de mening van de bewoners.”

“De gemeente doet veel navraag bij bewoners. Maar ondertussen doen ze wat ze willen en wordt het weer door de strot geduwd. Ik weet ondertussen niet anders meer, gaat altijd zo in Utrecht.”

“Ik houd goede hoop dat er dit keer echt wordt geluisterd. Het moet eens afgelopen zijn met dat linkse groen links en d66 tuig dat denkt dat nederland buigt voor een kleine radicale minderheid (zie ook zwarte piet, dwdd gezwets, vrouwen aan de macht discussies). Luisteren naar alle meningen en niet alleen die enkel en alleen linkse invalshoeken van de onderzoekers ondersteunen.”

“Je geeft mensen het idee dat er geluisterd wordt jammer dat de uitslag toch als wc-papier gebruikt wordt. Jammer dat de gemeente in het algemeen doet waar het hij/zij zin in heeft en werkelijk schijt heeft aan de mening van de bewoners.”

4.1.4. Aantal laagopgeleiden wantrouwt experts

Drie laagopgeleide bewoners gaven aan dat het advies van bewoners zwaarder moet wegen dan het advies van experts omdat zij het advies van experts wantrouwen. Hieronder hun quotes:

“Wetenschappers worden betaald uit overheidsgeld en zullen er dan ook altijd voor kiezen om met de keuze van de gemeente in mee te gaan dan wel deze te promoten.”

“De experts zijn vaak al bevooroordeeld en het gaat tenslotte de bewoners aan, dus die moeten de eerste stem hebben.”

“Die experts zijn niet onafhankelijk.”

“Het gaat om iemand zijn huis, zijn thuis, dat is niet zomaar iets. Waar zijn/haar kinderen opgroeien, waar hij zich veilig en geborgen voelt. Daar mag je nooit dingen in opleggen”

4.2. Meer waarde toekennen aan advies van experts dan aan advies van bewoners

Een grote groep deelnemers vindt dat de gemeente meer waarde moet toekennen aan het advies van experts dan aan het advies van bewoners. De argumenten die deze deelnemers noemen zijn in twee groepen op te splitsen. Ten eerste zijn er bewoners die onvoldoende vertrouwen hebben in hun eigen kennis, ten tweede zijn er bewoners die onvoldoende vertrouwen hebben in de expertise van andere burgers. Beide argumenten zijn we ook tegengekomen in eerdere PWEs. Er lijkt een grote behoefte onder Nederlanders aan een vorm van participeren die het midden houdt tussen pure vormen van directe democratie (de burgers kiezen direct het beleid en de overheid voert dit uit) en indirecte democratie (burgers kiezen volksvertegenwoordigers en die kiezen het beleid). Burgers worden graag betrokken bij specifieke onderwerpen, maar willen vervolgens dat er ook andere bronnen (zoals oordelen van deskundigen) worden geraadpleegd en worden meegenomen in de uiteindelijke keuze van de volksvertegenwoordiging.

4.2.1. Bewoners die onvoldoende vertrouwen hebben in eigen kennis

Verschillende bewoners geven aan dat zij het fijn vinden om via de PWE hun stem te kunnen laten horen, maar zij geven tegelijkertijd aan dat de gemeente een bescheiden waarde moet toekennen aan hun mening, omdat zij vinden dat er meer waarde moet worden toegekend aan het advies van deskundigen. Onderstaande quote illustreert dit zeer kort en bondig:

“Ik praat graag mee, maar deskundig ben ik niet. Ik wil dat mijn oordeel wordt meegewogen, niet dat het bepalend is.”

Daarbij presenteren we hieronder nog een aantal andere interessante quotes die aan deze categorie kunnen worden toegevoegd.

“Wat betreft de aanpak van de warmtetransitie moet de gemeente vooral afgaan op adviezen van experts. Om voor mijzelf te spreken, ben ik best geïnteresseerd in dit onderwerp en probeer daar steeds meer mee bezig te zijn, maar dat betekent niet dat ik ook echt een goed beeld heb van de mogelijkheden en opties voor mijn eigen woning, laat staan voor hele wijken en de stad. Dus wat dat betreft kan ik en kunnen ook andere bewoners geen goed advies geven. Maar aangezien het vooral de bewoners aangaat en er wel draagvlak moet zijn voor de aanpak, moeten deze vervolgens wel (bepaalde) keuzes krijgen voorgelegd en daarover een zwaarwegend advies kunnen geven. Wat dat betreft vind ik zoals het nu gaat met dit onderzoek op zich een goede aanpak.”

“Maar heel weinig bewoners weten echt iets van dit onderwerp, de meesten zullen zich laten leiden door hun portemonnee op korte termijn, of wat ze uit onbetrouwbare bronnen halen (omgeving, social media, tijdschriften of andere media). Ik ben zelf natuurkundige maar zou deze keuze zelf ook niet kunnen maken en een expert raadplegen.”

ROL VAN BEWONERS EN EXPERTS

4.2.2. Bewoners die onvoldoende vertrouwen hebben in de expertise van andere bewoners

Een andere groep bewoners heeft weinig vertrouwen in de opvattingen van medebewoners. Zij vinden het belangrijk om op dit onderwerp experts te vertrouwen. Hieronder een aantal illustrerende quotes:

“Als je naar de gemiddelde Nederlander gaat luisteren zal er niks gebeuren. Mensen zijn dom en geven toch niks om het klimaat of zien de noodzaak er niet zo van in.”

“Aan experts veel waarde, aan bewoners weinig. Het gros van de burgers roept maar wat en verdiept zich niet in de materie. Dus je moet op experts vertrouwen.”

“Het oordeel van experts moet zwaarder wegen omdat veel bewoners uit eigenbelang of uit gebrek aan kennis ongefundeerde dingen roepen.”

“Door allerlei emoties, fake news, et cetera dreigen wetenschappelijke feiten onder te sneeuwen. Wat mij betreft moeten beslissingen altijd, indien mogelijk, gebaseerd zijn op deugdelijk wetenschappelijk onderzoek. Vandaar eerst de mening van experts, daarna die van de bewoners (die goed uitgelegd moeten krijgen wat en waarom de experts het e.e.a. adviseren).”

“Ik verwacht dat advies van bewoners misschien minder op kennis en meer op emotie berust. Dat moet worden meegenomen maar mag niet de doorslag geven.”

“Bewoners laten kiezen zal niet veel opleveren, dat weet iedereen. Het is gedoe, kost geld, en effect zie je niet. Dit is een overheidstaak! Het gaat om ons aller toekomst. Soms moet je als overheid ingrijpen, net als met rijbewijs rookverbod en belasting. Voor persoon niet altijd leuk, voor samenleving het best. Te veel inspraak resulteert in verlamming. Van experts verwacht ik een objectieve/rationele goed overwogen keuze. Bewoners kiezer eerder met hun emotie of de impact op zichzelf.”

“Hoe meer stemmen des te meer antwoorden. Resultaat is een ondoordacht samenraapsel van wetenden en onwetenden. Indien er volgens democratische principes gekozen is voor beleidsmakers dan moeten deze ook in staat geacht worden de juiste beslissingen te nemen.”

4.3. DE GEMEENTE MOET EVENVEEL WAARDE TOEKENNEN AAN HET ADVIES VAN BEWONERS EN HET ADVIES VAN EXPERTS

De grootste groep deelnemers is van mening dat er evenveel waarde moet worden toegekend aan het advies van bewoners en het advies van experts. De argumenten die hierboven zijn uitgewerkt om juist veel waarde toe te kennen

ROL VAN BEWONERS EN EXPERTS

aan de mening van bewoners of experts worden ook genoemd om te onderbouwen dat er evenveel waarde moet worden toegekend aan het advies van bewoners en experts. Hieronder zetten we een aantal argumenten die nog niet besproken zijn op een rijtje:

“Wat het werkelijk interessant zou maken om experts en bewoners in verschillende wijken (met dus verschillende populaties) met elkaar in gesprek te laten gaan en kijken of ze tot een gezamenlijk en op kennis gebaseerd advies kunnen komen.”

“Ik adviseer geen cijfermatige afweging tussen bewoners vs. experts, maar een onderbouwde afweging waarbij bijvoorbeeld een aantal principes worden afgeleid uit dit experiment, die je aan de experts meegeeft als kaders. Dat werk je dus binnen de kaders van de burgerkeuzes, en vanuit die condities vraag je experts te helpen bij je afweging.”

“De experts kunnen het beste alle verschillende opties overzien en de verschillen uitleggen en doorrekenen. Deze rationele informatie moet de overhand hebben. Maar de bewoners moeten natuurlijk ook geïnformeerd en gehoord worden. Keuzes moeten niet worden opgelegd, maar uitgelegd. Als er fundamenteel verschillende opties gekozen worden door bewoners en experts, moeten de experts misschien nog eens bepaalde opties dieper uitzoeken. Maar uiteindelijk moet hun expertise de doorslag geven. Anders krijg je inefficiënte besteding van gemeenschapsgeld nu en in de toekomst. Bovendien zullen bewoners haast nooit op 'lijn zitten; er zal altijd wel een groepje tegen welke oplossing dan ook zijn. In zulke gevallen moeten de bewoners gehoord worden, maar mogen kleine groepen NIMBYs niet het hele proces blokkeren.”

“Ik praat graag mee, maar deskundig ben ik niet. Ik wil dat mijn oordeel wordt meegewogen, niet dat het bepalend is”

5. Wat vonden deelnemers van de PWE?

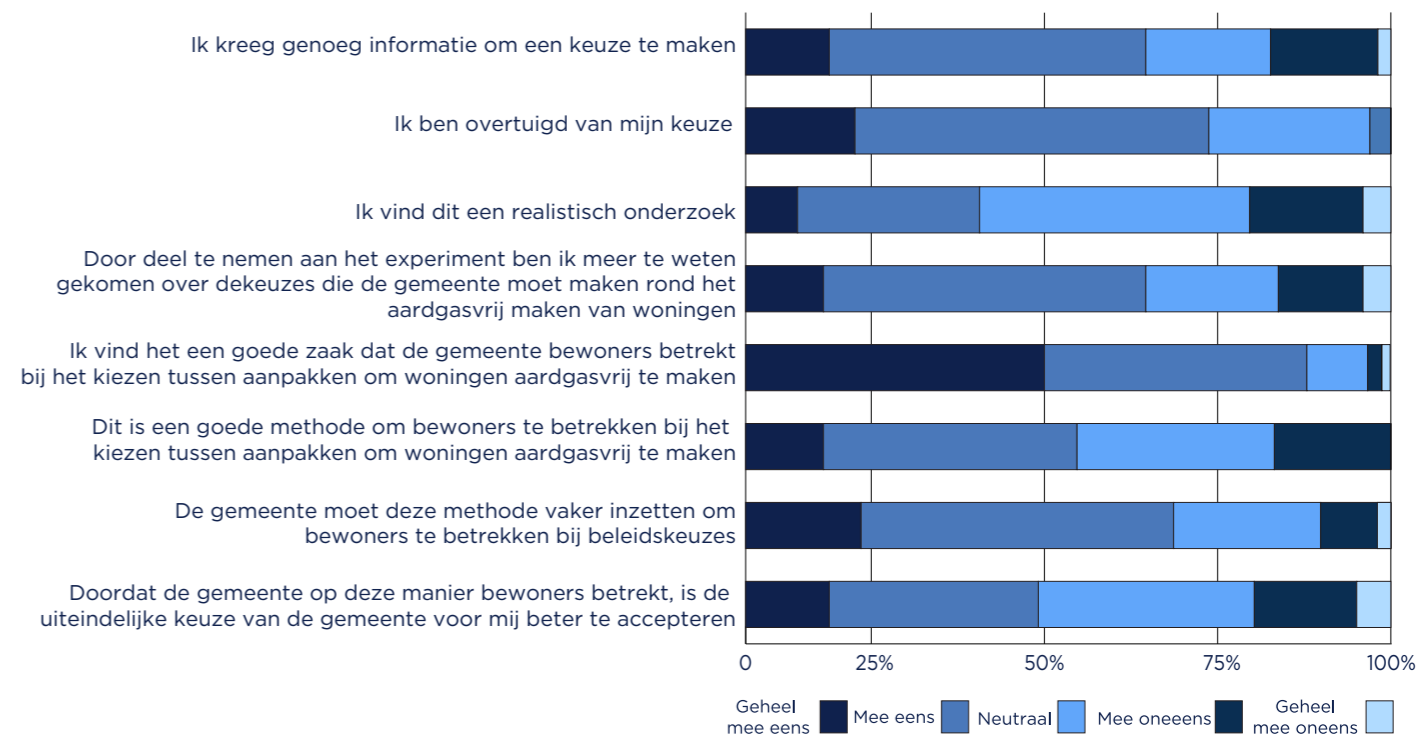
Samenvatting rol van bewoners en experts

- Deelnemers vinden het een goede zaak dat de gemeente hen betreft bij het kiezen tussen aanpakken om woningen aardgasvrij te maken.
- De meerderheid van de deelnemers vindt PWE een goede methode om betrokken te worden.
- Laagopgeleide Utrechters zijn positiever over PWE dan hoogopgeleide Utrechters.
- Deelnemers vinden het fijn dat zij in de PWE op een laagdrempelige maar genuanceerde manier hun mening kunnen geven en zij waarderen het dat de gemeente hen meeneemt in de dilemma's waar de gemeente voor staat.
- Veel deelnemers vinden het problematisch dat er in de PWE vanuit wordt gegaan dat de warmtetransitie zal plaatsvinden via het aardgasvrij maken van wijken en dat zij niet kunnen aangeven dat aardgasvrij maken van wijken überhaupt een slecht idee is.
- Verschillende deelnemers vonden het experiment te complex.

5.1 Algemene evaluatie

Nadat deelnemers een keuze hadden gemaakt in de PWE, hebben wij hen nog een aantal stellingen voorgelegd. Hieronder ziet u de reacties van de deelnemers op deze stellingen. Ten eerste valt het op dat de groep deelnemers die het eens is met de stelling altijd groter is dan de groep deelnemers die het oneens is met de stelling. Deelnemers waren het vooral sterk eens met de stelling dat het een goede zaak is dat de gemeente bewoners betreft bij het kiezen tussen aanpakken om woningen aardgasvrij te maken. 55% van de deelnemers vindt PWE een goede methode om bewoners bij dit onderwerp te betrekken (ongeveer 16% vindt PWE geen goede methode voor dit onderwerp). 68% van de deelnemers vindt dat de gemeente PWE vaker moet inzetten, en 10% vindt dit juist geen goed idee. Bijna 50% van de deelnemers stelt dat zij de uiteindelijke keuze van de gemeente beter kunnen accepteren doordat de gemeente bewoners via de PWE betreft (18% van de bewoners is het oneens met deze stelling).

Figuur 7 deelnemers over de PWE methode

Respondenten die niet hoog opgeleid zijn, zijn over het algemeen positiever over de PWE. Dit wordt geïllustreerd in tabel 12.

Tabel 12 verschil in waardering laagopgeleiden en hoogopgeleiden	niet hoog opgeleid	hoog opgeleid
Ik kreeg genoeg informatie om een keuze te maken	3.67	3.52
Ik ben overtuigd van mijn keuze	4.08	3.86
Ik vind dit een realistisch onderzoek	3.48	3.13
Door deel te nemen aan het experiment ben ik meer te weten gekomen over de keuzes die de gemeente moet maken rond het aardgasvrij maken van woningen	3.71	3.47
Ik vind het een goede zaak dat de gemeente bewoners betreft bij het kiezen tussen aanpakken om woningen aardgasvrij te maken	4.23	4.39
Dit is een goede methode om bewoners te betrekken bij het kiezen tussen aanpakken om woningen aardgasvrij te maken	3.85	3.42
De gemeente moet deze methode vaker inzetten om bewoners te betrekken bij beleidskeuzes	4.09	3.70
Doordat de gemeente op deze manier bewoners betreft, is de uiteindelijke keuze van de gemeente voor mij beter te accepteren	3.64	3.27

(1 = zeer mee oneens; 5 is zeer mee eens)

Verder zijn er geen hele duidelijke verschillen tussen groepen respondenten (naar geslacht, leeftijd, politieke voorkeuren, etc.) over hoe ze de PWE waarderen.

WAT VONDEN DE DEELNEMERS

5.2 STERKE PUNTEN

Nadat deelnemers deze stellingen hadden beantwoord is aan hen gevraagd wat zij sterke punten van de PWE methode vonden. De sterke punten die worden genoemd vertonen overlap met de sterke punten die zijn genoemd door deelnemers aan eerdere PWEs. Ten eerste is er een groep deelnemers die PWE een fijne methode vindt om hun mening te geven/hun stem te kunnen laten horen en ten tweede is er een groep deelnemers die stelt dat hun deelname aan de PWE ervoor heeft gezorgd dat ze zich beter bewust zijn geworden van de complexe keuze die de gemeente moet maken. Voordat we deze twee groepen sterke punten bespreken vindt u hieronder drie algemene quotes van bewoners die positief waren over hun deelname:

“Ik ben helemaal voor deze vorm van burgerraadpleging en participatie!!”

“Veel succes! Dank voor het mogen geven van mijn mening!”

“Ik vind het een prima onderzoek. Kort en bondig. Duidelijk. Goed dat gemeente deze samenwerking met de universiteiten aangaat. En geïnteresseerde stadsinwoners betreft middels dit onderzoek.”

“Duidelijk, ruimte voor mening. Kort en bondig.”

5.2.1. Fijne manier om mening te geven.

Het meest genoemde sterke punt van dit onderzoek is de mogelijkheid om op een genuanceerde manier een mening te geven over het voorliggende keuzevraagstuk. Zoals besproken in hoofdstuk 2 is er in deze PWE voor gekozen om de nadruk te leggen op het vatten van de complexiteit van het keuzevraagstuk en dit wordt door een aantal deelnemers sterk gewaardeerd. Zie hieronder een aantal quotes:

“Dit was voor het eerst dat mij op een complexe, interactieve manier naar mijn mening werd gevraagd en dit bevalt mij erg goed! Ik heb het gevoel dat de materie kernachtig en toch uitgebreid wordt toegelicht.”

“Je moet erbij nadenken en door de info te zien in de film en de vragen te beantwoorden word je zelf ook wat meer expert over een onderwerp. Ik voel me nu wel een ‘geraadpleegd burger van Utrecht’, door deze werkwijze.”
“Er werd veel informatie gegeven over hoe iedere methode zou worden opgezet. Je kunt dus een meer onderbouwde mening geven, want alleen ‘onderbuikgevoel’ heeft mijns inziens maar heel beperkte waarde.”

“Dat het goede ideeën kan verzamelen en dat er veel open vragen in zitten, waardoor er echt gemeten kan worden wat beweegredenen en meningen zijn, zonder dat dit te ‘platgeslagen’ wordt in multiple choice vragen.”

“De nuancering die het verdelen van de punten geeft. Je hoeft niet helemaal

WAT VONDEN DE DEELNEMERS

voor of helemaal tegen een scenario zijn, wat aansluit bij hoe ik de scenario's beoordeelde (er zaten in meerdere scenario's goede elementen).”

“Sterk punt van deze methode is dat mensen goed geïnformeerd keuzes kunnen maken die het beste bij hun situatie passen. Het verdelen van de punten was fijn, het geeft je meer nuance om mee te spelen.”

“Tijdens het invullen van de enquête werd voldoende informatie gegeven om een bewuste keuze te kunnen maken. Ook het feit dat je zelf punten kunt verdelen in plaats van bijvoorbeeld een ranglijst maken vind ik positief aangezien ik twee opties gelijkwaardig vond.”

Verschillende deelnemers vinden het fijn dat zij via een PWE op een serieuze manier kunnen participeren doordat aan hen wordt gevraagd om een beleid-skeuze te maken. Zie bijvoorbeeld de volgende quote:

“Vaker dit soort onderzoeken doen. Er worden verschillende opties besproken en ik kan kiezen.”

“Dat ook de kant van de bewoners wordt bekeken en dat die niet argeloos moeten doen wat de gemeente zegt maar ook een inbreng hebben.”

“Het was een leuk onderzoek. Positief dat de burger ook eens een keer inspraak heeft.”

Een aantal deelnemers vindt het fijn dat PWE voor hen een laagdrempelige manier is om te kunnen participeren. Bijvoorbeeld omdat deelname aan een PWE relatief weinig tijd kost:

“Laagdrempelig, goede mogelijkheid de diverse opties onderling te vergelijken, niet te uitgebreid (niet iedereen kan/wil er veel tijd in steken).”

“In korte tijd een beeld van de voorgestelde aanpakken. Leuk dat jezelf ook nog een voorstel kon toevoegen (wel goed dat daarvoor dezelfde systematiek is ingezet).”

“Relatief snel en toch diepgaand”

5.2.2. Bewustwording

Een grote groep deelnemers geeft aan dat zij door hun deelname aan de PWE meer hebben geleerd over de complexe keuzes die de gemeente moet maken. Deelnemers waarderen dat de gemeente hen via de PWE meeneemt in de dilemma's waar zij voor staat. Hieronder een aantal illustratieve quotes:

“Mooi dat je zo een inkijkje krijgt in wat er allemaal aan afwegingen speelt in

WAT VONDEN DE DEELNEMERS

de besluitvorming! Geeft een genuanceerder beeld, dat toch krachtig en kort wordt gecommuniceerd. Erg knap gedaan. Echt goede communicatie! Mijn complimenten!”

“Keuze, je leeft je in in het beleid, je krijgt zicht op de dilemma’s. Vond het heel sterk dat je punten moet verdelen en uiteindelijk goed uit moet komen op de balans. Daardoor is het onmogelijk om te kiezen voor een makkelijke oplossing en word je meegenomen in het dilemma van de gemeente.”

“Je laat burgers een beetje zien hoe lastig de keuzes zijn die de gemeente moet maken.”

“Het geeft een goed overzicht van de dilemma’s waar de gemeente mee zit en de schaalgrootte van de uitdaging.”

“De kaart en vele gegevens maken het inzichtelijk en tegelijk kun je zelf kiezen hoeveel informatie je wilt. Ik heb echt wat geleerd over de verschillende opties waar de gemeente voor staat, en dat zet me als bewoner ook weer aan het denken.”

“Je wordt wel aan het denken gezet en hopelijk leidt het tot het besef dat het een complexe puzzel is.”

Ten slotte geven bewoners aan dat zij het positief vinden dat de gemeente via het organiseren van de PWE open en eerlijk is over de opties waartussen gekozen kan worden. Dit wordt door één deelnemer puntig geformuleerd:

“Open en eerlijkheid.”

5.3 VERBETERPUNTEN EN NEGATIEVE REACTIES

16% van de deelnemers is het oneens met de stelling dat PWE een goede methode is om bewoners te betrekken bij het kiezen tussen aanpakken om woningen aardgasvrij te maken.

5.3.1. Deelnemers wilden graag de mogelijkheid hebben om niet voor aardgasvrij te kiezen

Wanneer we kijken naar de verbeterpunten en de negatieve reacties van de deelnemers dan valt het op dat een grote groep deelnemers bezwaren heeft tegen het doel om Utrecht aardgasvrij te maken. Het lijkt erop dat deze deelnemers moeite hebben met de vraag die aan hen is gesteld in de PWE en niet zozeer met PWE als methode an sich. Zie bijvoorbeeld de volgende quote van een deelnemer:

“De methode is op zichzelf interessant. Ik zou deze graag eerst nog eens testen op een onderwerp waarbij ik wel de doelstelling onderschrijf.”

WAT VONDEN DE DEELNEMERS

Gewoon zo laten kost je een vermogen en dan denken jullie dat je de elektrische centrales met windmolens en zonnecellen kan voeden. Ga je over op stadsverwarming word je afhankelijk van 1 bedrijf en die kan de prijs net zo hoog maken als die wilt want je kan niet naar een andere aanbieder .

Like · Reply · 3w · Edited

Ons inwoners van Utrecht wordt niet gevraagd of wij van het aardgas af willen. Dat zou vraag 1 moeten zijn. Vrije wijsbeschikking is een basisrecht en het lijkt erop of de gemeente - maar ook onze regering - dat ons af wil nemen. Ik weiger daarom de vragenlijst in te vullen.

Like · Reply · 1w

Ten eerste zijn er deelnemers die het nut van de energietransitie/warmtetransitie ter discussie stellen. Deze deelnemers hebben moeite met de PWE omdat er in de PWE al vanuit wordt gegaan dat de warmtetransitie in Utrecht zal plaatsvinden en ze alleen kunnen kiezen tussen verschillende opties om dit te realiseren. Zij hebben er behoefte aan dat expliciet aan hen gevraagd wordt of de transitie überhaupt een goed idee is.

“De eerste vraag zou moeten zijn of transitie überhaupt gewenst is. Zonder die vraag heeft het onderzoek weinig nut voor het creëren van draagvlak. Het gevoel van keuzevrijheid is erg beperkt.”

“Bewoners zouden ook moeten kunnen opteren om niet van aardgas af te gaan. Of te kiezen voor een andere gas soort.”

“De keuze van aardgas vrijmaken is een keuze die nooit is voorgelegd, ook niet in een verkiezingsprogramma. Leven we hier in een dictatuur?”

Het is interessant dat de deelnemer die de laatste quote geeft, tegelijkertijd als sterk punt van de PWE noemt: “er wordt nog wat gevraagd.” Deze respondent lijkt niet zozeer kritisch op de PWE als methodiek, maar hij vindt dat hij al in een eerder stadium betrokken had moeten worden bij de keuze of aardgasvrij überhaupt gewenst is. Ook op Facebook plaatsen verschillende inwoners negatieve reacties waarin zij aangeven de doelstelling om de energievoorziening in Utrecht te verduurzamen niet te steunen.

5.3.2. Deelnemers die het aardgasvrij maken van woningen via de wijkgerichte aanpak ter discussie stellen

Een relatief grote groep deelnemers heeft kritiek op de doelstelling om woningen aardgasvrij te maken (via de wijkgerichte aanpak). Deze deelnemers lijken geen problemen te hebben met overheidsmaatregelen die als doel hebben om CO₂ te reduceren, maar zij vragen zich sterk af of het aardgasvrij maken van wijken wel de juiste oplossing is om CO₂ te reduceren. Sommige deelnemers zien de aardgasvrijstrategie als water naar de zee dragen en velen verwijzen naar de keuze van Duitsland om aardgas juist te stimuleren. Deze deelnemers vinden het

WAT VONDEN DE DEELNEMERS

problematisch dat ze in de PWE niet kunnen kiezen voor andere oplossingsrichtingen om CO₂ te reduceren. Zie bijvoorbeeld de volgende quotes:

“Het uitgangspunt is dat Utrecht aardgasvrij moet. Ik sta niet achter deze stelling en zie de noodzaak dan ook niet in (evenals het merendeel van de burgers op dit moment). Daar staat dit onderzoek niet bij stil. De overheid zou bij deze keuzes de burgers moeten betrekken in plaats van alleen de oplossing. Alsof het verbranden van Biogas geen CO₂ oplevert evenals het opwekken van energie met kolencentrales. Begin eerst daar een alternatief voor te vinden. Zolang die er niet is, is het water naar de zee dragen. Let wel. Ik ben oprecht van mening dat we duurzaam moeten zijn en in 2050 van het gas af moeten zijn (en van kolencentrales en andere fossiele brandstoffen). Maar zoals in Utrecht het beste jongetje van de klas zijn is politieke idioterie.”

“Als we naar de experts luisteren (zoals netbeheerders/energiebedrijven) dan zal er wellicht een beter/objectiever advies uitkomen dan het dogmatistische ‘we moeten van het gas af’. Dit is namelijk in mijn overtuiging helemaal niet nodig: we kunnen later groen gas en/of waterstof inzetten in het huidige gasnetwerk.”

“Ik vind het aardgas vrijmaken een bijzonder vreemde aanpak. In Duitsland wordt aardgas juist aangelegd. In NL zou het netwerk ook mogelijk gevoed kunnen worden met Russisch of Amerikaans gas. Daarnaast is waterstof ook een mogelijk alternatief voor aardgas.”

“De gehele aanpak vind ik niets, direct alles op waterstof.”

“Dat is belangrijk maar moet ook meer bij bedrijven neergelegd worden. Zij stoten meer uit dan de huishoudens en alles wordt nu bij de huishoudens op het bordje gelegd omdat men bang is dat bedrijven anders weggaan.”

“Aardgas is een erg schone brandstof. Beter is de focussen op de algemene reductie van CO₂. Dat kan op veel meer manieren dan huizen aardgasvrij maken. In Duitsland subsidiëren ze juist mensen om aan het aardgas te gaan. “Hiervoor is het nog veel te vroeg: er is net voldoende calorischvermogen op te wekken met zon of wind. We zullen eerst een beter en betaalbaar en veilig alternatief moeten ontwikkelen, zoals kernenergie. De eerste halve eeuw blijft gas nodig, zeker nu in Duitsland de keuze voor gas expliciet is gemaakt.”

“Het huidige uitgangspunt is ‘aantal huizen van het aardgas af’. Ik vind dat als uitgangspunt (heel) verkeerd, hoewel het best een conclusie kan zijn van een juiste analyse. Ik heb nog niet een sluitende analyse gezien waarom het afsluiten van aardgas de doelstellingen haalt. De CO₂ emissie van elektriciteitsproductie in Nederland is namelijk hoog, zeker in vergelijking met het buitenland. De energie die in NL voor warmte wordt gebruikt is daarbij

WAT VONDEN DE DEELNEMERS

een veelvoud van het elektriciteitsgebruik. Gas vervangen door elektriciteit zal dus leiden tot een substantiële stijging van het elektriciteitsverbruik. Het is onwaarschijnlijk dat we hier tegenop kunnen bouwen met wind en zon. De CO₂ footprint van elektriciteit zal dus per saldo niet afnemen, waardoor elektrische verwarming in huis zal zorgen voor een toename van de CO₂ uitstoot.”

Met name de bewoners die via Facebook reageren, zijn van mening dat Nederland (en de gemeente Utrecht) de verkeerde weg inslaat door woningen van het aardgas af te halen. Zij wijzen erop dat verschillende Europese landen juist stimuleren om over te stappen op aardgas

In Duitsland investeren ze juist in het netwerk, in België krijg je (500,-) subsidie als je particulier een CV ketel op gas neemt. In Portugal mag je niet eens je huis gaan bouwen vóór je de verplichte gas-aansluiting hebt.

Maar ja. Dit is Nederland. Op bepaalde vlakken doorgeslagen.

#Proeftuin
#Experimenten
#BurgerBetaald

Like · Reply · 3w

Werner Krispin ja in Polen net zo, moeten ze eerst van de houtstook af en aan het gas met subsidie

Like · Reply · 3w

we moeten van gas af in 2050 omdat Groningen instort en we niet afhankelijk willen zijn van Rusland voor gas. Het klimaat heeft er weinig mee te maken.

Like · Reply · 2w

Chris van den Hogen Ahá, dus gas op zich is dus prima?

Like · Reply · 2w

Stoppen met de klimaathetze! Aardgasvrij is grote onzin want het is juist één van de schoonste energiebronnen zoals we allemaal wel weten. Maar ja, van politiek correct Nederland kan dat niet het antwoord zijn. Wil je echt veel minder CO₂ uitstoot? Hou dan aardgas als energiebron en bouw een aantal kerncentrales voor de rest... kan makkelijk met het bespaarde geld door niet van aardgas af te gaan.

Like · Reply · 3w

Waarom moeten wij van het gas af? In de ons omringende landen (waarvandaan wij ook de nodige vervuilde lucht krijgen) , gaan ze juist over op gas, omdat het zo schoon is. In België krijg je zelfs subsidie als je overgaat op een gasgestookte cv ketel. Waarom moet Nederland altijd de duurste weg kiezen.

Like · Reply · 2w

De stelling of je wil dat het aardgas vrij wordt mis ik. Dit is tot op heden de schoonste energie. Zie de artikelen over fraude bij groene energie welke niet groen blijkt, de stook van biomassa en de daarbij vrijkomende co₂. etc. Uitkomst staat dus al vast: meeste mensen kiezen voor oplossing ... bij aardgas vrij maken. De kritische noot mocht namelijk niet

Like · Reply · 3w

Als ik het mocht zeggen, werd het hele asociale gemeentebestuur naar huis gestuurd. Half Europa wil om klimaatredenen aan het gas. Maar Utrecht en Nederland weten het beter en smijten het geld op straat om van het gas af te komen.

Like · Reply · 2w

WAT VONDEN DE DEELNEMERS

Via Facebook wordt er ook door iemand aangegeven dat de wijkgerichte aanpak geen goed idee is:

█ Een aanpak per wijk is onzin. Kijk liever per type woning of gebouw.

Like · Reply · 2w

Ook reageren er een aantal mensen via Facebook die zelf slechte ervaringen hebben met aardgasvrij:

█ Aardgas vrij: de overheid valt je steeds lastig met de vraag "wat zou jij doen" in de hoop dat je een briljant idee hebt of dat je zelf maar vast van het gas af gaat! ZE HEBBEN GEWOON GEEN OPLOSSING! Op deze manier - de burger het idee geven dat ze mee mogen denken - komen we geen stap verder. Er is geen goed alternatief! Al die warmtewisselaars, en zonnepanelen zijn de oplossing niet. De aanblik van jou woonomgeving wordt alleen maar vervuult door al die rotzooi op de daken. En je mag blij zijn als je dit soort "investeringen" ooit terug verdient. Als je de alternatieve energie apparaten leveranciers mag geloven ga je enorm besparen op je energiekosten? Nou, elke keer (want ik heb echt wel gekeken of er een goed BETAALBAAR alternatief is) krijg ik te horen "oh u heeft wel erg lage energie kosten.....nee daar kunnen wij niet tegen op. Dat verdient u nooit terug!

Ik weet zeker dat er meer mensen zijn met een lage energierekening, omdat het huis goed is geïsoleerd. Wij hebben een "vrijblijvende" energiescan, met bijbehorend voorstel gehad van een zgn "onafhankelijk bureau! Nou meneer om deze oplossing uit te voeren, en dit is echt een goede oplossing, bent u met € 32.000,00 wel klaar! Oeps? We krijgen maar liefs een subsidie van een (zeer) kleine € 3.000,00. Om mijn huis "geschikt te maken voor deze oplossing moet het hele huis op zijn kop! Nieuw HR ++ glas, meer isolatie, een dakkapel (voor de buiten unit) nieuwe radiatoren..... etc. Moet ik nu nog meer zeggen? Wat mij betreft aan het gas!

Like · Reply · 3w

█ Ik ben aardgasvrij, maar ik ben verre van gelukkig met het alternatief: die biomassacentrale op Lage Weide is echt veel vervuilerend en meer mensen in Utrecht-West hebben last van hun luchtwegen.

Like · Reply · 1w

█ Als ik de baas was dan besloot ik dat iedereen op moet houden met dat gezeur over gas. In Duitsland krijgt men een premie als ze zich op het gas laten aansluiten! Wat gebeurt er hier toch in dit maffe land?

Like · Reply · 2w

Uit al deze opmerkingen volgt dat het verstandig is om als gemeente te blijven communiceren over de argumenten waarom aardgasvrij belangrijk is en de wijkgerichte aanpak gebruikt wordt om CO₂ te reduceren. Dit is niet voor alle bewoners evident.

WAT VONDEN DE DEELNEMERS

5.3.3. Deelnemers die het tegengaan van klimaatverandering geen goed argument vinden

Ook zijn er verschillende deelnemers, maar met name ook bewoners die reageren via Facebook, die het verminderen van het gebruik van aardgas in de gebouwde omgeving op zich een goed idee vinden, maar die van mening zijn dat de bijdrage aan het terugdringen van klimaatverandering niet het goede argument is om deze transitie te legitimeren. De problematiek in Groningen en het niet afhankelijk willen zijn van Rusland vinden deze bewoners betere argumenten.

"Daarnaast is het raar dat wij dit doen terwijl in landen om ons heen subsidie wordt verleend bij een nieuwe gasaansluiting. Gas is daarnaast ook een relatieve schone energiebron, dus ik zou niet weten waarom we in Nederland hiervan afstappen. De politieke redenen die verband houden met Groningen lijken hier zwaarder te wegen"

5.3.4. Deelnemers die het experiment te complex vonden

Een tweede groep deelnemers geeft aan dat zij de complexiteit van de PWE te groot vonden waardoor het lastig wordt voor laagopgeleide Utrechters om te participeren. Hieronder bespreken we deze groepen kritiekpunten.

"Ik zou liever zien dat mij concrete oplossingsrichtingen worden voorgedragen met plussen en minnen waaruit ik dan een keuze zou kunnen maken. Ik denk dat deze wijze van vraagstelling voor veel bewoners erg ingewikkeld is. Je gaat hiermee voorbij aan de gewone burger vrees ik."

"Het is veel informatie over ingewikkelde materie. Ik denk dat het beter werkt om mensen eerst uit te nodigen voor een presentatie over het onderwerp waar ze vragen kunnen stellen en dan dit onderzoek invullen."

"Het onderwerp is m.i. te complex en veelzijdig om te vangen in een dergelijke enquête. Hoewel ik wil benadrukken dat vormgeving, uitleg en uitwerking ervan goed tot zeer goed gedaan is!"

"Toegankelijkheid van tekst en de opdracht voor mensen met een lagere opleiding. Ik was als wo-opgeleide groen links stemmer al bijna afgehaakt omdat ik de opdracht toch ingewikkeld vond en ik denk dat op deze manier niet alle Utrechters bereikt worden. Kwalitatieve methoden en bv faciliteren dmv creatieve methodes zijn denk ik betere methodes om deze groepen echt te betrekken."

"Ook mensen die niet digitaal vaardig zijn of de taal niet machtig zijn betrekken. Want dat zijn er nogal wat in Utrecht. Ook onder woningeigenaren, zoals mijn ouders. Die zullen nooit zo'n online vragenlijst invullen."

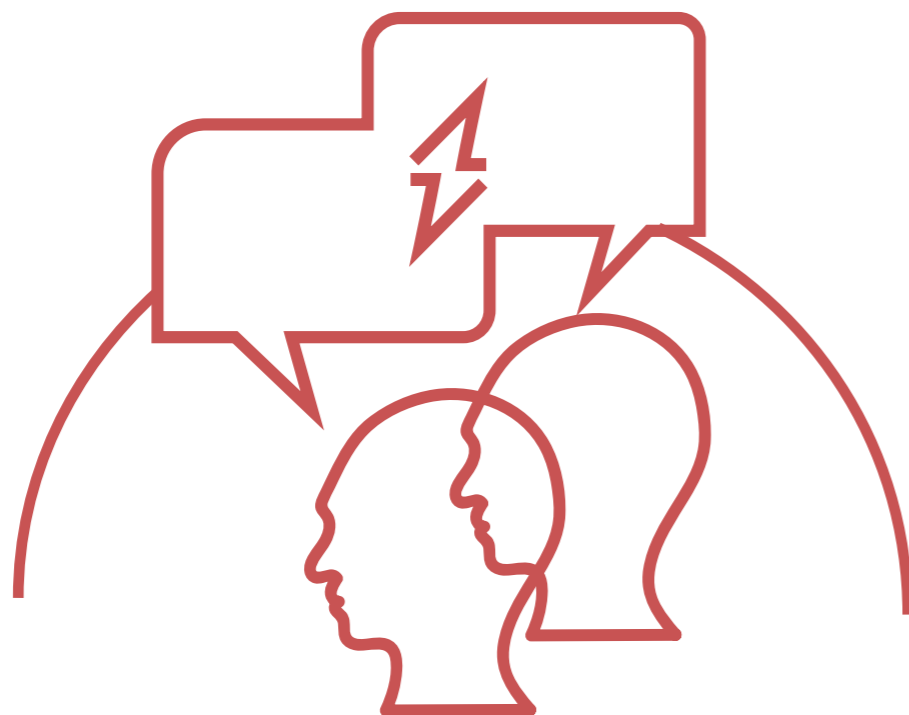
WAT VONDEN DE DEELNEMERS

“Veel mensen (zeker in Overvecht) zijn digibeet. Het onderzoek dient naar mijn mening dan ook niet alleen digitaal afgenomen te worden maar ook dmv een papieren versie!”

Hoewel er deelnemers zijn die de complexiteit van de PWE te hoog vonden, zijn er ook deelnemers die het tegenovergestelde zeggen:

“Meer info over andere aspecten per soort oplossing: mate van risico op storingen en wie die oplost, mate van eigen inzet. En meer gedetailleerd de extra investeringen onderbouwen. Is toch een erg belangrijk aspect. En wat doen we met bewoners die niet vanzelf in het profiel van de wijk passen (weinig geld beschikbaar in een wijk die als geheel meer draagkrachtig is)?”

Uit bovenstaande uitspraken kan geconcludeerd worden dat de participatiedrempel van online raadplegingen zoals PWE misschien te hoog is voor bepaalde typen bewoners. Ten eerste voor bewoners die moeite hebben om met de computer om te gaan of die de Nederlandse taal niet machtig zijn (dit laatste kan eenvoudig worden opgelost door PWE in meerdere talen aan te bieden). Ten tweede voor bewoners die graag vragen willen stellen of eerst naar een presentatie willen luisteren voordat ze participeren en ten derde voor bewoners die veel kennis hebben en graag deze kennis willen uitwisselen.

OVERIGE TIPS

6. Overige tips voor de gemeente

In de open vragen konden deelnemers allerlei extra opmerkingen maken. We hebben een aantal opmerkingen geselecteerd die misschien van nut kunnen zijn voor de gemeente Utrecht.

Het is belangrijk om te communiceren wat ‘een wijk van het gas afhalen’ precies betekent. De volgende deelnemer vraagt zich af of echt alle woningen van het gas afgaan.

“Als ik lees ‘een wijk van het gas afhalen en aansluiten op het warmtenet’, betekent dat dan dat je ALLE woningen van het gas afhaalt of alleen de woningen die zo goed geïsoleerd zijn dat ze ook te verwarmen zijn met een warmtepomp. Ik heb nu een huis van 100 jaar oud, dit kun je met de huidige technieken niet voldoende isoleren, zodat je het ook warm kunt krijgen met een warmtepomp. Bovendien lijkt het me dat hiervoor extra aanpassingen nodig zijn met hoge kosten: vloerverwarming etc.”

Een bewoner vindt dat je alleen huizen moet verplichten van het aardgas af te gaan bij verhuizing of een verbouwing.

“Ik vind het belangrijk dat de gemeente bijvoorbeeld bij huizen die verbouwd worden regels opstelt dat dit volgens de nieuwe norm zou moeten zijn dus aardgasvrij. Bovendien denk ik dat je niet een hele wijk over een kam kan scheren maar dat je dat per straat misschien zou moeten gaan bekijken. Alle huizen die verkocht worden van het aardgas af.”

Een deelnemer merkt op dat het belangrijk is om koplopers niet te demotiveren om van het gas af te gaan.

“Koplopers die niet binnen de ‘gewenste aanpak’ vallen, moeten wel beloond worden. Zij pionieren en krijgen het balletje aan het rollen. Mensen mogen niet blijven ‘afwachten’ omdat ze anders ‘subsidie mislopen’ als ze te ver voor de troepen uitlopen. Je wilt juist dat mensen doorpakken! Dus zorg ervoor dat subsidies ook met ‘terugwerkende kracht’ worden ingevoerd, waardoor mensen nu stappen durven zetten.”

Een deelnemer geeft aan dat er nog zaken kunnen worden verbeterd wat betreft het stimuleren van isolatie.

“Vier jaar geleden heb ik Tonzon vloerisolatie a 1400,- aangebracht. Ik moest dit zelf bekostigen. Zowel de BO-EX als de gemeente kwamen mij niet tegemoet in de kosten. BO-EX schreef zelfs dat wanneer ik de woning zou verlaten en de nieuwe bewoners de isolatie niet willen overnemen ik deze eruit moet halen...Overigens heb ik nooit spijt gehad van het aanbrengen van de isolatie. Ik geniet elke dag van het comfort dat het brengt en het scheelt in de stookkosten. Ik kon het betalen en vond ook dat ik mijn verantwoordelijkheid moest nemen op dit gebied.”

OVERIGE TIPS

Daarnaast is er een bewoner die niet blij is met het idee om geld te moeten lenen voor investeringen die moeten worden gedaan.

‘Iedereen zit met dit probleem even veel opgezeald. Mijn combiketel is 2 jaar oud, die kan ik dan weg gooien voor 2.000 euro. De geschatte levensduur was 15- 20 jaar! Wat een verspilling! Verder ben ik nog bereid een elektrische leiding aan te laten leggen naar mijn keuken en een nieuw kookapparaat aan te schaffen met nieuwe pannen e.d. Dat grapje gaat me dan waarschijnlijk nog eens 3.000 euro kosten. Totaal investeer ik dan, ondanks dat aangegeven wordt dat er geen kosten zijn, rond de 5.000 euro. Krijg daar niets voor terug vrees ik. En alle andere opties kosten mij nog meer geld want “rijke” mensen krijgen geen subsidie en al helemaal niet als ze in een rijksmonument wonen. Dan mag je alles zelf betalen en regelen terwijl wettelijk gezien niks mag en je wellicht goedkoop kan lenen. Maar ik houd niet van lenen...’

Een deelnemer stelt voor om mensen te stimuleren om te isoleren door de WOZ van goed geïsoleerde woningen te verlagen:

“Het is een serieus probleem, waar de gemeente en overheid ook serieus aan moeten bijdragen. Dat kan bijv. door de WOZ voor goed geïsoleerde en aardgasvrije woningen te verlagen en daarvoor ook het huurwaardeforfait te verlagen. Ook zal meer moeten worden bijgedragen voor aanpassing van oude woningen.”

Een deelnemer geeft aan dat de overheid de regie moet nemen:

“Maar bij alle aanpakken geldt: gemeente, neem de leiding! Informeer, coördineer. Zelf woon ik niet in een van de genoemde wijken, maar ik zou geen idee hebben wat te doen en hoe. Ik verwacht dat de gemeente en het rijk het voortouw nemen om de transitie logisch en gemakkelijk te maken.”

Daarnaast zijn er bewoners die op Facebook vragen en zorgen uiten:

Ik ben benieuwd wat de Gemeente Utrecht dit wilt realiseren met bijvoorbeeld de oude gesplitste, slecht geïsoleerde appartementen en bovenwoningen waar met geen mogelijkheid een warmtepomp geplaatst kan worden in een gangetje van nog geen 90cm breed, want in een woning van 45m2 is daar echt geen ruimte voor.

Like · Reply · 1w

En dan wil je van 't gas af. Neem je inductie koken. Moet je je abonnement door blijven betalen. Want afsluiten van het gas kost bij ons €900. Oh je kan ook kiezen voor alleen afdoppen. Dat kost maar €100 maar dat mag maar 1 jaar. Daarna moet je 't of weer aan laten sluiten. Of alsnog weg laten halen voor €900.

Like · Reply · 2w

CONCLUSIES EN DISCUSSIE

7. Conclusies en discussie

Het participatieproces van de Transitievisie Warmte Utrecht omvat diverse middelen om verschillende groepen stakeholders te betrekken. Eén van de middelen is een Participatieve Waarde Evaluatie (PWE) uitgevoerd door onderzoekers van de TU Delft en de Vrije Universiteit Amsterdam. PWE is een nieuwe methode om overheidsbeleid te evalueren en de participatie van grote groepen bewoners te faciliteren. De essentie van een PWE is dat bewoners op een laagdrempelige manier een advies kunnen geven over een (strategisch) keuzevraagstuk van een overheid. Bewoners worden als het ware op de stoel van de bestuurder gezet. In een online omgeving zien zij welke keuze de bestuurder moet maken, ze krijgen een overzicht van de concrete voor- en nadelen van de opties waartussen de bestuurder kan kiezen en de beperkingen die er zijn (bijvoorbeeld een beperkt budget of het voldoen aan een doelstelling). Vervolgens wordt er aan hen gevraagd wat zij de bestuurder zouden adviseren. Ten slotte lichten bewoners hun keuzes toe wat een scherp beeld oplevert van hun voorkeuren en overwegingen.

PWE voor de Transitievisie Warmte Utrecht

In het geval van de Transitievisie Warmte Utrecht is aan bewoners gevraagd om via een online platform een advies te geven over het behalen van de doelstelling om 22.000 woningen aardgasvrij te maken voor 2030. Bewoners konden 100 punten verdelen over vier aanpakken om dit doel te halen. In de eerste aanpak is de financiële hulp van de overheid hoog genoeg om ervoor te zorgen dat de **woonlasten van bewoners niet stijgen**. De andere drie aanpakken zijn duurder. Bewoners krijgen financiële hulp van de overheid, maar ze moeten ook een deel van de kosten zelf betalen. De tweede aanpak geeft de meeste **ruimte aan bewoners om zelf te kiezen** hoe zij van het aardgas afgaan. De derde aanpak scoort het best op het **reduceren van CO₂-uitstoot**. De vierde aanpak start in de wijken waar bewoners de **hoogste financiële draagkracht** hebben. Nadat bewoners hun punten hadden verdeeld, is aan hen gevraagd om hun keuzes tekstueel toe te lichten. Als zij dit wilden konden bewoners ook nog zelf een aanpak samenstellen.

Relatief veel jongeren participeren

Uiteindelijk vulden 617 deelnemers de PWE volledig in. Het valt op dat de leeftijd van de deelnemers relatief laag ligt, zeker vergeleken met de leeftijd van deelnemers aan reguliere participatievormen waarin ouderen zijn oververtegenwoordigd. De deelnemers zijn relatief hoog opgeleid. Uit alle wijken hebben Utrechters meegedaan. Het feit dat jongeren worden bereikt via deze participatiemethode kan worden gezien als een sterk punt van PWE, omdat het moeilijk is om jongeren te betrekken via offline participatiemethoden zoals inspraakavonden. Tegelijkertijd lijkt het raadzaam om naast online methoden zoals PWE ook offline methoden toe te passen, omdat de participatiedrempel van een (online) PWE mogelijk te hoog is voor bewoners die niet gewend zijn om met de computer om te gaan, bewoners die graag vragen willen kunnen stellen. Het combineren van offline en online participatiemethoden zorgt er mogelijk voor dat groepen bewoners met een verschillende participatiebehoefte worden bediend.

CONCLUSIES EN DISCUSSIE

Voorkeuren verschillen sterk

Deelnemers kennen de meeste punten (gemiddeld 35) toe aan de aanpak 'woonlasten gaan niet omhoog'. Utrechters kennen ongeveer 20 punten toe aan de andere drie aanpakken (waarvoor geldt dat zij zelf moeten investeren). Voorkeuren van bewoners verschillen sterk. Sommige bewoners hebben een hele sterke voorkeur voor de ene aanpak, terwijl andere bewoners juist een grote voorkeur hebben voor een andere aanpak. Weinig bewoners kennen alle 100 punten toe aan één aanpak. Zij vinden dat er in meerdere aanpakken goede elementen zitten.

Meest genoemde argumenten

Deelnemers is ook gevraagd om hun puntentoekenning te motiveren. De argumenten die bewoners noemen, kunnen worden gebruikt om beter te begrijpen waarom bewoners een voorkeur hebben voor een bepaalde aanpak. De onderbouwingen van de puntentoekenningen bieden ook inzicht in de argumenten die bewoners zullen aanvoeren die het (niet) eens zijn met de uiteindelijke keuzes van de gemeente. Hieronder vatten wij de meest genoemde argumenten voor en tegen de verschillende aanpakken samen.

Soortgelijke argumenten voor verschillende aanpakken

Wanneer we kijken naar de argumenten die deelnemers aanvoeren ter onderbouwing van hun puntentoekenning aan de aanpakken 'woonlasten gaan niet omhoog' en 'bewoners kiezen zelf', dan valt het op dat soortgelijke argumenten naar voren worden gebracht om sterk onderscheidende aanpakken te onderbouwen ('woonlasten gaan niet omhoog' verondersteld in tegenstelling tot 'bewoners kiezen zelf' een sterke overheidsregie). Beide aanpakken worden door deelnemers onderbouwd met het argument dat de aanpak efficiënter zal zijn. Sommige Utrechters geloven dat een collectieve aanpak efficiënter is dan een individuele aanpak, terwijl andere Utrechters juist geloven dat een individuele aanpak efficiënter is, omdat huiseigenaren zelf het beste in kunnen schatten wat voor hun huis de optimale oplossing is. Er zijn ook Utrechters die een middenpositie kiezen: "bewoners moeten kunnen meepraten binnen het plan. Er moet ruimte zijn voor kleine variaties, maar niet zoveel dat dit zorgt voor te veel inefficiëntie." Daarnaast geldt voor beide aanpakken dat deelnemers punten toekennen omdat zij denken dat het

ARGUMENTEN VOOR

woonlasten gaan niet omhoog

- Bewoners kunnen de hogere woonlasten zelf niet dragen;
- Bewoners maken zich **zorgen** over bewoners met een laag inkomen;
- Een collectieve aanpak is **efficiënter** dan een individuele aanpak;
- Het **draagvlak** voor deze aanpak zal groot zijn door de lage kosten;
- Het is niet eerlijk om bewoners die niet willen verduurzamen met kosten op te zadelen.

bewoners kiezen zelf

- De warmtetransitie raakt het huis en de persoonlijke levenssfeer van bewoners. Zij vinden het belangrijk om in deze context zelf de vrijheid te hebben om te kiezen hoe zij van het aardgas afgaan.
- Een individuele aanpak is **efficiënter** omdat huiseigenaren zelf het beste in kunnen schatten wat voor hun huis de optimale oplossing is.
- Het **draagvlak** voor deze aanpak zal groot zijn doordat er niets wordt opgelegd.

maximale afname CO₂-uitstoot

- Bewoners maken zich **zorgen** over klimaatverandering en vinden dat CO₂-uitstoot zoveel mogelijk moet worden gereduceerd om dit tegen te gaan.

wijken met hoge financiële draagkracht eerst

- Bewoners denken dat het **efficiënter** is om draagkrachtige wijken te gebruiken als proeftuin dan om de warmtetransitie te starten in minderdraagkrachtige wijken. Lessen die worden geleerd in de draagkrachtige wijken kunnen vervolgens worden toegepast in de minderdraagkrachtige wijken.
- Voor de bewoners die als eerste van het aardgas afgaan zullen de lasten niet opwegen tegen de lasten. Het is **eerlijker** om de warmtetransitie te starten in de draagkrachtige wijken. De sterkste schouders betalen het leergeld en krijgen te maken met de kinderziektes. .

ARGUMENTEN TEGEN

woonlasten gaan niet omhoog

- Warmtenetten mogen niet in handen komen van een monopolist.
- Met warmtenetten blijkt er op termijn **gedoe** te ontstaan.

bewoners kiezen zelf

- Dit leidt tot **overlast** wanneer bewoners bij het maken van hun keuze geen rekening houden met de burens.
- Bewoners zien op tegen het uitzoekwerk.

max afname CO₂-uitstoot

- Bewoners vrezen dat er voor deze aanpak weinig **draagvlak** zal zijn doordat de kosten voor bewoners te veel omhooggaan.

wijken met hoge financiële draagkracht eerst

- De lasten van het aardgasvrij maken van wijken wegen juist wel op tegen de lasten. Het is juist **niet eerlijk** als bewoners van draagkrachtige wijken als eerste dit voordeel krijgen.

CONCLUSIES EN DISCUSSIE

draagvlak voor de aanpak hoog zal zijn. Sommige deelnemers denken dat lage kosten van de aanpak 'woonlasten gaan niet omhoog' het draagvlak positief beïnvloeden, terwijl andere deelnemers van mening zijn dat keuzevrijheid van de aanpak 'bewoners kiezen zelf' de belangrijkste stimulans is voor draagvlak (en dat gebrek aan keuzevrijheid zal leiden tot veel weerstand). Ten slotte worden 'draagvlak' en 'efficiëntie' ook aangevoerd als argumenten voor de aanpak 'wijken met hoge financiële draagkracht eerst'. Wanneer de gemeente argumenten als 'draagvlak' en 'efficiëntie' gebruikt in de onderbouwing van de uiteindelijke keuze, dan is het aan te bevelen om ook aan te geven waarom de uiteindelijke keuze volgens de gemeente beter scoort op deze criteria dan andere opties.

Weinig draagvlak als 'maximale CO₂-reductie' leidt tot hoge kosten

Het valt op dat het aantal deelnemers dat redenen noemt om weinig punten toe te kennen aan de aanpak 'maximale CO₂-reductie' een stuk groter is dan het aantal deelnemers dat een reden aanvoert om weinig punten toe te kennen aan één van de andere aanpakken. Veel bewoners vrezen dat er voor deze aanpak weinig draagvlak zal zijn, met name doordat de woonlasten voor bewoners te veel omhooggaan. Het is opvallend dat ditzelfde argument veel minder vaak wordt genoemd bij de aanpakken 'bewoners kiezen zelf' en 'wijken met hoge financiële draagkracht eerst', terwijl ook hier de woonlasten voor bewoners omhooggaan. Op basis van de kwalitatieve motivaties lijkt het erop dat bewoners het stimuleren van keuzevrijheid en het starten in wijken met een hoge financiële draagkracht als meer legitieme redenen zien voor stijgende kosten dan het maximaliseren van de CO₂-reductie.

Emergente onzekerheden die leven op stadsniveau

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat er diverse perspectieven in de stad leven over de aanpak van de warmtetransitie. Uit de punten-toekenning blijkt dat er maar weinig deelnemers zijn die vinden dat er vol moet worden ingezet op één van de aanpakken. De meeste deelnemers opteren juist voor een combinatie van aanpakken, omdat ze vinden dat er in meerdere aanpakken goede elementen zitten. Daarbij laten de resultaten van dit onderzoek zien dat er drie thema's zijn waaromtrent onzekerheden leven op stadsniveau. Ten eerste bestaat er onzekerheid over de mate waarin aanpakken efficiënt zijn. Sommige bewoners hebben hoge verwachtingen over de efficiëntie van een collectieve aanpak, terwijl andere bewoners juist punten toekennen aan de aanpak 'bewoners kiezen zelf' of de aanpak 'starten in de draagkrachtige wijken' omdat zij denken dat dit de meest efficiënte aanpak zal zijn. Ten tweede zien we dat er onzekerheid is over welke van deze drie aanpakken op het meeste draagvlak kan rekenen. Een derde onzekerheid gaat over eerlijkheid/rechtvaardigheid. Het onderzoek laat zien dat Utrechters zeer verschillende percepties hebben over de mate waarin de lusten van de warmtetransitie opwegen tegen de lasten. Sommige bewoners zien het aardgasvrij maken van woningen als een exercitie die veel stress, gedoe en tijdsinvesteringen gaat opleveren en misschien zelfs gepaard zal gaan met

CONCLUSIES EN DISCUSSIE

financiële tegenvallers. Deze bewoners denken dat de lasten van de warmtetransitie groter zullen zijn dan de lusten en vinden het eerlijker als bewoners van draagkrachtige wijken worden opgezadeld met de kinderziektes. Andere bewoners zien de warmtetransitie als een cadeautje. De lusten zijn volgens hen hoger dan de lasten. Deze bewoners vinden het juist rechtvaardiger als minderdraagkrachtige bewoners hiervan als eerst kunnen profiteren en zij stellen juist voor om de warmtetransitie te starten in de minderdraagkrachtige wijken.

De drie bovengenoemde onzekerheden zijn voorbeelden van zogenoemde 'emergente onzekerheden'. Emergente onzekerheden bestaan niet per se op het niveau van individuele inwoners (inwoners kunnen overtuigd zijn van de juistheid van hun eigen perspectief) maar de onzekerheden ontstaan wanneer we op zoek gaan naar een oplossing die het beste is voor het collectief. Emergente onzekerheden kunnen ertoe leiden dat bij het kiezen van een specifieke aanpak miscommunicatie optreedt (inwoners/beleidsmakers gebruiken dezelfde woorden en argumenten maar begrijpen elkaars conclusies niet). Dergelijke onzekerheden kunnen ook leiden tot controverses. We zien bijvoorbeeld vaak dat in conflicten in het publieke domein de perspectieven van 'de andere partij' als emotioneel of irrationeel worden gezien, terwijl zij eigenlijk het gevolg zijn van spraakverwarringen door emergente onzekerheden (Cass en Walker, 2009). Het identificeren van deze emergente onzekerheden kan helpen om onnodige controverses te voorkomen.

De aanwezigheid van emergente onzekerheden vergt een adaptieve benadering van de warmtetransitie, bijvoorbeeld door besluitvorming in twee of meerdere fases op te splitsen. In de eerste fase kunnen verschillende aanpakken worden uitgeprobeerd en kan er geleerd worden over de emergente onzekerheden (welke aanpak is het meest efficiënt en welke aanpak heeft het meeste draagvlak?), waarna deze ervaringen kunnen worden gebruikt voor de besluitvorming over de tweede fase. Bijkomend voordeel van het uitproberen van verschillende aanpakken is dat dit ook beter tegemoetkomt aan de voorkeuren van deelnemers aan de PWE dan het vol inzetten op één aanpak. Het is bijvoorbeeld interessant om te onderzoeken of het voor Utrechters acceptabeler is om de warmtetransitie zowel te starten in een draagkrachtige wijk als in een minderdraagkrachtige wijk (mix tussen twee aanpakken) dan om vooral te starten in minderdraagkrachtige wijken of juist in draagkrachtige wijken.

Meerderheid vindt PWE goede methode

Deelnemers vinden het een goede zaak dat de gemeente hen betreft bij het kiezen tussen aanpakken om woningen aardgasvrij te maken. De meerderheid van de deelnemers vindt PWE een goede methode om betrokken te worden. Laagopgeleide Utrechters zijn positiever over de methode dan hoogopgeleide Utrechters. Deelnemers vinden het fijn dat zij in de PWE op een laagdrempelige maar genuanceerde manier hun mening kunnen geven en zij

CONCLUSIES EN DISCUSSIE

waarderen het dat ze via hun deelname aan de PWE worden meegenomen in de dilemma's waar de gemeente voor staat. Bijna 50% van de deelnemers stelt dat zij de uiteindelijke keuze van de gemeente beter kunnen accepteren doordat de gemeente bewoners via de PWE betreft (slechts 20% is het ermee oneens). Aan de andere kant zijn er deelnemers die zeggen het vertrouwen in de gemeente te verliezen wanneer er niets wordt gedaan met de resultaten van de PWE. Wij bevelen daarom aan om goed te laten zien welke resultaten zijn meegenomen, maar ook om expliciet aan te geven waarom bepaalde resultaten niet zijn meegenomen.

Keuze voor andere richting energie transitie ontbreekt

Een grote groep deelnemers vindt het problematisch dat er in de PWE vanuit wordt gegaan dat de warmtetransitie zal plaatsvinden via het aardgasvrij maken van wijken en dat zij niet kunnen aangeven dat zij vinden dat aardgasvrij maken van wijken überhaupt een slecht idee is. Bezwaren van deelnemers die de vraagstelling in de PWE ter discussie stellen, hadden mogelijk kunnen worden voorkomen door het aantal keuzemogelijkheden in de PWE te verbreden. Denk bijvoorbeeld om deelnemers de mogelijkheid te geven om voor de optie te kiezen dat er geen of een stuk minder huizen van het aardgas afgaan of de mogelijkheid om voor andere richtingen te kiezen om de energietransitie te realiseren. Dit zou ervoor zorgen dat deelnemers meer mogelijkheden zouden hebben om in de PWE hun voorkeuren te uiten over de energietransitie. Een argument tegen het bieden van deze optie in de PWE is dat het kan leiden tot schijnparticipatie, omdat het aardgasvrij maken van woningen via een wijkgerichte aanpak aan de gemeente is opgedragen door de rijksoverheid. De essentie van een PWE is dat bewoners op de stoel van de bestuurder worden gezet waarna zij een advies kunnen geven over een strategisch keuzevraagstuk van de bestuurder. Het is de vraag of het wenselijk is om beleidsopties op te nemen in de PWE waar de bestuurder niet meer voor kan kiezen.

Klein deel vindt bewonersadvies belangrijker dan expertadvies

Slechts 20% van de deelnemers vindt dat het advies van bewoners dat voortvloeit uit de PWE een zwaarder gewicht moet krijgen in de beslissing van de gemeente dan het advies van experts. 35% van de deelnemers vindt juist dat het advies van experts een zwaarder gewicht moet krijgen en 45% van de deelnemers vindt dat de gemeente evenveel waarde moet toekennen aan het advies van bewoners en het advies van experts. Deelnemers die stellen dat experts een belangrijkere stem in het besluit moeten krijgen dan bewoners vinden dat het goed is om een groot belang toe te kennen aan expertkennis, omdat zijzelf (of andere participerende bewoners) onvoldoende kennis hebben om een goed geïnformeerde mening te geven. Een groot deel van de bewoners vindt het erg belangrijk om betrokken te worden in de besluitvorming van de gemeente, maar tegelijkertijd vinden zij dat hun mening een bescheiden rol moet hebben in het uiteindelijke besluit. Laagopgeleide Utrechters vinden dat er een relatief grote waarde moet worden toegekend aan het advies van bewoners vergeleken met hoogopgeleide Utrechters.

REFERENTIES

- Cass, N., Walter, G. Emotion and rationality: the characterisation and evaluation of opposition to renewable energy projects." *Emot. Sp. Soc.*, vol. 2, no. 1, pp. 62–69, Jul. 2009. Dekker, T., Koster, P.R., Mouter, N., 2019.
- The economics of participatory value evaluation experiments. Working paper Tinbergen Institute. 19-008/VIII*
- Delgado, A., K.L. Kjølberg and F. Wickson., 2011.
- Public engagement coming of age: From theory to practice in STS encounters with nanotechnology, Public Understanding of Science, 20(6), 826-845*
- Johnston, R. J., Boyle, K. J., Adamowicz, W., Bennett, J., Brouwer, R., Cameron, T. A., Hanemann, W. M., Hanley, N., Ryan, M., Scarpa, R., Tourangeau, R. & Vossler, C.A. (2017)
- Contemporary guidance for stated preference studies. Journal of the Association of Environmental and Resource Economists, 4(2), 319-405.*
- Mouter, N., van Cranenburgh, S., van Wee, G.P. 2017.
- Do individuals have different preferences as consumer and citizen? The trade-off between travel time and safety. Transportation Research Part A 106, pp. 333-349.*
- Mouter, N., van Cranenburgh, S., van Wee, G.P. 2018.
- The consumer-citizen duality: Ten reasons why citizens prefer safety and drivers desire speed. Accident Analysis & Prevention 121, pp. 53 – 63.*
- Mouter, N., Koster, P.R., Dekker, T., 2019a.
- An introduction to Participatory Value Evaluation. Working paper Tinbergen Institute 19-024/V*
- Mouter, N., Koster, P.R., Dekker, T., 2019b.
- Participatory Value Evaluation versus Cost-Benefit Analysis: comparing recommendations in the context of urban mobility investments. Working paper Tinbergen Institute 19-046/VIII*

Appendix: Terugkoppeling gemeente Utrecht naar de deelnemers aan de PWE

Beste deelnemer,

De Gemeente Utrecht wil u hartelijk bedanken voor deelname aan het experiment met de Participatieve Waarde Evaluatie (PWE). Ruim 600 bewoners van Utrecht hebben ons online hun advies gegeven. Daarmee heeft de PWE waardevolle informatie opgeleverd voor de transitievisie warmte, die we voor Utrecht opstellen. Het heeft ons de kans gegeven op een innovatieve manier een andere groep mensen te raadplegen dan wij tot nu toe hadden gesproken.

In het Klimaatakkoord is afgesproken dat we gaan stoppen met het gebruik van aardgas voor het verwarmen van onze gebouwen. Elke gemeente stelt daarvoor een zogenaamde transitievisie warmte op. Voor Utrecht staat hierin beschreven in welke wijken we gaan starten met de voorbereidingen op een aardgasvrije stad en welke alternatieven er zijn voor de warmtevoorziening in deze wijken.

De transitie betekent voor iedereen een ingrijpende verandering. We vinden het daarom belangrijk daarbij diverse groepen mensen te betrekken. De Participatieve Waarde Evaluatie blijkt een waardevolle aanvulling op de bestaande vormen van participatie die we al inzetten. Met het experiment in Utrecht hebben we een jongere doelgroep bereikt dan we anders bereiken. Het bleek waardevol dat u kunt participeren op een moment dat u het beste uitkomt. Een ander pluspunt vinden we dat u als deelnemer veel ruimte krijgt voor opmerkingen en toelichting op antwoorden. Alle reacties en commentaren zijn voor ons waardevolle input voor het opstellen van de transitievisie warmte. Uit de reacties hebben wij echter ook geconcludeerd dat de PWE niet voor alle doelgroepen even toegankelijk is. Sommige bewoners geven de voorkeur aan (offline) bijeenkomsten waarin zij vragen kunnen stellen en kennis kunnen uitwisselen. De gemeente blijft dan ook op verschillende manieren bewoners raadplegen.

De resultaten van het experiment helpen mee om een betere transitievisie warmte te maken. Eerlijkheid en betaalbaarheid zijn vaak genoemd als argument voor het bepalen waar we beginnen met de aardgasvrij-transitie. Bewoners blijken verschillend te denken over wat eerlijk is. Betaalbaarheid is en blijft een belangrijk uitgangspunt voor de transitievisie warmte. De verschillende beelden uit de PWE bevestigen dat we niet alléén naar de laagste maatschappelijke- en individuele kosten moeten kijken, maar ook andere criteria mee moeten nemen in onze afwegingen. We zullen in de transitievisie warmte duidelijk aangeven hoe we tot keuzes komen en hoe we verschillende argumenten hebben meegenomen.

Komende decennia gaat er veel veranderen voor bewoners en bedrijven. Hoe en wat dat precies gaat betekenen, weten we nog niet. Ook de onderzoekers van de PWE constateren dat de energietransitie veel onzekerheden met zich meebrengt.

In hun rapport adviseren zij daarom om in de keuze voor alternatieven flexibel te blijven. Dit advies onderschrijft de aanpak van de Gemeente Utrecht. Per wijk kijken we naar mogelijke oplossingen. Alleen samen kunnen we de overstap maken naar duurzame energie.

Nogmaals dank voor uw medewerking.

Meer informatie over de transitie naar een aardgasvrij Utrecht? Kijk op www.utrecht.nl/aardgasvrij.

Appendix: Het model achter de regressieresultaten

Het gedragsmodel dat we hanteren is als volgt. Individu n heeft de mogelijkheid om P punten te verdelen over S strategieën. Deze strategieën hebben effecten: x_{sn} . Individuen kiezen hoe ze de punten verdelen. q_{sn} is het aantal punten dat individu n aan strategie s toekent, en $P = \sum_{s=1}^S q_{sn}$. We observeren dat individuen hun punten over verschillende aanpakken verspreiden. Dit kan worden gemodelleerd met een entropie-formulering voor het keuze-model (Fosgerau en De Palma, 2019⁶). We gaan hier specifiek uit van Shannon entropie:

$$U_n = \sum_{s=1}^S q_{sn} \cdot V_{sn}(x_{sn}) - \frac{1}{\theta_n} \sum_{s=1}^S q_{sn} \cdot \ln(q_{sn})$$

Maximalisatie van deze nutsfunctie onder de beperking van het totaal aantal punten levert eerste orde voorwaarden die als volgt kunnen worden herschreven:

$$\ln \left[\frac{q_{tn}}{q_{1n}} \right] = \theta_n [V_{tn}(x_{tn}) - V_{1n}(x_{1n})], \quad \forall t = 2 \dots S$$

Vervolgens kan het empirische model als volgt worden geformuleerd:

$$\ln \left[\frac{q_{tn}}{q_{1n}} \right] = \theta_n H_{tn}(x_{tn}) - \theta_n H_{1n}(x_{1n}) + \theta_n (\varepsilon_{tn} - \varepsilon_{1n})$$

Waar we veronderstellen dat de storingstermen in V additief zijn.

